

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**KÖGÜLDEY – BAATIR DESTANI
(METİN İNCELEME)**

Selda Anıl CEYLAN

**TÜRK HALK EDEBİYATI
BİLİM DALI**

MAYIS 2014

KÖGÜLDEY – BAATIR DESTANI (METİN İNCELEME)

Selda Anıl CEYLAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MAYIS 2014

Selda Anıl CEYLAN tarafından hazırlanan “Kögöldey – Baatır Destanı (Metin İnceleme)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. İbrahim DİLEK

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

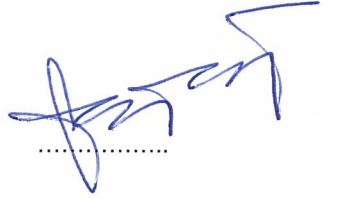
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan : Prof. Dr. Pakize AYTAÇ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Doç. Dr. Hamiye DURAN

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 30/05/2014

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hikmet KAVRUK

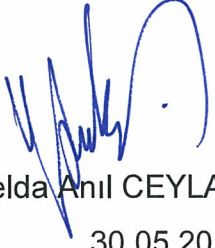
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Selda Anıl CEYLAN

30.05.2014

KÖGÜLDEY – BAATIR DESTANI (METİN İNCELEME)
(Yüksek Lisans Tezi)

Selda Anıl CEYLAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Mayıs 2014

ÖZET

Altay Türkleri birçok önemli siyasi, sosyal olay yaşamalarına rağmen milli kimliklerini, milli değerlerini, eski dini inançlarını canlı bir şekilde korumuş, kuşaklara aktarmışlardır.

Köğüldey Baatır destanı da Altay Türklerinin destan geleneğine ait unsurları yansıtmaktadır. Tezde bu doğrultuda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Eser genel itibarıyla manzumdur.
2. Destan Altay destan geleneğinin dil özelliklerini taşımaktadır.
3. Destanda yer alan tipler Altay kahramanlık destanlarındaki tip analizine uygundur.
4. Destanda kompozisyon kurgusu sağlamdır. Epizot ve motifler birbirine sebep- sonuç ilişkisiyle bağlıdır. Kurguyu oluşturan her bir olay ve motif destan dahilinde bir fonksiyona sahiptir.
5. Destanda yer alan mitolojik unsurlar Kamlık dinine ait izler taşımaktadır.

Bilim Kodu : 310

Anahtar Kelimeler : Altay Türkleri, Köğüldey Baatır Destanı, Dil-Üslup ve Şekil Özellikleri, Mitoloji.

Sayfa Adedi : 183

Tez Danışmanı : Prof. Dr. İbrahim DİLEK

KÖGÜLDEY BAATIR EPIC (TEXT-ADAPTATION-ANALYSIS)
(M.Sc.Thesis)

Selda Anıl CEYLAN

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
May 2014

ABSTRACT

The Altai Turks have been able to preserve thier national identity , values and religious beliefs despite the fact that they have experienced many significant political and social issues.

The epic of Kogulbey Baatır reflects the elements of Turkish epic tradition. In the light of this theses, these conclusions are reached:

1. The saga is in verse form in general.
2. The saga reflects language features of oral epic tradition .
3. Characters in the epic of Kogulbey Baadır are suitable for heroic epics.
4. The composition of fiction extemely solid. Each episode and motif connects together with causality.Every single event has an importance and function .
5. Mythologic items in the saga carry traces of the Kamlık religion.

Science Code : 310

Key Words : Altai Turks , The epic of Koguldey Baadir , Language genre and figure features , Mythology

Page Number : 183

Thesis Advisor : Prof. Dr. İbrahim DİLEK

TEŞEKKÜR

Tarihi seyir içerisinde sözlü geleneksel verimlerin derlenmesi ve incelenmesi sayesinde milletlerin kültürel ve sosyal altyapıları hakkında geniş bilgilere ulaşılmaktadır. Bu bağlamda epik şiirlerin maddi ve manevi değerleri yansıtması bakımından önemi tartışılmazdır.

İncelediğimiz destan Altay Türklerine aittir. Altay Türkleri de zengin destan birikimine sahip bir Türk boyudur. Bu birikim dahilinde Altay Türklerinin hayata bakış açısını, insana, doğaya, hayvanlara verdikleri değeri, kadının toplum içindeki yerini, günlük yaşam ayrıntıları dahil olmak üzere birçok önemli ayrıntıyı yakalamaktayız.

“Giriş” bölümünde Altay coğrafyası, Altay tarihi ve Altay idari bölgeleri hakkında kısaca açıklamalarda bulunulmuştur.

“İkinci Bölüm”de Altay destancılık geleneğinden söz edilmiştir. Altay destanlarında kahramanların nasıl idealize edildiğine değinilerek, destanlarda ana kahraman ve düşman yurdu ayırımına dikkat çekilmiştir.

“Üçüncü Bölüm”de Kögüldey Baatır destanının teşekkülü, yapısı, dil ve anlatım özellikleri ile anlatıcısı Nikolay Kokoroviç Yalatov hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde destanın ayrıntılı bir şekilde tanıtımı amaçlanmıştır.

“Dördüncü Bölüm”de Kögüldey Baatır destanında yer alan önemli motif ve kavramlar tahlil edildikten sonra destandan bu motifler bağlamında örnekler verilerek değerlendirilmiştir.

“Beşinci Bölümde” destanın vaka örgüsü verilerek olayların nasıl geliştiği anlatılmış ve destan kahramanları akış içinde tanıtılmıştır.

“Altıncı Bölüm”de Kögüldey Baatır destanının transkripsiyonlu metni verilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Aktarma yapılırken orijinal metinde yer alan sayfa numaraları sol üst kısımda, parantez içinde verilmiştir. Ayrıca satırla aynı hizada

verilen numaralar da satır numarasını ifade etmektedir. Son olarak bibliyografya bölümüyle bitirilmiştir.

Çalışmalarım sürecinde desteğini eksik etmeyen annem Nihal CEYLAN'a, canım babam Turan CEYLAN'a ve beni sürekli teşvik eden kardeşim Arda CEYLAN'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Son olarak bu tez konusunun belirlenmesinde ve tezin ortaya çıkması aşamasında bilgisinden ve tecrübesinden faydalandığım kıymetli hocam Prof. Dr. İbrahim DİLEK Beyefendi'ye çok teşekkür ediyorum.

Selda Anıl CEYLAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	viii
1. GİRİŞ	1
2. ALTAY DESTAN GELENEĞİ	9
3. KÖGÜLDEY BAATIR DESTANI VE ANLATICISI NİKOLAY KOKOROVİÇ YALATOV	15
4. KÖGÜLDEY - BAATIR DESTANINDA YER ALAN ÖNEMLİ MOTİF VE KAVRAMLAR	17
4.1. Dağ Motifi	17
4.2. Mitolojik Ana Motifi	25
4.3. Çadır	29
4.4. Süt Ak Göl	31
4.5. Yeraltı Motifi	32
4.6. Orta Dünya Motifi	33
4.7. Kutsal Merkez	34
4.8. Kurban Motifi	36
4.9. Ülgen-Erlik	39
4.10. Töz-Ruh Anlayışı	42
4.11. Arakı	43
4.12. Ceza Verme	44
4.13. Celbegen	45
4.14. Ölüm-Ölü Gömme	47
4.15. Altay	49
4.16. Hayvan Motifi Ve Avlanma	50

	Sayfa
4.16.1. At.....	50
4.16.2. Geyik.....	52
4.16.3. Balık.....	53
4.16.4. Kuşlar.....	53
4.16.5. Köpek.....	54
4.17. Gök-Ay-Güneş Motifi.....	57
4.18. Ağaç Motifi.....	61
4.19. Ateş –Ocak Motifi.....	67
4.20. Su Motifi.....	71
4.21. Toy Motifi.....	76
4.22. Topşuur Motifi.....	77
4.23. Çeyiz Motifi.....	78
5. KÖGÜLDEY BAATIR DESTANININ ÖZETİ.....	79
6. KÖGÜLDEY- BAATIR (METİN).....	81
7. SONUÇ.....	179
KAYNAKÇA.....	181
ÖZGEÇMİŞ.....	183

1. GİRİŞ

ALTAY TÜRKLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Altay Türklerinin bugün yaşadıkları topraklar tarih içinde oldukça önemli hükümdarlıkların kurulduğu bir coğrafyadır. Türklerin en eski tarihî buluntularından sayılan Pazırık kurganları Altay Özerk Cumhuriyeti'nin sınırları içindedir. Bölge önce Hunların, sonra ise Göktürk Kağanlığı, Uygur ve Kırgız devletlerinin hakimiyetinde kalmıştır. 10. asrın başlarına doğru Kitan dönemi, 12. asrın sonlarında geçişi Nayman egemenliği bölgeye hâkim olur. Daha sonra Cengiz Han önderliğinde kurulan Türk-Moğol devleti bölgeye hâkim olmuştur. 15. asırdan 18. asrın ortalarına kadar bölge halkı ve Altaylılar vergilerini Cungarya'ya vermişlerdir. 18. asrın ikinci yarısından itibaren Ruslar bölgeye girmeye başlamıştır. 20. asrın başlarına kadar Ruslar bütün Sibiry'a da olduğu gibi Altay Türklerinin yaşadıkları topraklarda da bir taraftan bilhassa bölge halkının geçim kaynağı olan ormanları kontrol altına alarak Altay Türklerinden ağır vergiler almak suretiyle ekonomiyi ellerine geçirmişler, diğer taraftan ise misyoner faaliyetleri yoluyla dinî ve kültürel baskı kurmuşlardır. 1756 yılından sonra Altay Türkleri Rus kontrolü ve hakimiyetine girmek zorunda kalmışlardır. 1861'de serflerin serbest bırakılmasından sonra Rus çiftçileri Altay dağlarına yerleşmeleri için teşvik edilmişlerdir. Ruslar 1919 yılında bölgedeki kontrolü tamamen ele geçirmişlerdir. 1922 yılında SSCB'ye bağlı olarak Oyrot Otonom Bölgesi kurulmuş, 1948 yılında ise Oyrot adı değiştirilerek Gorno-Altayskiy adı verilmiştir. 3 Temmuz 1991 tarihinde de Rusya Federasyonuna bağlı Gorno-Altayskiy Respublika (Dağlık Altay Özerk Cumhuriyeti) adıyla bir cumhuriyet olarak statüsü belirlenmiştir. Ülke yönetim meclisi El-Kurultay adlı meclistir. Devlet başkanı ise halkın katıldığı seçimle seçilir. Ülkede Altay Türkçesi ve Rusça resmî dillerdir. Altay Türkçesinin ilk yazı dili bölgeye Hristiyanlığı yaymak için gelen misyonerler tarafından, Kiril alfabesiyle "Teleüt" ağzının esas alınmasıyla oluşturulmuştur. Çoğunlukla kilise kitaplarında kullanılan bu yazı ile V.I. Verbitskiy ve arkadaşları tarafından Altay Türkçesinin ilk gramer kitabı olan "Grammatika Altayskogo Yazıkı" (Kazan, 1869) Ve Verbitskiy'nin "Slovar Altayskogo i Aladagskogo Nareçiy Tyurskogo Yazıkı" (Kazan, 1870) kitapları yayımlanmıştır. Bolşevik İhtilaline kadar sadece bazı kilise kitaplarında ve yukarıda adı geçen eserlerde kullanılan bu yazı dili yerine 1922

yılında “Altay-kiji” ağzının esas alındığı ve Kiril alfabesiyle yazılan yeni bir yazı dili oluğturulmuştur. 1928’e kadar kullanılan bu alfabeden sonra 1928 ile 1938 yılları arasında Lâtin alfabesi kullanılmıştır. 1938 yılında tekrar Kiril alfabesine dönölmüş, 1940’dan itibaren bu yazı diliyle sistemli bir şekilde Altay Türkçesi gramerleri, okul ve tarih kitapları, Altay sözlü edebiyat ürünleri, edebî eserler ve Rus klasikleri tercüme edilerek yayımlanmıştır.

Altay Türkleri kamlık dinine bağlıdırlar. Fakat uzun süren misyonerlik çalışmaları ve peşinden gelen komünist sistem onların bu dini yaşamalarını ve gelecek nesillere aktarmalarını büyük ölçüde engellemiştir. Çünkü kamlık dininin diğer ilâhî dinler gibi baskıcı sistemden gizli ibadet imkânı yok denecek kadar azdır. Kamlık tefini eline alıp vecd hâlinde kamlaması ve ayini teatral bir şekilde icrâ etmesi bu inancın gereklerinin gizlilik içinde yerine getirilmesine fırsat vermez. Altay Türkleri kendi inançları üzerine yapılan baskılara tepki olarak 20. asrın başında Burhancılık veya Ak Cañ adında yeni bir inanç sistemi geliştirmişlerdir. Yeni inanç sistemi Ruslara, Hristiyanlığa ve Şamanizme karşı olarak ortaya çıkmıştır. Çet Çelpanov’un önderliğinde kurulan bu yeni din anlayışı da çeşitli baskılara maruz kalmıştır. Nihayet 1904 yılının temmuz ayında bir ayin sırasında Ak cañ taraftarlarına bir baskın düzenlenmiş Çet Çelpanov tutuklanmıştır. Fakat 1905 yılında Duma’daki liberallerin yardımıyla idamdan kurtulmuşlardır. Altay’daki bir diğer millî hareket 1917 yılında Rusya’da komünizmin hakim olmasından sonra başlamıştır. Kızılar olarak nitelendirilen komünistlere karşı komünizm muhalifleri aklar karşı karşıya gelmişlerdir. Ünlü Altay ressamı Çoros Gurkin’in de içinde bulunduğu ve Karakorum hareketi olarak adlandırılan bu mücadele de başarısız olmuştur. Bütün bu baskılara rağmen Altay Türkleri hâlâ samimi olarak Hristiyanlığı benimsememiş, aksine 90’lı yıllardan sonra millî kültüre, kamlık dinine ve Ak Cañ inancına olan eğilimler artmaya başlamıştır. Milli kültüre artan ilginin etkisiyle 1988 yılında Altay’da daha sonra her iki yılda bir kutlanacak olan El Oyun, yani millî oyunlar festivali düzenlenmiştir. Seksenli yılların sonunda sportif müsabakalar ve eğlencelerden kurulu olarak başlayan El Oyun daha sonra bir kültür festivaline dönüşmüştür. Altay’da yapılan ilk El Oyun festivalini tertip edenlerden olan Aleksandr Selbikov, ilk başta bir çok kişinin başarıya ulaşacaklarına inanmadıklarını ifade etmiştir. Milliyetçilikle suçlanma korkularına rağmen, ilk El Oyun festivali millî uyanışın dönüm noktası olmuştur. Bir çok Altay

Türkü, bu festivalle kimliğinin farkına varmıştır. Ayrıca yılbaşı bayramları olarak ocak ayı içerisinde kutlanan Çaga bayram ve mart ayı içerisinde kutlanan Cılgayak bayramları da millî bütünleşmeye vesile olmaktadır. Bu festival ve bayramlarda unutulmaya yüz tutan birçok Altay oyunları, sporları ve gelenekleri yeniden canlandırılmaktadır. Altay Türkleri değişik Türk boylarının bölgede kalanlarının bir araya gelmesiyle oluşturdukları bir Türk topluluğudur. Şimdiye kadar yapılan araştırmalarda kuzey ve güney olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. Kuzey Altay grubunu; Tuba, Kumandı ve Çalkandu, güney grubunu ise Teleüt, Telengit ve Altay-kiji Türkleri oluşturmaktadır. Bazı kaynaklarda Şorlar Altayların kuzey grubuna dahil edilmiş olsalar da bugün artık tamamıyla ayrıdırlar. Yoğun olarak Kemerova bölgesinde yaşarlar. Tubalar; kendilerini Yış-kiji (orman insanı) olarak adlandırırılar. Yoğun olarak Mayma, Sarı-Kokşa ve Kara-Kokşa bölgelerinde yaşarlar. Kumandılar; Biy nehrinin sol yakasıyla, Altın-Köl kıyılarında yaşarlar. Biysk şehrine de yerleşmişlerdir. Çalkandular; Biy nehrinin Rusça'da kuğu anlamına gelen Lebed kolunun kıyılarında meskun oldukları için Lebed olarak da adlandırılmışlardır. Fakat kendilerine Çalkandu veya Şalgandu derler. Altay dağlarının asıl sakinleri olan Altay-kijiler Mayma, Katun, Ursul gibi ırmakların kıyılarında yaşarlar. Telengitler ise yaşadıkları ırmak bölgesinin ismine göre adlandırılırlar. Çuy ırmağı civarındakiler kendilerine Çuy ve Telengit adını verdikleri hâlde, Ruslar bunlara 18. asırda Uranhay, Uranhay Kalmukları, Bazen de hem Rusya'ya hem de Çin'e vergi verdikleri (1856 yılına kadar) için iki vergi veren manasında Dvoedantsı demişlerdir. Güney Altay boylarından olan Teleütler Ruslar tarafından Beyaz Kalmuklar olarak da adlandırılmışlardır. Genellikle dağınık yaşamalarına rağmen Çargı ırmağıyla Basat ırmağı havzasında yaşarlar. Ayrıca Altay Türkleri kendi aralarında çeşitli söök/uruklara da ayrılırlar. Aynı söök içinde veya kardeş söökler arasında evlilik yasaklanmıştır. Sööklerin oluşumu bir Altay efsanesinde şöyle anlatılır: "Tanrının dokuz oğlu varmış, bu oğullar önce kendi kız kardeşleriyle evlenmişler. Diğer bütün söökler de bunlardan türemiş. Bu oğulların adları (ki bu adlar aynı zamanda söök adlarıdır) şunlardır: Kıpçak, Mayman, Todoş, Toñjoon, Komdoş, Cüs, Togus, Küzen, Kerdaş. Yapılan çalışmalarda Altay Türkleri her ne kadar hem boy hem de sööklerine göre bir takım guruplara ayrılmış olsalar da, tarih içinde kendi aralarındaki ilişkileri devam ettirmişlerdir. Büyük kabileler yerleşik bir hayat yaşarken, daha küçükleri sülale şuurunu kaybetmeden göçebe bir hayat yaşamışlardır. Hatta zamanla uruklar arasında kaynaşmalar da

görülmüştür. Meselâ; Küzen soyu Çalkanduların kardeşleri sayılır. Fakat onlar daha sonraki zamanlarda Tubaların (Yış-Kiji) arasına göç ederek onlarla kaynaşmışlardır. Çoluşman Tölöslerinin bir kısmı ise kendi kabilelerinden ayrılarak batıdaki “Altay-kiji”lerin arasında yaşamaya başlamışlardır. Rusya Federasyonuna bağlı Dağlık Altay Özerk Cumhuriyeti’nin güneyde Moğolistan güneybatıda Çin ve batıda Kazakistan’la sınırları vardır. Ülke içinde ise doğuda Tuva Özerk Cumhuriyeti, kuzeydoğuda Hakas Özerk Cumhuriyeti, Altayskiy Kray ve Kemerova oblastıyla çevrilidir. Cumhuriyetin yüzölçümü 92.600 km², nüfusu ise 1989 verilerine göre 198.100 kişidir. Bu nüfusun %60’ını Ruslar, %31’ini Altay Türkleri, %5.6’sını Kazak Türkleri geriye kalanını ise Ukrainerler, Almanlar, Letonyalılar ve Estonyalılar oluşturmaktadır. Altay Cumhuriyeti’nin resmî internet sayfasında (www.altai-republic.com) 2001 Ocak verilerine göre nüfusun 205.500 kişi olduğu belirtilmiştir. Kazaklar cumhuriyetin Koş-Agaş bölgesine 19. asrın son on yılında yerleşmişlerdir. Bugün de yoğun olarak burada meskundurlar. Altay Özerk Cumhuriyeti’nde nüfusun %75’i şehirlerde yaşar, % 25’i ise köylerde yaşayıp tarım ve hayvancılıkla meşguldür. Ülkenin millî hasılatının %60’ını da bu kesim sağlar. Bu miktarın % 81’i hayvancılıktan, % 19’u ise tarımdan elde edilmektedir. Ülkede yıllık 27 ton et, 75 ton süt, 23 tondan fazla geyik boynuzu üretimi, 13 milyon yumurta ve yaklaşık 700 ton bal üretimi yapılmaktadır. Bununla birlikte 500 binden fazla koyun, 70 binden fazla at beslenmektedir. Peynir üretimi ise yılda yaklaşık 1000 tondur. Ülke gelirinde son yıllarda turizm de önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Gerçekten de Altay büyük nehirleriyle rafting, yüksek dağlarıyla dağcılık ve kayak sporları için bulunmaz özelliklere sahiptir. Aya Köl ve Altın-Köl gibi sayısız gölleri yaz mevsimi içinde kısa süreli de olsa yüzmek isteyen Sibiryalıları için önemli yerlerdir. Ayrıca bölgedeki dağlık ormanlar da avcılık için oldukça müsaittir. Hâlen faaliyette bulunan 9 otelin 500 yatak kapasitesi vardır. Ayrıca ülkede kobalt, volfram, molibden, bizmut, bakır, gümüş ve altın madenleri çıkmaktadır. Altay Cumhuriyeti Dağlık bir arazi üzerindedir, 4506 metreyle Sibiryanın da en büyük zirvesi olan Kadın-Başı bu cumhuriyetin sınırları içindedir. 20 binden fazla akarsuya sahiptir ve bu akarsuların toplam uzunluğu 60 bin kilometredir. Cumhuriyetin en büyük nehirleri olan Katun ve Biy nehirleri Sibiryanın en büyük nehirlerinden birisi olan Ob nehrini oluştururlar. Cumhuriyet içinde yaklaşık 7000 göl mevcuttur ki bunların toplamı yaklaşık 600 km²’dir Bu göller içinde en büyüğü 230.8km² büyüklüğe ve 325 metre derinliğe sahip olan

Altın-Köl'dür. Kışın eksi 50 dereceye kadar düşen ısının ve karasal iklimin hakim olduğu ülke topraklarının yaklaşık 4/1'i ormanlarla kaplıdır. Arazi barındırdığı bitki ve hayvan türleri bakımından da çok zengindir. Dağlık Altay'da 212'si endemik bitki ve ağaç türü olmak üzere 2 binden fazla bitki türü bulunmaktadır. Altay'ın taygalarında 60 değişik tür memeli, 300 kuş, 11 sürüngen amfibi ve 20 çeşit balık türü mevcuttur.

Cumhuriyet on coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Bunlar şunlardır: Mayma, Çoy, Çamal, Şebalin, Turaçak, Oñdoy, Kan Oozı, Ulagan, Köksuu-Oozı ve Koş- Agaş aymakları. Altay Özerk Cumhuriyeti'nde ilk ve orta öğrenim veren 192 okul, 3 teknikum ve 1 üniversite bulunmaktadır. Ülkenin başkenti cumhuriyetin kuzeydoğusunda bulunan ve eski adı Ulalu olan Gorno-Altaysk'tır. Şehir 1830 yılında kurulmuştur. Bugün 91 km² lik bir alana genişlemiş durumdadır. Moskova'ya uzaklığı 3641 km.dir. Şehre en yakın demiryolu istasyonu ise 100 km. uzaklıktaki Biysk şehrinde. 1996 yılının başlarında şehirde yaşayan insan sayısı 48.300 olarak sayılmıştır. Dağlık Altay Özerk Cumhuriyeti'ni oluşturan on bölge ve özellikleri ise kısaca şöyledir:

Mayma: Mayma bölgenin merkezidir. 1285 km² lik bir alana sahiptir. 1810 yılında kurulmuştur. Başkente uzaklığı 10 km. dir. Mayma, Kızıl Özök, Bilülü, Mancürek, Suska, Munı Oozı ve Üstigi-Karaguş adlı yedi alt idarî bölgesinde ve bunlara bağlı 25 köyde 1996 istatistiklerine göre 24.300 kişi yaşamaktadır.

Çoy: 4526 km² büyüklüğündeki bölgenin merkezi 1876 yılında kurulan Çoy'dur. Çoy'un başkente uzaklığı 64 km. dir. Çoy, Paspaul, Karakokşa, Üymen, Üstigi- Pyankovo, İnırgı ve Seyka idarî bölgeleriyle birlikte 21 köyde yaşayan insanların sayısı 1996 verilerine göre 9400 olarak kaydedilmiştir.

Çamal: 3016 km² büyüklüğündeki bölgenin merkezi 1885 yılında kurulan Çamal'dır. Çamal'ın başkente uzaklığı 105 km. dir. Çamal, Kuyus, Elikmanar, Onos, Beşpeltir, Çopoş ve bu altı idarî bölgeyle birlikte 17 köyde yaşayan insanların sayısı 1996 verilerine göre 10.000'dir.

Şebalin: 3795 km² büyüklüğündeki bölgenin merkezi 1883 yılında kurulan Şebalin'dir. Şebalin'in başkente uzaklığı 121 km. dir. Şebalin, Cektiyek, Apşiyaktu, Çargı, Akcol, Kamlak, Çiçke Çargı, Ulus Çargı, Ilinka, Baragaş ve Beş-Özök adlı on bir idarî bölgeyle birlikte 24 köyde yaşayan insanların sayısı 1996 verilerine göre 14.900'dür.

Turaçak: 11060 km² büyüklüğündeki bölgenin merkezi 1864 yılında kurulan Turaçak'tır. Turaçak'ın başkente uzaklığı 142 km.dir. Turaçak, Artıbaş, Kebezen, Tondoşko, Biyka, Kurmaç Baygol, Dimitriyevka ve Ozero-Kureyevo adlı idarî bölgelerle birlikte 41 köyde yaşayan insanların sayısı 1996 verilerine göre 14.200'dür.

Oñdoy: 11745 km² büyüklüğündeki bölgenin merkezi 1626 yılında kurulan Oñdoy'dur. Oñdoy'un başkente uzaklığı 210 km. dir. Oñdoy, Şaşıkmán, Karakol, Altıgı-Taldu, Habarovka, Kuladı, Iyin, Keni, Colo ve Kúpçegen adlı idarî bölgelerle birlikte 27 köyde yaşayan insanların toplam sayısı 1996 verilerine göre 16.900'dür.

Kan-Oozı: 6244 km² büyüklüğündeki bölgenin merkezi 1876 yılında kurulan Kan-Oozı'dır. Kan- Oozı'nın başkente uzaklığı 281 km. dir. Kan-Oozı, Möndür-Sokkon, Cabagan, Ekinur, Mootı-Oozı, Çargı- Oozı, Calañay-Bajı, Közül, Talitsa ve Korgon adlı idarî bölgelerle birlikte 24 köyde yaşayan insanların toplam sayısı 1996 verilerine göre 16.800'dür.

Ulagan: 18392 km² büyüklüğündeki bölgenin merkezi 1765 yılında kurulan Ulagan'dır. Ulagan'ın başkente uzaklığı 422 km. dir. Ulagan, Çibülü, Saratan, Balıktıyul, Çoluşman, Çibit ve Aktaş adlı idarî bölgelerle birlikte 13 köyde yaşayan insanların toplam sayısı 1996 verilerine göre 12.400'dür.

Köksuu-Oozı: 12952 km² büyüklüğündeki bölgenin merkezi 1807 yılında kurulan Köksuu-Oozı'dır. Köksuu-Oozı'nın başkente uzaklığı 401 km. dir. Köksuu-Oozı, Çendek, Üstigi-Oymon, Ognevka, Tldu, Karagay, Amur, Gorbunovka ve Katandu adlı idarî bölgelerle birlikte 42 köyde yaşayan insanların toplam sayısı 1996 verilerine göre 18.500'dür.

Koş-Agaş: 19862 km² büyüklüğündeki bölgenin merkezi 1801 yılında kurulan Koş-Agaş'tır. Koş- Agaş'ın başkente uzaklığı 465 km. dir. Koş-Agaş, Teleñit-Sortogoy, Kökörü, Jana-Aul, Töbölör, Muhor -Tarkat, Ortalık, Çagan-Uzun, Beltir ve Cazatıra adlı idarî bölgelerle birlikte 44 köyde yaşayan insanların toplam sayısı 15.900'dür (ekitap. kulturturizm. gov. tr/ Eklenti/ 12594, altayturkleripdf.; Altay, 1996; Somuncuoğlu, 2000; Hyde, 2000; Potapov, 305. Gömeç, 1999: 205-212; Akiner, 1995: 353-359).

2. ALTAY DESTAN GELENEĞİ

Altay destancılık geleneğine göre kayçı olabilmek için önce düş görmek gerekir. Belli bir ustanın yanında eğitim görmeyen kayçılar, “eelü caan kayçı” (kutsal kayçı) olarak kabul edilmezler.

Kayçıların destanları “tayga eezi” (dağ iyesi) ile “arcanı”ndan (su iyesi) öğrendiğine inanılmaktadır.

Gelenekte, destanı eksik anlatan kayçıları “kay eezi”nin de cezalandırdığına inanılmaktadır.

Anlatmaya bağlı bütün halk edebiyatı mahsulleri gibi Altay destanları da belli formel ifadelerle başlar ve biterler.

Altay-Türk destanlarında Altay yurdunu her türlü düşmandan koruyan, düşman yurtlarına akınlar düzenleyen ve halkına liderlik yapan idealize edilmiş bir kahraman tipi vardır. Altay destanları esas olarak idealize edilmiş bu tipin maceralarından ibarettir.

Kahramanların doğumlarında olağanüstü motifler vardır. Daha doğar doğmaz “eki konup ene”, altı konup “ada” deyip yürümeye başlarlar.

Kayçılar destan kahramanlarını oldukça mübalağalı bir şekilde tasvir ederler. Kahramanın karısı, babası, anası; yurdu ve atı da aynı şekilde mübalağalı bir şekilde tasvir edilir.

Kögüldey Baatır destanında da kahraman Kögüldey Baatır fiziki açıdan abartılı bir şekilde tarif edilmektedir:

<i>Koo kırılǵ tumçuktu,</i>	Burnu narin dağ gibi,
<i>Koş arkadıy kabaktu,</i>	Kaşı sık orman gibi ,
40 <i>Tutkan kolı kapkı oşkoş,</i>	Kolu kıskaç gibi,
<i>Baskan budı kazık oşkoş,</i>	Budu kazık gibi,

	<i>Bükten boyı tıt oşkoş,</i>	Boyu ağaç gibi,
	<i>Körgön közi tañ çolmondıy,</i>	Gözü parlak çoban yıldızı gibi,
	<i>Aızıdañ beri mında</i>	Eskiden beri burada
45	<i>Alıp Batır Kögüldey</i>	Kahraman Kögüldey Baatır
	<i>Curtap catpay kanayttı.</i>	Yurdunda yaşadı.

Düşmanlar da aynı şekilde mübalağalı olarak tasvir edilir. Karatı Kaan'ın Kögüldey Baatır destanında çok çirkin adeta bir yaratık gibi tasvir edildiğini görmekteyiz. Bu sayede ne kadar korkunç ve ürkütücü olduğuna dikkat çekilmiştir:

	<i>Karatı-Kaan tör bajında,</i>	Karatı-Kaan baş köşede,
	<i>Ak kemirçek şirdek üstünde</i>	Ak keçe halı üstünde
880	<i>Baydastanıp bu algan</i>	Bağdaş kurup
	<i>Belbeyip kalgan oturı.</i>	Kalkmayıp oturuyordu.
	<i>Celber kara çaçtu,</i>	Karışık kara saçlı,
	<i>Celim kara çıraylu,</i>	Yapışık kara yüzlü ,
	<i>Azu sagalı kulakka cetken,</i>	Sakalı kulağına gelmiş.
(306)		
885	<i>Eek sagalı emçek bürkegen,</i>	Çene sakalı göğsünü örtmüş,
	<i>Kazan oşkoş köstü,</i>	Gözü kazan gibi,
	<i>(Acañ) Oduş oşkoş kulaktu,</i>	Kulağı kalbur gibi,
	<i>Koş arkalıy kabaktu,</i>	Kaşı sık orman gibi,
	<i>Koo kırlay tumçuktu.</i>	Burnu nazik dağ gibi,
890	<i>Eki Köstiñ ortozinga</i>	İki gözün ortasında
	<i>Oduş kuçalı koy turgadıy.</i>	Otuz dağ koyunu gezebilir.
	<i>Eki carın ortozinga</i>	İki kürek kemiğinin ortasında
	<i>Oduş aygırdı mal turgadıy .</i>	Otuz kısraklı sürü gezebilir.
	<i>Caan bütken baatır.</i>	Kudretli yaşlı bahadır

- 895 *Orto caŝtaŝ ol aşpagan,* Orta yaşını aşmış,
Omok küçtü baatır emtir. Dinç ve güçlü bahadır imiş.

Altay destanlarında esas kahramanın yurdu günlük-güneşlik, ormanlık Altay olarak gösterilirken, düşmanların yurdu ise ya ay ve güneşi olmayan yeraltı olarak gösterilmiştir, ya da ağacı, kuşu olmayan kuzey tundralar olarak verilmiştir.

Kögöldey Baatır destanında da düşman yurdu tasvirlerine çok canlı bir şekilde rastlamaktayız. Karatı Kaan'ın yurdu betimlenirken tüm destan boyunca rastladığımız formel ifadeler kullanılmıştır . Bu ifadeler Karatı Kaan'ın yurdunun uzaklığını vurgulamak amacı taşır:

<i>Karatı-Kaanniŋ örgözi</i>	Karatı Kaan'ın sarayı
<i>Kündük cerdeŋ bu emdi</i>	Günlük yerden
<i>Ayga-künge mızıldap,</i>	Aya güneşe karşı parlayıp,
<i>Körünip kelbey kanayttı.</i>	Görünüp geldi.
830 <i>At çakızı bolgojin</i>	At direği ise
<i>Ayga-künge surkurap</i>	Aya güneşe karşı parlayıp
<i>Baza anda körünet.</i>	Yine orada göründü.
<i>Künge küybes küreŋ taji</i>	Güneşte yanmaz kahverengi taşları
<i>Kün carkınına caltırayt.</i>	Güneşe karşı parladı.
835 <i>Ayga küybes ala taji</i>	Ayda yanmaz altın taşı
<i>Ay carkına mızıldayt.</i>	Ay ışığında parladı.

Destanın esas kahramanı gayet iyi niyetli, dürüst, yiğit biri olarak verilmiştir. Altay destanlarında kahramanlar, idealize edilmiştir; ya çok iyidirler; ya da çok kötüdürler. İyi kahramanların kötü tarafları yoktur, kötü kahramanların da iyi tarafları yoktur. (Ergun, 1998).

Kögüldey Baatır destanında Karatı Kaan kötü kahramandır ve nasıl öfkeli ve alçak bir kahraman olduğu destanda şu şekilde gözler önüne serilmektedir:

	<i>Karatı-Kaan kazırlanıp kıygırayt:</i>	Karatı Kaan öfkelenip bağırdı:
	<i>"Cerdiñ ,suunıñ şultuzinga</i>	"Yerin ,suyun yaratığına
	<i>Men kızımdı berbezim!- deyt.</i>	Ben kızımı vermem !-dedi.
	<i>Karatı Kaan örö turup,</i>	Karatı-Kaan kalkıp,
	<i>Açu-koron algırıp aydat.-</i>	Hiddetle bağırdı.
935	<i>KarganKögüldey-Baatır</i>	Yaşlı Kögüldey-Baatır
	<i>Meni bazınıp, öçöp , kelgen,</i>	Beni yenip ök almaya gelmiş.
	<i>Bajın kezip budınga salıgar,</i>	Başını kesip ayağına koyun ,
	<i>Budın kezip bajınga salıgar!</i>	Ayağını kesip başına koyun !
	<i>Söögın edin çaçpazın.</i>	Kemiğini etini saçmayın .
940	<i>Kögüldeydiñ kanı-cininge</i>	Kögüldeyin kanı-pisliği
	<i>Altay-kañıyım birtır!</i>	Altaya yurduma karışır!
	<i>Edi-söögın üyezineñ sögüp,</i>	Etini-kemiğini kökünden söküp,
	<i>Kök bukazınga cazap koştızın.</i>	Gök boğasına toplayıp yükleyin.
	<i>Armakçızıla bıju buulagar!</i>	İple dikkatlice bağlayın !
945	<i>Kara tayganı ajırala.</i>	Kara taygayı geçerek,
	<i>Altayına bojodıgar, –deyt.</i>	Altayına götürün dedi
	<i>Karatı-Kanniñ kıygızınga</i>	Karatı Kaan'ın bağırmasına
	<i>Ak örgözi torgulıp seleñdeyt.</i>	Ak saray titreyip, korktu.
	<i>Alıp, kezer baatırlarım</i>	Alp, kahraman bahadırlarım
950	<i>Aytkan meniñ sözimdi</i>	Söylediğim sözümü
	<i>Turguza la бүдүрзин!"-deyt,</i>	Şimdi yerine getirin!" dedi
	<i>Kalıp kelgen baatırlardı</i>	Gelen bahadırları
	<i>Kögüldey-Baatır mında</i>	Kögüldey Baatır'a burada

- Alakanla tajiırda,
 955 Añtarılıp toolongılayt.
 Körüp çıdap bolboy,
 Karatı-Kaan boyı tuttı.
 Eki baatır bolgojin
 Caak boygo tajıgan,
 960 Carın boydoñ sılkıjıp,
 Küreje berbey kanayttı.
 Karatı-Kaanga bolujıp
 Alıp kezer baatırları
 Kargan Kögüldey-Baatırdı
 965 Araday berbey bu kanayttı.
 Arga cökto Kögüldey-Baatır
 Eki carının bu töjönip
 Çalkoyto cada berdi.
 Karatı-Kaan alıptarıla
 970 Kögüldey-Baatırdı süürtep,
 (308)
 Ak örgöödöñ çıgardılar.
 Kazır bütken Karatı-Kaan
 Ak örgöögö türgen kirip,
 Uşpa bolot cıdazın alıp,
 975 Ak örgöödöñ bu çıgıp,
 Uşpa bolot cıdazıla
 Kargan Kögüldey-Baatırdıñ
 Kür köksün ötküre saydı.
- Elleriyle vurduğunda,
 Devrilip yuvarlandı
 Görüp sabredemeyerek,
 Karatı Kaan kendi tuttu.
 İki bahadır ise
 Yanağına vurmuş.
 Omzundan sallayıp ,
 Güreşe başladılar
 Karatı-Kaan'a yardım edip
 Alp kahraman bahadırları
 Yaşlanan Kögüldey-Baatır
 Aralarına aldılar.
 Çıkışı olmayan Kögüldey-Baatır
 İki omzunu yayıp
 Sırtüstü yattı.
 Karatı-Kaan bahadırlarıyla
 Kögüldey-Baatır'ı sürükleyip,
 Ak saraydan çıkardılar.
 Öfkeli Karatı-Kaan
 Ak saraya hızlıca girip,
 Sivri çelik mızrağını alıp,
 Ak saraydan çıkıp,
 Sivri çelik mızrağı ile
 Yaşlı Kögüldey-Baatır'ın
 Kalbine tamamen sapladı.

Kögöldey-Baatır mında

Kögöldey-Baatır burada

980 *Ölö berbey kanayttı.*

Ölüverdi.

Görüldüğü gibi Karatı Kaan, sadece dünürlük için gelen Kögöldey Baatır'ı çok zalim bir şekilde öldürmüştür. Bunu gerçekleştirirken bir an bile tereddüt duymaması ve kendini yargılamaması onun iyi tarafının olmadığını ispatlar görünmektedir.

3. KÖGÜLDEY BAATIR DESTANI VE ANLATICISI NİKOLAY KOKOROVİÇ YALATOV

Kögüldey Baatır Destanı Altay Baatırlar adlı destan serisinin 13. Cildinde 2004 yılında yayımlanmıştır. Destanın anlatıcısı Nikolay Kokoroviç Yalatov'dur. Destanın teşekkül tarihiyle ilgili kesin bilgi ve veri olmamakla birlikte mitik döneme ait epey unsur bulunduğu göz önüne alındığında erken dönemde teşekkül etmiş destanlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. 2466 satır olan destan manzumdur, nesir kısımları mevcut değildir. Hece ölçüsünde tutarlılık olamamakla birlikte, asonans ve aliterasyon unsurları ,mısra başı ve sonlarında bulunan kafiyeler belli bir ahenk sağlamaktadır.(Altay, 2004)

Destan Anlatıcısı Nikolay Kokoroviç Yalatov 1927 yılında Şebalin bölgesindeki Korkobi köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Kokur o henüz 5-6 yaşındayken ölmüş, annesi Siymon ise ölümünden sonra yeni bir evlilik yapmıştır. Kokoreviç geleneğe ait teorik ve pratik bilgileri babasının babası Sıran'dan öğrenmiştir. Sıran, dönemin ünlü destan anlatıcılarından biridir. Yalatov ,Altay Destancılık geleneğinin çeşitli bölgelerinden dedesinin yanına gelen destan anlatıcılarından Altay Destancılık geleneğinin çeşitli ekollerini öğrenmekle kalmayıp, zihninde belli bir destan repertuarı da oluşturmuştur. Yalatov'un bu geleneğin temsilcilerinden öğrendiği bazı destanlar şunlardır: Çımalı Kaan, Katan Mergen, Katan Kökşin, Köstey Mergen ve Altıñ Tañdak'tır. Fakat Yalatov'un anlattığı en önemli destan Moğol Destancılık geleneğinde de bulunan 36.096 mısradan oluşan Cañar adlı destandır.

1950 yılında evlenen Yalatov üç erkek bir kız çocuğu sahibi olmuştur. Sonrasında attan düşerek gözleri kör olmuştur. Yalatov'u farklı kılan bir yanı da Sovyet sistemi içinde iyi bir eğitim görmüş olmasıdır. dört- yedi yıllık iki bölümden oluşan ilköğretim hayatını tamamladıktan sonra 1941-44 yılları arasında Gorno-Altaysk'taki Zoo Veterinariy Teknikumunu bitirerek veteriner olmuştur (Şincina, 1997: 5-23).

4. KÖGÜLDEY - BAATIR DESTANINDA YER ALAN ÖNEMLİ MOTİF VE KAVRAMLAR

4.1. Dağ Motifi

Eski Türklerin mitolojik inanç sisteminde önemli bir yer tutan dağ, orman, dere ve ağaç mitolojik yer ana kompleksine girmekle birlikte zamanla iye kategorisi bağlamında değer kazanmıştır. Doğada her bir nesnenin iyesinin bulunması ve onların her birinin farklı özelliklerinin olması dağ kültüründe de görülür.

Destanda daha ilk satırlarda Kögüldey Baatır'ın yurdunun tasvirinde dağa “atam”, ormana “anam” diye hitap edildiğini görmekteyiz:

	<i>Ozo, ozo çaktar tuşta,</i>	Çok önceki çağlarda,
	<i>Onoñ beri udap kalgan.</i>	O zamanlarda uzayıp kalan,
	<i>Erte, erte çaktar tuşta,</i>	Eski eski çağların zamanında
5	<i>Elen çaktıñ öyünde,</i>	Geçmiş çağlarda,
	<i>Ak möñkülü tört sümerin</i>	Ak zirveli dört dağın
	<i>Adam la dep mürğügen,</i>	Atam deyip dua edilen
	<i>Agın caan talay suuzın</i>	Deniz gibi akarsuyu,
	<i>Enem dep bajırgan,</i>	Anam deyip baş eğilen
10	<i>Ak taygazı bolgojin,</i>	Ak taygası vardı.

M.Kaşkarlı'da yir basrukı tag, budun basrukı beg (yer baskısı dağ, insanların baskısı da beydir) atasözünde dağın yeri tuttuğu vurgulanmış, dağın kutsal merkez simgesine değinilmiştir.

Folklor malzemelerinde, dağın veya ormanın, reel dünya ile öteki dünyanın, hayatla ölümün, gizli olanla açık olanın sınırını oluşturduğu görülmektedir. Bu yönüyle dağ tıpkı orman gibi öteki aleme açılan kapı görevini yerine getirmektedir.

Mitolojik Ana'nın semantik dallanması sonunda bağımsız koruyucu ruha dönüşmüş dağ iyesi zamanla Altay-Sayan Türklerinde tıpkı orman hamisi gibi sarı saçlı kadın olarak tasavvur edilmiştir. Dağ ruhunun, Altay-Sayan halklarının inancında kurt şeklinde gezmesi diğer koruyucu ruhlarda olduğu gibi, daha eski zoomorfik tasavvurla ilişkilidir.

Altay kabileleri arasında dağ ruhunun erkek ve kadın, genç ve yaşlı algılanan insan şeklinde tasavvur edilmesi antropomorflaşmanın sonucudur.

Dağ ruhunun Altaylılar'ın avcılık mitlerinde iri memeleri olan sarı saçlı çıplak kadın olarak tasavvur edilmesi ve bazı şaman dualarında dağ ruhunun kadın olarak tasarlanması Mitolojik Ana kompleksinin dağ kültürünün oluşmasında da etkili olduğuna bir kanıttır.

Kadın olarak tasavvur edilen bu orman ve dağ ruhlarını A.Anohin'in de yazdığı gibi Altaylılar Ülgen'le Erlik'le hiçbir bağlantısı olmayan ve Yer-Su ruhları kategorisine giren müstakil koruyucular olarak değerlendirilir . Mitolojik ana kompleksine ait kabul edilen bu hamiler su, toprak, nehir koruyucuları gibi aynı kategoriye oluşturmaktadırlar. Mitolojik Ana kompleksinden çıkan ve sonradan genel adıyla Yer-Su hamileri olarak bilinen koruyuculara Ülgen'den sonra kurbanlar sunulur.

Toplayıcı-avcı kesimin hayat şartları dağ ve orman avcılığıyla şartlandığı için onların inanç kesiminde esas yeri, avı temin eden dağ ruhu oynar. Prototürklerin en eski ekonomik geçimini oluşturan avcılık ve onun oluşturduğu dağ ruhu doğal olarak en eski Yer-Su kategorisine giren koruyuculardandır.

Altaylı Şamanist boyların bütününün kutsal bir dağı bulunmasıyla beraber, hepsi için Altay dağları ortak kültürdür. A. İnan'ın Şamanizm adlı eserinden anlaşıldığı üzere şaman duayı hangi maksatla yaparsa yapsın Altay'a hitap eder ve ondan medet umar.

Aynı zamanda dağ, ata ruhlarının barındığı yer olduğundan dolayı da kutsaldır.

Yücelik sembolü olmasıyla dikkati çeken dağın, Tanrı'ya en yakın mekan olarak tasarlanmasında bir de onun dünyanın dengesini koruyan eksen veya kazık olarak algılanması da önemli rol oynamıştır. Dünya dinlerinde de kutsal dağ kültü (Tur dağı,Arafat,Himalaya vb.) geçmektedir ki bu da dağın Tanrı'ya en yakın mekan olması inancıyla bağlantılıdır.

Dağa baba denilmesi, ağaca ise ana denilmesi iki mitolojik dönemin birer izleri olması açısından önem taşımaktadır. Maaday Kara destanında kahramanın oğlunu dağa götürüp “bu kayın ağacı sana ana olsun,bu dağ sana baba olsun” denmesi anaerkilli ataerkilliğin bir arada hatırlanması ile ilgilidir. (Bayat, 2006)

Destanda dağların ve ağaçların birer canlı ata ve ana olarak görüldüğü ve derin bir saygı duyulduğu ilk satırlardan itibaren kendini göstermektedir:

	<i>Ozo, ozo çaktar tušta,</i>	Çok önceki çağlarda,
	<i>Onoň beri udap kalgan.</i>	O zamanlarda uzayıp kalan,
	<i>Erte, erte çaktar tušta,</i>	Eski eski çağların zamanında
5	<i>Elen çaktıň öyünde,</i>	Geçmiş çağlarda,
	<i>Ak möňkülü tört sümerin</i>	Ak zirveli dört dağın
	<i>Adam la dep mürgügen,</i>	Atam deyip dua edilen
	<i>Ağın caan talay suuzın</i>	Deniz gibi akarsuyu,
	<i>Enem dep bajırgan,</i>	Anam deyip baş eğilen
10	<i>Ak taygazı bolgojin,</i>	Ak taygası vardı.

Türk mitolojisinde dağlar canlı varlıklar gibi büyür(mesela Hakasların inancına göre),bir yerden başka yere gidebilir(mesela Şorlara göre),küçük dağlar daha büyük dağlara tabidirler, birbirleri ile savaşırlar ve hatta evlenirler.Bütün bunlar dağların başlangıç mitolojik zamanda birer bahadır olduğundan dolayıdır.Bu bahadırlar çeşitli sebeplerden(yurdunu korumak için, bir bedduadan vb.) dağlara çevrilmişler, ancak insani yaşamlarını sürdürmektedirler (Direnkova, 1940: 341; Lvova, ve Oktyabrskaya,1989:10).

Soy sosyolojisi bağlamında dağ, ata veya büyük akrabadır. Nitekim kocasının evine gelen kadın da soy dağına kayınbabası olarak bakar ve ondan yüzünü gizler. Bu ise dağın canlı varlık olarak tasarlanması ve zamanla somutlaşarak gelin için kayınbaba olacak kadar antropomorflaştığını gösterir. Ayrıca bazı Türk halkları dağı Ada-Kağan, Ok-dağ-ana olarak adlandırırken bazıları ata-ana, ulu-ata, ulu ana kahraman saymışlardır.

Altaylıların dağa baba demesi, bugün bile diğer Türk halkların arasında yaşamaktadır.

Dağ-orman avcısı olan Altay-Sayan Türkleri'nin dünya görüşüne göre dağ, yalnız soyun sosyoekonomik hayatında önemli bir rol oynamamış, aynı zamanda türemede koruyucu ruh olmada, ritüel mekan özelliğinde ,kutsal vatan,kutsal yer olmada çeşitlilik sergilemiştir.

Dağ soyun ecdadıdır. Bu bağlamda Altay-Sayan Türkleri dağları töz/tös olarak kabul eder ve onu kendi soylarının atası bilirler.

En önemlisi dağ yerin kemeri, kazıktır ki üzerinde yaşadığımız dünyayı bir arada tutmakta ve dünya dağı kavramı ile de kozmosun eksen rolünde gözükmektedir.

Zor anlarda dağa sığınma da dağın atalık fonksiyonuyla ilgilidir (Bayat,2006).

Köroğlu'nun oğlunun dağda beslenmesi, Maaday Kara destanındaki kahramanın yeni doğmuş oğlunu dağa götürüp, bu kara dağ sana baba olsun, bu dört kayın ağacı sana ana olsun demesine çok benzemektedir (Naskali, 1999).

Dağa avın bol olması amacıyla da yalvarırlar. Bu tip kutsal dağlara Altayca caiktu, Uryanhayca ıdık-tag denilir. Her soyun kabile dağına çeşitli nedenlerden dolayı kurban sunulup dualar edilir. Ancak bu kurban merasimlerinin büyük kısmı av ve avcılıkla bağlantılıdır.

Toplumsal kurban sunumunda ister dağ, isterse de ağaç, ana olarak adlandırılır. Mitolojik ana somut olgularda dağ, ağaç, mağara olarak kodlaşır.

Kögüldey Mergen yaralandığında atı onu, şifalı sulara götürür ve iyileşmesini sağlar. Bununla birlikte, bu mekandaki varlıkların üstlendikleri daha farklı anlam ve işlevlerin olduğuna da inanılır. Ala dağ, ata, alacakaranlık orman ana şeklinde algılanır. Maaday-Kara, oğlu Kögüldey-Mergen'i yeraltının kötü güçlerinden korumak için, dağ atan, ağaç anan olsun diyerek kayın ağacının altında dağa saklar. Çünkü bunlar, yeryüzü tasarımının kutsalları arasındadır ve göğün kutsalları ile birlikte kahraman ya da bilge olarak karanlık güçlere karşı mücadele için ideal insanda tecelli etmek durumundadırlar (Arslan, 2005: 65-75).

Bazen dağ tek başına dünya ağacının yerini alır, yani dünyanın eksenini dağ teşkil eder. Dağ içindeki mağaralar da yaratılış, doğum, ana rahmi gibi konulara işaret etmekle birlikte çok genel anlamıyla evrenin de simgesidir (Cooper, 1992: 31; Hall, 104-105; And, 28-30; Roux, 147).

Mezarların bir tepecik halinde yüceltilme ve yükseltilmesi, çok eski Türk geleneğidir. Bu, Türklerin eski oba kültürünün bir kalıntısı olmalıdır. Çin'de de ünlü kişilerin mezarları, büyük tepecikler halinde yükseltilmişlerdir (Bayat, 2010).

Altay dualarında da yalnızca Altay dağları için dua edilir ve yine Altay övülürdü (Bayat, 2010).

Altay destanları içinde, "Ak dağ, Ak-Han'ın bir yaylası idi". Orada ava çıkıyordu. Bu dağda bazı kutlu ve ilahi belirtiler görülüyordu (Ögel, 1989). Bazı destanlara göre ise, Ak-dağ'da kurultay yapılıyor, avlar ile yağmalar Ak-dağ üzerinde bölüşülüyordu (Radlof, 1998). "Çelik-dağ", Altay dağlarının tanıtımlarından biridir. Bir Altay-Türk duasında, şöyle deniliyordu: "...Güneş dolaşamaz, Çelik dağ; ay dolaşamaz, Bakır dağ, bereket ver!.." Yine büyük bir önem verdiğimiz, Abakan kamlarının, yani şamanların bir duasına göre, "Demir-dağ" (Temir sın), Ak-boz (Kuba-ak) sıra dağlarında" bir doruk, bir zirve idi (İnan, 2000).

Görülüyor ki bu demir dağlar, Türk soyunun türemesi ile kozmogonide, önemli bir rol oynuyorlardı (Bayat, 2010).

Türk destanlarında, dağlar ile ırmaklar veya sular, birbirlerinden ayrılmazlar. Bu da, eski Türk “yer-su” anlayış ve birleştiriciliğin bir sonucu olsa gerektir.

Altay ve daha kuzeyindeki Türk destanlarında da “dağlar ve ırmaklar ikilisi” görülüyordu. Dede Korkut’ta dağlar ile ırmaklar, birlikte aşılmıyordu (Bayat, 2010: 436).

“Dağların geçiş izni” : Altayların kuzeyleri için ise, elimizde bir vesikamız vardır: Dağ geçidinden geçerken, atın kılından birkaç parça kesiliyor ve geçidin içine atılmıyordu. Böylece emniyet ve güven sağlanıyordu.

Hun çağında ve daha sonraları, hakanlar ile büyük prenslerin mezarlarının, büyük dağlar üzerinde bulunduğu dair, bazı bilgiler mevcuttur.

“...Biz 70 dağımıza, yer-su’yumuza, herkesin atası Ülgen’e, Erlik’e, sesleniyoruz...”

Bu sözler, bir Altay duasında geçmektedir. Daha kuzeydeki masallarda ise, “7 dağ, 7 ırmak” motifi, sık sık görülüyordu.

“Ötüken anamız” anlayışı, Şamanizm henüz yozlaşmadan önceki, temel bir düşünce olmalıydı. Nitekim ateş için yapılan dualarda, şöyle deniyordu: “...Göğün yerden ayrıldığı zaman doğmuşsun! Sen anamız! Ötüken ayağından, ortaya çıkmışsın!...” Bu düşünce gücünü “Ebedi Gök Tanrı ve altın yüzlü Yer-su, Ötüken” anlayışından kaynağını alıyordu. Kutlu Ötüken veya Altay dağlarının ana, ata veya kayınbaba oluşları, oldukça eski çağlardan gelen seslerdir (Bayat, 2010: 439).

“Yiğitleri dağla benzeştirme”, Manas destanı ve şamanlık ile ilgili destanlarda da görülüyordu (Bayat, 2010: 443).

Sular ile dağlar, birbirinden ayrılmaz iki varlıktırlar. Bunun için Dede Korkut kitabında, dağlardan sonra, hemen akarsular anılır (Bayat, 2010: 448).

Tabiat varlıklarına kişilik ve şahsiyet verme mythler ile mythology’nin ana karakterlerinden biridir (Bayat, 2010: 451).

Dağların yaşlanması ve otlarının bitmesi; ana ile babanın yaşlanması ve oğullarının doğmaması ile aynı görülmekte veya öyle düşünülmektedir (Bayat, 2010: 452).

Prof.İnan'ın da belirttikleri gibi, daha kuzeylerde ulu dağlar, bazen gelinlerin kayınbabası;bazen kişilerin yedibabası ve bazen de boylar ile ailelerin tözü veya atası oluyorlardı. Bizce bütün bunlarda,hayvancı Türklerin,bu dağlardaki yurtlarına,yaylalarına karşı olan sevgi ve bağlılıkları,bu gibi düşüncelerin gelişmelerine,ağır basıyordu (Bayat, 2010: 456).

Altaylarda Türkçe yapılan şu dağ duası, içinde çeşitli manalar taşır:”Güneş dolaşamaz ,çelik dağ;ay dolaşamaz altın dağ bereket ver! Göbeklerimize, kir kondurma! Büyük Altayım! Sana secde ediyorum! Alevlerin, hakan ayaza ulaşmış;dumanların,karaya denize yayılmış... (Bayat, 2010: 457).

Kuzey-Türk destanları ile dualarında, “ büyük dağlar insanların hem baba ve hem de anne tarafından dayısı,(tay, tagay) olabiliyorlardı.

Her dağda bir erenin bulunması veya Toroslar'daki dorukların, dede veya baba adı almaları, eski “ata” tanıtmasının bir devamı gibidirler (Bayat, 2010: 458).

İnsanların kendilerini, kutlu ve büyük dağlar gibi yüceltmeye çalışmaları, Altay ve Kuzey Türk destanlarında da görülür (Bayat, 2010: 461).

Potanin, Kuzey Altayda şöyle bir inanış derlemiştir.”... Dünya yaratılmadan önce, küçük bir tepe varmış.Bu tepe büyüyerek,yerle göğü birleştiren bir dağ olmuş. Etekleri de, yeryüzü olmuş.Bu dağa, Demir-Kazık derlermiş.

Altay-Türk düşüncesinde, “Altay'ın dorukları, Hatun(Katun), Bey gibi adlar alıyordu. Bunla, düşünen, konuşan evlenen ruhlar gibi düşünülüyordu...” Bir çeşit “animizm” olan bu düşünceler,çok eski olmalıydılar. Han-Tanrı, Kayrakan, Buzdağ-Ata gibi doruklar,bize bunu anlatıyorlardı.Altay dağları, şaman dualarında birer Han (Kan) gibi tanımlanıyorlardı (İnan, 2013: 49).

Altayların tümü kutlu idi. Göğe yükselen dorukların hepsi, Tanrı yerine kadar yükseliyorlardı. Ulu Tanrı Bay-Ülgen'in oturduğu Altın-dağ'ın, bütün Altayları temsil etmesi muhtemeldir (Radlof, 1994: 94). Bunun içindir ki, dua edilirken, “Altay dağlarının adını anarak, kurban veriyorlar, dileklerde bulunuyorlar, ondan sonra da ağlayıp, yalvarıyorlardı”... (Duaların metinleri için bk. İnan, 2013: 51).

Altaylardaki Sagay Türklerinin gelinleri, dorukları kayın babaları gibi görüyorlar ve “kayın babamız”, diyorlardı. Derin vadiler arasında kalmış bazı Altay Türk kesimleri, “törediğimiz dağ” da diyorlardı (İnan, 2013: 53).

Eski Türklerin **töz/tös** olarak adlandırdıkları kutsal dağların hakkındaki köken mitleri dağların **ata kültü** ile alakası olduğunu ortaya çıkarmakla birlikte, onların bir zamanlar birer insan olduklarını da göstermiş olur.

Altaylı Şamanist boyların bütünüünün kutsal bir dağı olmakla beraber hepsi için Altay dağları ortak kültür.

Diğer taraftan dağ, özellikle Altay-Sayan Türklerinin destanlarında kutsal vatan sembolüne çevrilmiştir.

Dağa baba denilmesi, ağaca ise ana denilmesi iki mitolojik dönemin birer izleri olmak açısından önem taşımaktadır. Maaday Kara destanında kahramanın, oğlunu dağa götürüp bu kayın ağacı sana ana olsun, bu dağ sana baba olsun demesi, iki sistemin- anaerkillikle ataerkilliğin bir arada hatırlanması ile ilgilidir.

Altaylılarda her söökün (soyun) aru töz/tös dediği koruyucu dağı, nehri, kayası, gölü vardır.

Dağ-orman avcısı olan Altay-Sayan Türklerinin dünya görüşüne dağ, yalnız soyun sosyo-ekonomik hayatında önemli bir rol oynamamış, aynı zamanda türemede, koruyucu ruh olmada, ritüel mekan özelliğinde, kutsal vatan, kutsal yer olmada çeşitlilik sergilemiştir.

Altay-Sayan Türkleri dağları töz/tös olarak kabul eder ve onu kendi soylarının atası bilirler.

En önemlisi dağ yerin kemeri, kazıktır ki üzerinde yaşadığımız dünyayı bir arada tutmakla, dünya dağı kavramı ile de kozmoson eksenini rolünde gözükür.

Kanlı kurban olarak Altay-Sayan Türkleri dağlara genellikle at kurban ederler. Kansız kurban olarak da ateşe çay veya yağ atmakla, içki sunmakla saçını saçıldığı gözlemlenmiştir.

Eski Türkler Dağ iyesinin güçlü olduğuna inanırlar, bol av için ona yalvarırlardı. Dağla bağlantılı bütün ritüeller kabile veya boyun aksakalları tarafından yapılır. Diğer taraftan Dağ iyesinin ormanda yaşayan hayvanlara sahip olduğuna inanıldığından, avcılık geleneğinde onun adına ateşe çay ya da yağ dökmek adeti vardır.

Dağ ruhuna sunulan kurban cemiyetle tabiat arasındaki farkı aradan kaldırmış olur. Türk mitolojik düşüncesindeki cemiyetin doğadan çıkması, sunulan kurban sunumunda ister dağ, isterse de ağaç, ana olarak adlandırılır. O halde Mitolojik Ana, somut olgular olan dağda, ağaçta, mağarada vs. kodlaşır (Bayat, 2007: 234-242).

4.2. Mitolojik Ana Motifi

Dünya modelinde yerin Mitolojik Ana tipinde antropomorflaşması ayrıca bir merhale oluşturmaktadır. Nitekim metinlerde de görüldüğü gibi Mitolojik Ana kronolojik olarak zoomorfik tasavvurların sonraki aşamasıdır. Ayrıca kaydetmek gerekir ki kara renkli öküzün Yer Ananın sembolü olması, bu olgunun yalnız mitolojik efsanelerde değil, aynı zamanda Altay destanlarında da korunması bir geçiş aşaması oluşturur (Bayat, 1993:40).

Yer-su, Ak Ene, Umay, Ayısıt vb. dişil varlıklar adı altında , doğan her şeyi üreten doğa kültürünün kendisi olan **Mitolojik Ana** kastedilmiştir. Bir başka şekilde söylemek gerekirse bütün dişil varlıklar Mitolojik Ana'nın türevleri olarak değerlendirmeye alınmıştır (Bayat, 2007: 11).

Kögüldey Baatır destanında Mitolojik Ana'nın türevi olarak değerlendirebileceğimiz Altay dağlarındaki ormanlara baş eğildiğini takip etmekteyiz:

<i>Adam la dep mürgügen,</i>	Atam deyip dua edilen
<i>Agın caan talay suuzın</i>	Deniz gibi akarsuyu,
<i>Enem dep bajırgan,</i>	Anam deyip baş eğilen
10 <i>Ak taygazı bolgojin,</i>	Ak taygası vardı.

Mitolojik sistemlerin büyük çoğunluğunda bütün canlı varlıkların anası olarak bilinen ve üretici güce sahip Kutsal Dişi – Mitolojik Ana paradigması vardır. .

Ölümsüzlüğün, mükemmelliğin, kutsal dişiliğin ifadesi olan Mitolojik Ana , zamanla ihtiyar, ancak güçlü yer ana şeklinde folklorik düşünceye malzeme olmuştur. Mitolojik Ana'nın değişmeyen işlevi doğuran ve yutan, başka bir deyişle hayatın ve ölümün simgesi olmasıdır. Hayatın simgesi olan **Umay**'ı , ölümün simgesi olarak da **Erlik**'i ortaya çıkaran Mitolojik Ana'dır.

Bazı tarihi ve arkeolojik verilere bakılırsa insanlar, **Yer Ana** veya **Büyük Ana** olarak tanımlanan kutsal dişi ilaha Taş Devri'nde inanmaya başlamışlardır.

Zamanla sosyo-ekonomik yapının değişmesi, anaerkil olarak tanımlanan (bugün bile varlığı tartışmalı olan) bir düzenden ataerkil düzene geçişte kutsal dişi, kutsallık konumunu kaybetmeye başlamış, monoteist dinlerin de ortaya çıkması ile insanlığın yaşı kadar eski olan Mitolojik Ana'nın simgeleri zorla dini-mitolojik alandan çıkarılmış, kutsal dişi motifi bir süreklilik içinde sanatın bütün alanların alt yapısında varlığını korumuştur.

Türk mitolojisinin en eski katmanında doğumla ölümü bir arada tutabilecek ve ilklik, başlangıç olma gibi vasıflara cevap verecek Mitolojik Ana veya daha somutlaşmış varyantıyla Yer Ana varlığının görürüz. Ayrı ayrı simge ve imgelerin bir araya getirilmesi Mitolojik Ana varlığın zamanla **Yer Ana**, **Yer-Sub**, **Ötüken**, **Umay** kültü şeklinde ortaya çıktığını ve mitolojik olgudan cisimleşmeğe kadar uzun bir yol kat ettiğini görürüz.

Canlı vücut olarak tasavvur edilen tabiat, doğan, türeten , yaşlanan varlık gibi bilinmektedir (Bayat, 2007: 12-13).

Kögüldey Baatır destanında da tüm tabiatın bir bütün oluşturduğu ve birer insan gibi algılandığı görülmektedir:

	<i>Eki caraş köörkiydiñ</i>	İki güzel sevgilinin
1715	<i>Caraş üngür cañarına</i>	Güzel sedalı sesiyle
	<i>Caş agaştar caykanijat.</i>	Yaş ağaçlar sallandı.
	<i>Emil agaştarı eelip artat.</i>	Taze ağaçlar eğildi.
	<i>Ene altayı cañılanat,</i>	Anne Altay yankılandı.
	<i>Elik sığın añdarı</i>	Keçi,maral,tüm vahşi hayvanlar
1720	<i>Eeçiy mañtap ugat.</i>	Arkalarından koşup duydu .
	<i>Ay kanattu kuştarı</i>	Ay kanatlı kuşlar
	<i>Aylana uçup tıñdaalayt.</i>	Etraflarında uçup dinledi.

Mitolojik Ana, ilk zamanlarda bütün canlı varlığın hamisi ve yaratıcısı olarak bilindiği halde, çeşitlenme neticesinde birçok koruyucu ruh ortaya çıkmış oldu ki, bunlardan bazıları iye kategorisine girmektedir .

Altaylı boylar bugün de bütün dağ, nehir, orman ruhlarının üstünde Yer Ana'nın (Der Ene) durduğunu unutmamışlardır. Yer Ana, bütün hayvanların, kuşların ve bahadırların anası ve koruyucusudur. O halde dağ, nehir, orman vb. koruyucu iyiler Mitolojik Ana'nın somutlaşmış ve çeşitlenmiş varyantlarıdır, denilebilir.

Ayrı ayrı ruhların yapısal fonksiyonel niteliği, Mitolojik Ana'yı oluşturmaktadır.

Ayrıca diğer Türk boylarında da canlı olan veya nefes alabilen: ot, bitki de dahil olmakla hayat gücü olan bütün varlıkların koruyucusu Yer Ana'dır. Bunlardan her hangi birine zarar vermek veya saygısız davranmak onları koruyan yüce varlığı tahkir etmek anlamına gelir (Bayat, 2007: 13-20).

Destanda yer ananın kahraman Kumduzak Baatır, Kögüldey Baatır'ı ve eşi Kıstañçık'ı nasıl koruduğu şu şekilde anlatılmaktadır:

<i>Cer-kindigi enezi</i>	Yerin anası
<i>Kögüldey-Baatırdı kuçaktanıp ,</i>	Kögüldey- Baatır'ı kucaklayıp ,
<i>Aytkan sözi mindiy boldı :</i>	Şöyle söyledi:
<i>"Ölö berer tını çok ,</i>	" Ölüverecek canı yok,
2275 <i>Özüp toktoor cayı çok</i>	Artacak yaşı yok
<i>Kögüldey-Baatır uulım ,</i>	Kögüldey-Baatır oğlum,
<i>Komudalıñdı köp ukkam,</i>	Şikayetini çok duydum.
<i>Taş oçoğıñ cemirilbes ,</i>	Taş ocağın yıkılmaz,
<i>Taklan-külüñ çaçılbas .</i>	Külün saçılmaz,
2280 <i>Odurgan odıñ öçpös edip</i>	Ateşini sönmey edip
<i>Ordiña oturar uul bergem .</i>	Sana oğul verdim.
<i>Kumduzak Baatır la Kıstañçık</i>	Kumduzak Baatır ile Kıstañçık
<i>Elen-çakka curtazın dep ,</i>	İki nesil yaşasın.
<i>Toyinga men keldim-deyt .</i>	Ben eğlenenize geldim"-dedi.

Türklerin dini mitolojik sisteminde baş tapınma objesi olan Gök Tanrı ve onun antropomorflaştırılmış varyantı olan Ülgen veya Ayı Toyon, Kuday, Üç Korbustan vb. Erlik, Umay ve diğer yüksek dereceli ruhlar, Mitolojik Ana'nın transformasyonunun başka bir şey değildir.

Mitolojik Ana'nın tek tapınma objesi olması tamamıyla Gök Tanrı'nın üzerine geçirilmiş ve Mitolojik Ana, yalnız Yer-Su hamisi olarak şekillenmiştir.

Türk milli kültürünün kutsal dişi – Mitolojik Ana konumundan Gök Tanrı konumuna geçişi, yani yeni merhalesi siyasi birlik dönemiyle birebir alakalıdır. Kabile birlikleri, devlet kurmak ve cihan hakimiyeti şuuru mitolojik Ana anlayışını Gök Tanrı dini sistemiyle aktarmış oldu.

İlkel çağda gök ve yeri birleştirme fonksiyonunu üstlenen, üretici olan ve tek tapınma kültü olan Mitolojik Ana, yaratıcılık görevini, gök ve yeri birleştirme işlevini Gök Tanrı'ya devretmiş oldu.

Gök ruhları Mitolojik Yer Ana'nın yalnız gök varyantlarıdır. Bunu Altay Buçay destanında da görebiliriz. Destanda Altay dağından çıkan beyaz saçlı beyaz elbiseli ihtiyar kadın ölmüş olan Altay Buçay'ı diriltmek için göğre Ak Burhanın yanına gider. Ak Burhan adında güçlü şekilde Budizm'in tesiri görülmektedir. Ancak esas mesele Ak Burhan'ın Budizm'deki mevki ve kavramsal niteliği değil, semaya onun yanına gelen Mitolojik Yer Ana'nın Burhan'a Ak Emegen(beyaz saçlı ana) diye müracat etmesidir.

Yer ana, can verdiği gibi can alma fonksiyonunu da yürütmüştür. Ancak klasik mitolojik olguların zamanla üstünlük sağlaması sonucunda bu işlev , Umay'la Erlik arasında paylaşılmıştır.

Yaşlı bayan olarak tasavvur edilen Mitolojik Ana'nın Yakutların ve Altay-Sayan Türklerinin inancına göre siyah-sarı keçiye bindiği bilinmektedir (Bayat, 2007: 20-31).

4.3. Çadır

Çadır, Türk düşüncesinde dünya modelinin küçük şekli başka sözle mikro-kozmostur. Altay halklarından bazılarının tasavvurunda, gök bir çadır şeklindedir. Buna göre de eski Türkler, tıpkı çadırdaki olduğu gibi , gökyüzünü de yarım kubbe biçiminde tasavvur etmişlerdir.

Destanda büyüklerin çadırın baş köşesine oturtulduğunu görmekteyiz ve bunun bir saygı göstergesi olduğu anlaşılmaktadır:

Baatırlar Kögüldey-baatırdı

Bahadırlar Kögüldey Baatır'ı

Tör bajinga koltuktap

Çadırın baş köşesine taşıyıp

Karatı-Kaanla koştıoy oturguzat.

Karatı-Kaan'la oturtular.

Çadırın orta direği evrenin bölümlerini birbirine bağlayan Dünya Ağacını (axis mundi) simgeleştirir. Çadırın ortası ise dünyanın göbeği rolünü üstlenmiş olur. O halde Türk şuurundaki dünya, göbeğinden makro-kozmosa bağlanmış durumdadır.

Köğüldey Baatır destanında da düğünlerin, önemli eğlencelerin mekanı tüm halkın toplandığı çadırlardır :

<i>Toy-cırgaldı carlap turum!</i>	Düğün-eğlenceyi ilan ediyorum!
<i>Tiştüleri edin cizin!</i>	Dişliler etini yesin!
<i>Tiş cıktorı münin içsin!"-deyt.</i>	Dişi olmayanlar çorba içsin!"-dedi.
<i>Albatı-con onçozi</i>	Halkın tamamı
1545 <i>Surumga kirip oturdu.</i>	Çadıra girip oturdu.
<i>Tepiş bajınañ teerep,</i>	Tepsi başına toplanıp ,
<i>Aş bajınañ amzap</i>	Yemeklerden tattılar
<i>Ajana berbey kanayttı.</i>	Doyuncaya kadar yediler.

Türklerin astral inancına göre gök, bir çadır veya kubbe olarak tasarlanırsa, Samanyolu bu çadırın dikiş yerleridir ki gökte gözle görülmektedir.Yıldızlar bu çadırın dünyaya bakan pencereleri veya delikleridir ki, yer üzerine ışık bu pencerelerden süzülerek gelmektedir (Bayat, 2007:43).

<i>Albatı-con onçozi</i>	Halkın tamamı
1545 <i>Surumga kirip oturdu.</i>	Çadıra girip oturdu.
<i>Tepiş bajınañ teerep,</i>	Tepsi başına toplanıp ,
<i>Aş bajınañ amzap</i>	Yemeklerden tattılar
<i>Ajana berbey kanayttı.</i>	Doyuncaya kadar yediler.

4.4. Süt Ak Göl

Süt Ak Göl , dünya modelinin dini mitolojik katmanını oluşturmakta ve ruh inancı ile bağlantılı bir şekilde takdim edilmektedir. Bu gölün sahibi Ak Ene'dir. Bu Ak Ene Ülgen'e yaratma bilincini vermesi ile meşhurdur ve Mitolojik Ana'nın kendisidir. Şaman metinlerinde Süt Ak Göl insan ruhlarının bulunduğu ve cennet olarak algılanan mekandır.

Kudaylar, Süt Ak Gölü'nün veya Ak'ın yani cennetin yanında yaşadıkları için koruyucu fonksiyonunu üstlenmiş olurlar.

Destan ve masallarımızda Süt Ak Göl, tedavi edici güce ,güç verici güzellik verici özelliğe sahiptir. Nitekim inanca göre bu gölde yıkananları kılıç kesmez (Bayat, 2007: 49).

Kögüldey Baatır destanında ,babası Karatı Kaan tarafından öldürülen Kumduzak Baatır Yer Ana'dan yardım ister. Bu sırada perişan bir haldedir ve aşağıda Yer Ana'nın kutsal suyuyla yıkandığı ve bu sayede gücünü geri kazandığı görülmektedir:

<i>"Kara sağıştu Karatı-Kaan</i>	"Kötü düşünceli Karatı-Kaan
<i>Kıstañcık dep kızın</i>	Kıstañcık adlı kızına
<i>Kudalap bargan adamdı öltürdi.</i>	Dünürlüğe giden babamı öldürdü.
1040 <i>Ölgön söögin bukaga koştoylo,</i>	Cansız kemiklerini boğaya yükleyip,
<i>Candırıp iygen emtiri,</i>	Geri dönmüş.
<i>Üye-söögin biriktirip</i>	Kemiklerini birleştirip
<i>Üç takıp ajıra kalıgam,</i>	Üç kere üzerinden geçtim.
<i>Edi-kanı birigip cazıldı.</i>	Eti-kemiği birleşti
1045 <i>Tınış tınbay cadırı.</i>	Nefes almadan yatıyor.
<i>Slerdeñ boluş surap</i>	Sizden yardım istemeye
<i>Kelgen edim"-dep mürgüyt.</i>	Geldim"- deyip dua etti.

- "Kögüldey-Baatırda bu karıgança* "Yaşlı Kögüldey-Baatır'a bu yaşında
Balazı çok bolordo, seni bergem, Yavrusu yok idi ,seni verdim
- 1050 *Bügün amırap uyukta,* Bugün dinlenip uyu ,
Erten tındı suu bererim" – deyt. Yarın can suyunu veririm"- dedi.
Kumduzak baatır cadıp Kumduzak Baatır yatıp
Uyuktay berbey kanayttı. Uyuyuverdi.
Tamırlanıp tañ adarda, Işıklar saçarak tan attığında ,
- 1055 *Kumduzak baatır bolgojin* Kumduzak Baatır

(310)

- Kalıñ uykudañ oygondı* Derin uykudan uyandı
Ak örgöödöñ ol çıgıp, Ak saraydan çıkıp,
Arjan suula cununat. Kutsal suyla yıkandı.
Cer-kindigi enezi Yerinanası
- 1060 *Ajan balam deyt.* Yemek ye yavrum dedi .

Altaylılara göre göğün dördüncü katında olan Süt Ak Gölün sahibi Umay'dır. İnanca göre bu süt gölünde şamanların ruhunun yıkandığı gibi insanların ruhları da burada temizlenir.

Burada sütün veya sütlü gölün kutla doğrudan doğruya ilişkisi bulunmaktadır (Bayat, 2007:68).

4.5. Yeraltı Motifi

Altaylıların tasavvuruna göre Erlik Han'ın hakim olduğu yer altı dünyası veya karanlıklar alemi dokuz kattan oluşmaktadır. Ancak sözlü kültür ürünlerinde bu sayı değişebilmektedir. Mesela Maaday Kara Destanında yer altı alemi yedi kattan oluşur. Her katta o katı koruyan "yetmiş kara köpek, doksan kara boğa vb." gibi korkunç yaratıklar bulunur.

Destanda üçlü evren anlayışının bir yansıması olan ve dünyanın merkezi kabul edilen at direği aşağıda tasvir edilirken en alt bölümün Erlik'in atına ayrılması dikkat çekmektedir. Böylece yeraltının Erlik'in hakimiyetinde olduğu kabul edilmiştir.

55	<i>Üstügi uçı çakınıñ</i>	At direğinin üst ucu
	<i>Üç-Kurbustan çakızı deyt.</i>	Üç-Kurbustan'ın at direği.
	<i>Tömön Tüşken uçı</i>	Onun aşağısındaki ucu
	<i>Bos-Erliktiñ çakızı.</i>	Bos-Erlik'in at direği.
	<i>Orto tuji çakınıñ</i>	At direğinin orta kısmı
60	<i>Kögüldey –Baatırdıñ çakızı deyt.</i>	Kögüldey-Baatır'ın at direğiydi.

Mitolojik tasavvura göre yeraltı dünyasının kendi güneşi, ayı, yıldızları mevcuttur. Bununla beraber yeraltı dünyasında ölüm ve mutsuzluk denizi de vardır (Bayat, 2007:55).

4.6. Orta Dünya Motifi

Orta dünya Türk mitolojik sistemine göre gök ve yeraltı dünyasının etkisi altındadır. Hem iyi gök ruhlarının hem de kötü yeraltı ruhlarının dikkatleri yere çevrilmiştir. İyi ve kötü ruhlar arasında mücadele, yere sahip olmak ve oradaki insanları kendi etkileri altında tutmak için yapılmaktadır.

Kögüldey Baatır destanında üçlü evren anlayışı doğrultusunda at direğinin orta kısmı Kögüldey Baatır'a ayrılmıştır. Böylece insanların hakimiyet alanının orta dünya olduğu vurgulanmıştır. Destanın aşağıda verilen bölümü anlattıklarımızı destekler niteliktedir:

	<i>Ak örgözi bolgojin.</i>	Ak sarayı ise
50	<i>Ayga künge mızıldap</i>	Aya-güneşe karşı ışıldayıp
	<i>Anda turbay kanayttı,</i>	Öylece parladı.
	<i>At çakızı bolgojin</i>	At direği ise

<i>Ayga künge mızıldap</i>	Aya-güneşe karşı parıldayıp
<i>Turar cañdu bu emtir,</i>	Öylece dururmuş.
<i>Üstügi uçı çakınıñ</i>	At direğinin üst ucu
<i>Üç-Kurbustan çakızı deyt.</i>	Üç-Kurbustan'ın at direği.
<i>Tömön Tüşken uçı</i>	Onun aşağısındaki ucu
<i>Bos-Erliktiñ çakızı.</i>	Bos-Erliğin at direği.
<i>Orto tuji çakınıñ</i>	At direğinin orta kısmı
60 <i>Kögüldey –Baatırdıñ çakızı deyt.</i>	Kögüldey-Baatır'ın at direği

Orta dünya yalnız insanoğlunun yaşadığı mekan değildir. Yer çeşitli iyelerle: iyi ve kötü iyelerle doludur. Öyle ise orta dünya, insanların iyelerle, hayvanlarla paylaştığı dünyadır. O bakımdan insanın yaşamı yukarı ve yeraltı dünyası koruyucu ruhları ile de birebir bağlantılıdır.

4.7. Kutsal Merkez

Dünya modelinin esas kavramlarından biri de her üç dünyayı birleştiren ok (axis mundi- eksen) rolünü oynayan direktir.

Altay ve Sibiry halkları göğün bir merkez etrafında döndüğü tasarımı kabul ederek, bu merkeze veya noktaya yerin göbeği anlayışına karşılık olmak üzere göğün göbeği adını vermişlerdir. Doğal olarak Türk halklarında dünyaları birbirine bağlayan merkez, yere çakılmış kazık şeklinde düşünülmüş ve semanın çok büyük bir nizamla ve dakiklikle bu direğin ucunda döndüğü fikri kabul edilmiştir.

Aslına bakılırsa evrendeki dünyaları birbirine bağlayan, düzenin ve sabitliğin teminatçısı olan bu dağ, direk ve ağaç kozmik eksenin değişik varyantlarıdır. Ancak her birinin ayrıca özellikleri de vardır.

Kozmik eksen, Türk mitolojisinde gökle yeri birbirine bağlayan ve ışıklı ruhların atlarının bağlandığı direktir ki , bu Temir Kazık'tır.

Türkler, atlarını yere çaktıkları bir direğe bağlama geleneklerini kozmik merkezili bilgileri bağlamında da aynen yansıtmışlardır. Anlaşılan şu ki Dünya Ağacı ve Dünya Dağı, Temir Kazık eksenine bağlıdır. Temir Kazık, kozmik düzenin, Dünya Ağacı veya Dünya Dağı ise dünyadaki düzenin güvencesidir. O halde bu üç anlayış arasındaki beraberlik işaretinin yanı sıra bazı farklı imgelerin de bulunduğunu varsaymak gerekir (Bayat, 2007:58-60).

Bu doğrultuda at direğinin evrenin merkezi konumunda olduğu aşağıdaki satırlardan anlaşılmaktadır:

	<i>Ak örgözi bolgojin.</i>	Ak sarayı ise
50	<i>Ayga künge mızıldap</i>	Aya-güneşe karşı ışıldayıp
	<i>Anda turbay kanayttı,</i>	Öylece parladı.
	<i>At çakızı bolgojin</i>	At direği ise
	<i>Ayga künge mızıldap</i>	Aya-güneşe karşı parıldayıp
	<i>Turar cañdu bu emtir,</i>	Öylece dururmuş.
55	<i>Üstügi uçı çakınıñ</i>	At direğinin üst ucu
	<i>Üç-Kurbustan çakızı deyt.</i>	Üç-Kurbustan'ın at direği.
	<i>Tömön Tüşken uçı</i>	Onun aşağısındaki ucu
	<i>Bos-Erliktiñ çakızı.</i>	Bos-Erliğin at direği.
	<i>Orto tuji çakınıñ</i>	At direğinin orta kısmı
60	<i>Kögüldey –Baatırdıñ çakızı deyt.</i>	Kögüldey-Baatır'ın at direği.

Kozmik direk veya eksen rolünü üstlenmiş **Temir Kazık**, eski Türk düşüncesinde üç dünyayı ve özellikle de gök kubbesini ve yıldızları tutan ,evrenin düzenli bir şekilde devretmesini sağlayan mitolojik anlayışın başında yer almaktadır.

Türk mitolojik tasavvuruna göre yaratılış ve sonunda dünyanın merkezinde gerçekleşmesi, kutsallığın dışa vurmasıyla bağlantılıdır. Merkezin en yüksek değerlere sahip olması da yaratılışın başlangıç noktasının orada olmasındandır.

4.8. Kurban Motifi

Kurban etme “dindışı açısından kurban edilen aracılığıyla kutsal olanla iletişim kurma yoludur.” (Roux, 2005: 186).

Kurban ritüelleri sadece dini bir ayin olmayıp bir tören, bir şölen mahiyeti de içermekte, boyun bireyleri arasında dayanışmayı ve bütünlüğü ,paylaşımı korumaktadır. Bu açıdan Gök Tanrı kurban törenleri **devlet ve milletin bekasını garanti** altına almak amacı taşımaktaydı.

Kögüldey Baatır destanında kurban olarak sunulan hayvanların en ulaşılmaz en besili hayvanlar olması gerektiği dikkat çekmektedir. Kurban merasminin büyük bir dayanışma gerektirdiği cesur bahadırların bir araya gelip bu şölene katılmasından anlaşılmaktadır.

<i>Alıp, kezer baatırları</i>	Alp, cesur bahadırları
<i>Bazıp bolbos bayım semizin,</i>	Kesilmemiş , besili hayvanları,
<i>Celip bolbos cılım semizin</i>	Ulaşılamayan değerli hayvanları
1490 <i>Cıga bazıp soygılayt.</i>	Yıkarak kestiler.
<i>Bulut bolgon kazılulardı</i>	Bulut gibi karın yağını
<i>Baza kojo soygılayt.</i>	Birleştirip kestiler.
<i>Kara çara kazandarga</i>	Büyük kara kazanlarda
<i>Kazı-kartalu et kaynadat .</i>	Türlü türlü et kaynattılar.

Tanrı'ya sunulan kurbanlar ve bu vesileyle yapılan toplumsal merasimler diğer ruhlara ve koruyuculara yapılan dini-ritüel nitelikli merasim ve bayramlardan büyüklüğü ve debdebesi ile seçilirdi (Pozdnev, 1899: 23).

Dağlık bölgede yaşayan ve esasen avcılıkla geçimlerini sağlayan Türkler, Tanrı'ya ata-baba ve büyük Şaman ruhlarına kurbanlarını dağda sunarlar. Bu bir taraftan Türk mitolojisinde dağ kültürünün özel durumu (soyun atası, koruyucusu, aru töse olması) ile ilgili ise de diğer taraftan da sosyo-ekonomik şartlarla birebir bağlantılıdır.

Kurbanlık hayvan, kanın akıtılmaması şartı ile boğulmakla sunulurdu. Kurbanlık hayvanın kanının yere akıtılmamasının bir sebebi de ruhun kanda olması inancıdır.

Zamanla kanı bir kaba yığmakla yere dökmek şeklinde bir gelişme geçiren bu ritüel, yalnız kurbanlık hayvan için uygulanmıştır. Diğer hayvanları başlarını kesmekle ve kanlarını akıtmakla öldürmek Altaylı Türkler de görülmüştür.

Kurban merasimini yöneten duayı bilen yaşlı adam başına uzun kadın papağı (başlık) koyar. Kurban törenlerine kadınların iştirak yasaklansa da ritüeli yöneten aksakalın başına kadın papağı koyması paradigmada eşitliği sağlamaktan başka bir şey değildir.

Merasimi yöneten kişi, kutsal kayın ağacına müracaat ederek ilk önce onu “yedirir” yani saçılar şaçar ve bununla da tören başlamış kabul edilir.

Kemiklerin ve derinin ateşe yakılmasındaki amaç, kurbanı Tanrı'ya ulaştırmak içindir.

Bir önemli mesele de kurban ayininde Tanrı'ya sunulan alkış-dualarda insanın mekanda ve zamanda çok düşük olduğunu dikkati çekmektir.

Tanrı'ya sunulan kurban ritüelinde amaç, bütün canlı varlıklar için türemenin ve yeniden üremenin istenilmesi, zamanın durmadan akan süreci içinde devletin bekasını, milletin sefasını, fertlerin sıkıntısız yaşamını temin etmektir. Büyük devletler kuran bozkır halkalarında bu tören, umum milli karakter taşımış,Altay-Sayan Türklerinde ise kavmi bir özelliğe bürünmüştür.

Kurban sunma ritüelinde kurbanı sunan liderin başına kadın papağı koyması, cinsiyetin silinmesi inancına dayanır. Kutsal varlıkların Mitolojik Ana paradigmasında değerlendirilmesi kadın ilgili işaretlerin korunması şeklinde kalmıştır (Bayat, 2007:238-252)

Kanlı kurbanla beraber Yer-Su ruhu adına sütü un ile karıştırıp çevreye serpmek gibi kansasız kurban, saç saçma da mevcuttur. Yer-Su ruhuna sunulan merasimi, Gök Tanrı'ya yapılan kurban töreninden bir gün sonradır.

Sunulan kurban ritüellerinde Yer-Su tanrısından insanların ve hayvanların artıp, çoğaltılması istenirdi.

Ayrıca Altay destanlarında kahramana evlat veren de Yer-Su'dur. Kögüldey Baatır destanının en önemli epizodu olan kunduz yavrusunun evlat edilmesidir. Bu bölümde Kögüldey Baatır kunduz yavrusunu evlat edip verdiği için yüce Altay'a dua etmektedir. Kuşkusuz insanların ve hayvanların çoğalmasını sağlayan kahramanın yurdu Altay'dır.

<i>Altayım, kedayım mege</i>	Altayım, Tanrım bana
<i>Añırñ balazın bala edip bergende,</i>	Kunduz yavrusunu evlat edip verdiğinde,
<i>Bajırñga seniñ sokpozım"- deyt.</i>	Senin başına vurmam"- demiş.
265 <i>Kumdus añırñ balazı</i>	Kunduz yavrusunu
<i>Arçımaginga sugup aldı.</i>	Heybesine koydu.

Altaylılar, "Yersu yering jaanı, ol atlaydın yering jaanı." (Yer-Su büyük yer tanrısıdır, Altayın büyüğüdür.) demekle Yer-Su ruhunun sadece diğer ruhlardan büyük olduğunu kanıtlamış olurlar. L. Potapov, Mamış adlı şamanla konuşmasında Yer-Su, Ülgen'den sonra Altay'ın en büyük tanrısıdır, hükmünü dinlemiştir (Potapov, 1991:280). Ancak zamanla Altay'la Yer-Su aynı anlamda kullanılmağa da başlamıştır.

Bazı bilgilere göre Mitolojik Ana'nın eski Türkler tarafından hazırlanan Balbalları vardır ve bu taş balballar son dönemlere kadar Sibiry Türklerinin tapınak yeri haline gelmiştir

4.9. Ülgen-Erlik

ŞAMANLIĞIN Türkler arasında geniş yayılmasıyla Altay-Sayan halklarında (Altaylılar, Tuvalar, Hakaslar, Şorlar, Kumandinler, Teleütler, Beltirler, Sagaylar vb.) en yaygın ve meşhur tanrı seviyesine **Bay Ülgen** gelmiş oldu (Bayat, 2007:304).

Altay Yaratılış Mitlerinin çoğu varyantında faaliyet gösteren birinci şahıs Ülgen'dir ve dolayısıyla yaratılış bu demiurgun adına bağlanır. Ancak mitlerden görüldüğü gibi Ülgen bu yaratma sahnesinde yalnız değildir, ona Erlik yardım etmektedir.

Altay-Sayan Türkleri Ülgen'i de Erlik'i de yaratan ve bütün varlığın kaynağı olan mutlak güçten, mutlak secde ve tapınma kudretinden haber vermektedirler. Bu mutlak gücün ismi genel adıyla Tanrı gizli adıyla Kögö Mönkö –ebedi gök-tür. Diğer Türkler gibi Şamanlar da bunun bilincindedirler. Yaratılış mitlerini ve diğer mitolojik kategorileri bir araya getirmekle Ülgen'in ve Erlik'in düalizmi yansıtmadığı ve Bay Ülgen'in de yaratıcı Tanrı olmadığı kesinlik kazanmış olur.

M.Eliade "Altayların asıl yüce gök tanrıları –Samoyedlerin Num'una ve Türk – Moğolların Tengri'sine (Gök) daha yakın olan niteliklerine bakılırsa **Tengere Kayra Kan** (Kayırıcı Gök Han) gibi görünüyor. Evrenin yaratılışı ve dünyanın sonu gibi konulardaki mitlerde baş rolü hep Tengere Kayra Kan oynar" der (Eliade, 2000:231).

Aynı zamanda Kayra Kan bazı Altay kavimlerinde Şamanist bir özellik kazanarak Ülgen'in yerine geçmiştir. Şaman dualarından görüldüğü gibi göğün 16.katında oturan Ülgen'in esas görevi (yardımcılarıyla birlikte) orta dünyayı kötü ruhların baskınından korumak, bereketi bolluğu ve üremeyi temin etmektir. Yeri ve işlevi belli olan Ülgen somutlaştığı halde Gök Tanrı bütün durumlarda soyut kavram olarak alır.

Altay-Sayan Türkleri bütün ışıklı sema ruhlarını ülgenler olarak adlandırmakla bu terime genel bir anlam yüklemişlerdir.

Hristiyan misyonerlerinin dikkatini çeken bir bilgiye göre Altay kabilelerinde insanların terk edemediği Kuday ve Tengri olarak adlandırdıkları birinci dereceden tapınma kültü olan bir varlığın yanı sıra Ülgen adlı derk edilen ve ulaşılan ikinci dereceden bir ruh da vardır.

Avcı toplayıcı Türk topluluklarında zamanla Şamanlığın büyük katkısı sonucunda Gök Tanrı arka plana itilmiş ve Ülgen Baş Tanrı rolünü üstlenmiştir. Ancak işaret karakterli bir çok deyim ve inanç kalıntıları da Ülgen'in daha büyük bir varlığın emrinden olduğunu tasdik eder mahiyettedir.

Ülgen, Türk mitolojisindeki diğer koruyucu ruhlardan töz/töslerden, iyelerden tanrısal güce sahip demiurg olması yönüyle ayrılmaktadır.

Ülgen'in fonksiyonlarını Gök Tanrı 'dan veya diğer yüksek dereceli koruyucu ruhlardan ödünç aldığı da gerçektir.

Altay destanlarında demiurg rolünde **Kurbustan** veya **Üç Kurbustan** görülmektedir. Bazı Altay destanlarında **Kuday** veya **Burhan** da demiurg rolünde görülür (Bayat, 2007:304-307).

Kögüldey Baatır destanında at direğinin üst ucu Üç-Kurbustan'a ayrılmıştır. Böylece demiurg rolünde Üç- Kurbustan'ın kabul edildiği anlaşılmaktadır.

	<i>Ak örgözi bolgojin.</i>	Ak sarayı ise
50	<i>Ayga künge mızıldap</i>	Aya-güneşe karşı ışıldayıp
	<i>Anda turbay kanayttı,</i>	Öylece parladı.
	<i>At çakızı bolgojin</i>	At direği ise
	<i>Ayga künge mızıldap</i>	Aya-güneşe karşı parıldayıp
	<i>Turar cañdu bu emtir,</i>	Öylece dururmuş.
55	<i>Üstügi uçı çakınıñ</i>	At direğinin üst ucu
	<i>Üç-Kurbustan çakızı deyt.</i>	Üç-Kurbustan'ın at direği.
	<i>Tömön Tüşken uçı</i>	Onun aşağısındaki ucu

	<i>Bos-Erliktiñ çakızı.</i>	Bos-Erliğin at direği.
	<i>Orto tuji çakınıñ</i>	At direğinin orta kısmı
60	<i>Kögüldey –Baatırdıñ çakızı deyt.</i>	Kögüldey-Baatır'ın at direği.

Erlik veya Erlik ölüm ruhudur.

Erlik ölüm hükmünü vermez hükmü yerine getirir.

Ayrıca Erlik'in bir diğer fonksiyonu ölüm veya hastalık göndermekle insanların ölüme zorlamaktır.

Ülgen'den farklı olarak Erlik etnografik verilerde daha da biçimlenmiş ve işlevleri belirlenmiş varlık olarak gözükür.

Başlangıçta Ülgen'le aynı misyonu-dünyaya yaratmak-,paylaşan Erlik düzenli dünyayı yaratan güçten bozucu tahrip edici güce çevrilmiştir.

Altay Türklerinin inancına göre, insanların ölümü iki şekilde gerçekleşir:

1.Vakitsiz Ölüm: Erlik'in aç gözlülüğü yüzünden insanlara zamanları dolmadan ölüm gelir Bu ölümü önlemek için insanlar Şamanın önderliğinde Erlik'e kurban sunarlar.

2. Vakti Gelmiş Ölüm: Bu ölüm hükmünü yer altı dünyası ile ışıklı dünyanın sınırında Kara kütük(kara tönöş) adlı yerde Erik'le Ülgen müşterek şekilde vermiş olurular Bu ölümden kurtulmak mümkün değildir.

Altayların inancına göre ruhlar bedenden ayrıldıktan sonra yok olmazlar ve yeryüzünde dolaşırlar. Ölen İnsanların ruhları, iyi ve kötü ruhlar olmak üzere ikiye ayrılır.Kötü ruhlar insanlara veya onların hayvanlarına zarar verebilir.

Yer altı dünyasının hakimi Erlik Şamanlar gelişmiş vücutlu, yaşlı atlet olarak tasvir ederler. Onun gözleri ve kaşları kömür gibi kapkaradır. Bıyıkları yaban domuzun dişleri gibidir ve burularak kulaklarının arkasına dolanmıştır.

Altay Şamanlarının İnancına göre Erlik'in bütün belaları göndermekteki tek amacı insanların kendisine kurban sunumlarını sağlamaktır.

Erlik'e sunulan kurbanlık hayvanın bazı özelliklerinin olması da dikkat çeker. Nitekim aksak boynuzlarından biri kırılmış, sırtı aşınmış yaralı vb.hayvanlar kurban olarak adanır.

Öteki aleme giriş, sunulan kurbanla sağlamış olur

Hastalığın ortaya çıktığı zamanlarda Altaylı Türkler, Erlik'ten daha çok korkarlar , kurbanlar vererek onu sakinleştirmeye çalışır (Bayat, 2007:324-347).

Kögüldey Baatır destanında Erlik tasvirine rastlanmasa da yeraltının hakimi olduğu anlaşılmaktadır.

4.10. Töz-Ruh Anlayışı

Türk mitolojisindeki ruh anlayışı hemen her şeyin yapısında var olduğuna inanılan, genellikle hayvan,özellikle de kuş biçimli ateş ya da kora benzeyen yaşam gücü, enerjidir, bu sebepten de görünmezdirler, latiftirler şekilsizdirler.

Ecdadımız, hayvanlar bitkiler kayalar , dağlar, yıldızlar gibi çevrelerinde bulunan her şeyin bir ruhu olduğuna inanmaktaydılar.

Destanda Kögüldey Baatır sık sık yurdunda iyi ruhlara dua etmektedir. Ağaçları , suları , dağları kısaca Altay'da bulunan bütün tabiat unsurlarını kendisine yardım edebilecek iyi ruhlar olarak görmektedir ve yardım istemektedir:

<i>Tize ceñil çöödöp,</i>	Dizleri üzerine çöküp,
<i>Tili çeçen alkap aydat:</i>	Güzelce dua edip şöyle dedi:
775 <i>"Ölböy ezen cürzem,</i>	"Ölmeden sağlıklı yaşayayım
<i>Köp konorım tözinge- diyt,-</i>	Dualarımın hepsi iyi ruhuna"- dedi.
<i>Alın columda buudak boldı.</i>	"Önümde engel oldu.

	<i>Açap caman Karatı-Kaannıñ</i>	Aç gözlü, kötü Karatı Kaan'ın
	<i>Kolınañ men ölörüm be?</i>	Elleriyle ölür müyüm?
780	<i>Altın calbıraktu bay terek,</i>	Altın yapraklı kutsal kavak,
	<i>Alkış-bıyan berzeñ!"- dep,</i>	Duamı kabul etsen!"-deyip,
	<i>Cerge caba mürgüp iydi.</i>	Yere eğilip dua etti.

O halde basit de olsa (1) gök, (2) orta dünya ve (3) aşağı dünya ruhları şeklinde bir değerlendirme yapmak yerinde olur. Ancak bazı ruhlar-özellikle gök ruhları ve yer altı dünyası ruhları-zaman zaman orta dünya da bulunmakta, faaliyet alanlarını ortaya taşımaktadırlar.

Orta dünya ruhları başta Yer-Su koruyucusu olmakla gök ruhlarına yardım eder ve onların yaptıklarını takdir ederler.

Iduk Yer-Sub olarak geçen ve aslında nehir, orman, dağ, yağmur, taş, yıldırım, pınar vs. gibi tabiat hadislerinin koruyucuları olan ruhlar orta dünya üzerinde bulunmaktadır.

Yeraltı dünya ruhları kategorisini oluşturan varlıklar esasen **kötü ruhlar, körmesler** veya **yegler/yeyle** olup ölüm , hastalık, sıkıntı gibi bir takım kötülüklerin kaynağıdır (Bayat, 2007: 204-208).

4.11. Arakı

Merasime katılacak her bir aile önceden **arakı** denilen içki hazırlar.

Merasime iştirak eden Beltirler, dağ eteğindeki mezarlığın yanında durur, dağa ve mezarlığı doğru **arakı** (alkollü içki) saçarlar. Bu ritüel esnasında Beltirler, ölülerin ruhundan ve dağ hamisinden sunulan arakıyı kabul etmesini dilerler. Kurban merasiminin yapılacağı dağa kadar yol boyu rast geldikleri diğer dağ iyelerine de arakı saçarlar (Bayat, 2007: 240).

Destanda kansız kurban bağlamında arakı saçıldığı ve kahramanların sık sık arakı temin etmeye çalıştığı görülmektedir:

<i>"Emdi le biste arakı cok"- dep,-</i>	" Şimdi bizde içki yok"- deyip,
<i>Kögüldey-Baatır bu aydat:</i>	Kögüldey-Baatır böyle söyledi:
<i>"O-o kalak! adam sanaarkabagar,</i>	"Ah ah babacığım üzülme!
<i>Altı tajuur arakını</i>	Altı matara içkiyi
405 <i>Emdi le tabarım" – deyt.</i>	Şimdi de bulurum"- dedi

Altay-Sayan Türkleri rakı içmeden önce evde yaşadıklarına inanılan ruhlara, Ot Ene'ye ve Yayık'a rakı sunarak onları yad etmiş olurlar (Bayat, 2007:240).

4.12. Ceza Verme

Türk mitolojik düşüncesinde Tanrı'nın ceza verme gibi bir fonksiyonu kaydedilmemiştir. Düzeni bozanları,adaletsizlik yapanları,suç işleyenleri cezalandırma görevini eski metinlerin ve etnografik belgelerin sunmuş olduğu bilgi doğrultusunda **aru tös** veya yayan **tös** ,**aru** veya **yayan nemeler** yerine getirirler.Altay-Sayan Şamanistlerinde bu görevi **körmesler**, Yakut inancında **abaasılar** yerine getirirler (Bayat, 2007:134).

Kögüldey Baatır destanında Karatı Kaan'ın hatasını anlayıp Yer Ana'dan af dilemesi ve Yer Ana'nın onun kabahatini affetmesi şu şekilde anlatılmaktadır:

2325 <i>Karatı-Kaan mında</i>	Karatı-Kaan burada
<i>Caynap calınıp mürgüp aydat :</i>	Yalvarıp,af diledi:
<i>"Erjene adım büdürülgen</i>	" Değerli adım itibardan düştü
<i>Er boyım castırgam</i>	Kendim doğru yoldan çıktım .
<i>Kiji öltürgen adım çıkkan</i>	Adam öldürene çıktı adım
2330 <i>Kinçegimdi taştagar ,</i>	Kinimi affet.
<i>Kara bajım kajayıp</i>	Kara başım ağarıp
<i>Kara cerge kirgençe</i>	Kara yere girinceye kadar
<i>Kijige kara sananbayın.</i>	Kimseye kötü düşünmeyeyim.
<i>Örö özör tındunı da</i>	Hiçbir canlıyı da

- 2335 *Öltürbey cüreyin, –deyt .* *Öldürmeden yaşayayım,-dedi*
Kalık-con kaykap uktı , *Halk şaşırıp dinledi,*
Eli-conı ebi çok uktı .- *Tüm millet duydu.*
Kalık-congo katkıga arttım , *Halkı kendime güldürdüm.*
Elge-congo elekke arttım . *Millet benimle alay etti*
- 2340 *Öltürer bolzoor boyoordo,* *Öldüren de benim,*
Öskürer bolzoor boyordo"-dep *Yetiştirip,büyüten de benim" deyip*
Karatı-Kaan sözün ayttı . *Karatı-Kaan böyle söyledi*
Cer-kindigi enezi aydat : *Yer anası*
"Kumduzak Baatır uulınga *" Kumduzak Baatır oğluma*
- 2345 *Kızıñdı bergen uçun ,* *Kızını verdiği için*
 (340)
Kinçegiñdi taştayın" –deyt. *Kinini affettim"- dedi.*

4.13. Celbegen

Devle ejder arası bir varlık olarak tasavvur edilen bu demonik yaratık insanları yutması ile dikkat çeker. Ancak halk anlatılarında yelbegen kahramanları yutup geri çıkardıktan sonra kahraman değişikliğe uğrar ve yenilmez olur. Bazı Altay destanlarında da ejder kahramanlara yardım eden varlıktır (Bayat, 2007: 255).

Kögüldey Baatır'ın Celbegen'i nasıl alt ettiği destanda anlatılmaktadır:

- Ceti baştu celbegenniñ* *Yedi başlı Celbegenin*
Kök bukazı bu bolgojin, *Gök boğası ise,*
İçege-kardın süürtep algan *Bağırsağı, karnı sürüklenip*
- 690 *Celbegenniñ canınga kelip,* *Celbegenin yanına gelip ,*
Cıgilgan boyınça, ölö berdi. *Devrilip öldü.*
Celbegen le bukazınıñ söögi, *Celbegen ile boğasının kemikleri,*

	<i>Ceti oboo bolo berdi.</i>	Yedi parça oldu.
	<i>Akkan kanı bolgojin</i>	Akan kanı ise
695	<i>Talay bolup aga berdi.</i>	Deniz olup aktı.
	<i>Kurgak agaştardı Kögüldey</i>	Kuru ağaçları Kögüldey
	<i>Ceti baştu celbegen le</i>	Yedi başlı Celbegenle
	<i>Kök bukazınıñ üstinge çoğot.</i>	Gök boğasının üstüne topladı.
	<i>Başka bir bölümde ;</i>	
	<i>Kaya körör bu bolgojin,</i>	Geriye baktığında ise
620	<i>Kök bukazın mingen</i>	Gök boğasına binmiş
	<i>Ceti baştu celbegen</i>	Yedi başlı Celbegen
	<i>Cedip kelbey kanayttı.</i>	Varıp geldi.
	<i>"Coruk cürgen kiji bolzoñ,</i>	" Yürüeyilen kişi olsa
	<i>Col ortodo ayılga kirbes,</i>	Yol ortasındaki eve girmez .
625	<i>Kandıy kargan baatır!- deyt.-</i>	Ne kadar yaşlı bahadır !""-dedi.

Destanda kahraman Kögülde Baatır'ın Celbegen'le olan mücadelesi canlı, ayrıntılı bir biçimde tasvir edilmektedir:

	<i>Ceti baştu celbegen</i>	Yedi başlı Celbegenin
	<i>Cedip tudarı astap,</i>	Yakalayıp tutması azaldı.
	<i>Cer karmaarı köptöy berdi.</i>	Yeyip yutması çoğaldı.
	<i>"Columça meniñ buudak etkeñ</i>	" Benim yoluma engel oldun
660	<i>Ceskimçilü celbegen!-diyt.-</i>	Alçak Celbegen!"- dedi.
	<i>Ceskimçilü celbis cutpa!</i>	Alçak soysuz yutma!
	<i>Altay üstin aralap ,</i>	Altay'ın üstünden geçip,
	<i>Añdı-kuştı albatını cutkañ.</i>	Hayvanı-kuşu,halkı yuttun.
	<i>Meniñ kolumnañ ölöriñ,</i>	Seni ellerimle öldürürüm.

- 665 *Karı cajım cetken de bolzo,* Yaşlılık çağım gelse de,
Celbegenge men cidirbezim!"- deyt. Celbegene yedirmem !" -dedi.
Kargan Kögüldey-Baatırdıñ Yaşlı Kögüldey Baatır'ın
Ermek- sözi köptöp, Sözü çoğalıp ,
Edi-kanı izip keldi. Gövdesi ısındı.

(301)

- 670 *Tutkan kolu kapkı oşkoş,* Tutan kolu kısıkaç gibi,
Baksan budı kazık oşkoş. Basan ayağı kazık gibi ,
Körgön közi tip etpey Keskin gözü takip ederek
Ceti baştu celbegendi Yedi başlı Celbegeni
Kajık çılap ekçep cüret . Kemik gibi salladı.
675 *Kayış çılap erep keldi,* Kayış gibi çekti.
Üç temdenip ködürüp keldi, Üç sıçrayışta götürdü.
Ak buluttı aralay, Ak bulutun arasından aşıp,
Kara bulukta kömö tudat. Kara buluta gömdü .

4.14. Ölüm-Ölü Gömme

Bu olguların başında ölümün bir hiçlik olmadığı inancı gelmektedir ki, bu da geleneksel kültürlerde çürüyen bedenın yerını ruh inancına teslim etmesidir.

Destanda Kögüldey Baatır eşı Ayana'yı genç yaşta hastalıktan dolayı kaybetmiştir. Arkasından nasıl üzüldüğünü ve unutamadığını destan akışı içinde takip etmek mümkündür:

- Aylar bajı aylanıp ödöt,* Aylar ayları takip etti.
Cıldar bajı cılıjıp ödöt, Yıllar yılları takip edip geçti.
215 *Korop kalgan abakayı* Onun ölmüş eşı
Közünge onıñ körüner boldı, Onun gözüne görünür oldu.

*Salıminga bargan abakayı
Sanaazınañ çıkpas boldı.*

Kaderine yazılmış eşi
Aklından çıkmaz oldu.

Bazı Altay halklarında öldüren veya intihar eden insanların ruhları Hortlakla dönüşüp bu dünyayı gelir ve insanlara, çoğu kez de yakınlarına zarar verir.

Mezardan dönenler hep beraber ölünün çıktığı eve gelirler. İyice yıkandıktan sonra yemek yer ve rakı içerler. Yakın dostlarından ve akrabalarından bazı kimseler bu evde üç gün misafir olurlar; geceleri kimse uyumaz. Her yemekten önce ateşe rakı ve yemek atarlar.

Gömme töreninden yedi gün geçtikten sonra köy (yahut oba) halkının hepsi toplanıp mezara gelirler ve ateş yakarlar. Herkesin getirdiği rakıdan bir yudum ve yemeklerden bir parça toplayıp ateşe yakarlar.

Destanda da yedi günle birlikte oba halkının , kırk günle birlikte ise akrabaların cenaze evinden ayrıldığı görülmektedir. Ayrıca ölü gömme merasiminin de yeme-içmeyle gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Tüm halkın Kögüldey Baatır'ın acısını paylaştığı ve yardımcı olduğu da açıktır.

<i>Komudap aydıp tügespes</i>	Bitip tükenmez yas sözleri
<i>Koromcı bolboy kanayttı.</i>	Uzayıp durdu.
<i>Açıngan sağış tügenbes,</i>	Üzüntü tükenmeyip
<i>Açu koron artıp kaldı.</i>	Keder çoğalıp durdu.
190 <i>Açu-korundu albatı</i>	Acılı halk
<i>Ak örgöögö candılar.</i>	Ak saraya geri döndüler.
<i>Aru sula cunungılap,</i>	Arı suyla yıkanıp,
<i>Alama-şikir kursaktañ</i>	Lezzetli yemekten yiyip,
<i>Ajana berbey kanayttı.</i>	Karınlarını doyurdular.
195 <i>Cetinçi künin kojo</i>	Yedi günle birlikte

	<i>Cerleşteri ötkürdi.</i>	Misafirleri uğurladı.
(290)		
	<i>Törtön künin kojo</i>	Kırkıncı gün geçince
	<i>Törögöndöri ötkürgen.</i>	Akrabaları uğurladı.
	<i>Açu-korondı Kögüldey-Baatırğa</i>	Acılı Kögüldey-Baatır'a
200	<i>Ayıldeşarı bu bolujat.</i>	Bütün komşuları yardım etti.
	<i>Aş kursağın azıp,</i>	Yemeğini pişirip,
	<i>Ayıl ijin işteğileyt.</i>	Ev işlerini yaptılar.
	<i>Eldiñ- connıñ bolujıla</i>	Halkın yardımıyla
	<i>Erdiñ sanaazı ceñildi.</i>	Erin üzüntüsü bir nebze azaldı.

4.15. Altay

Şaman ayini her ne maksatla yapılırsa yapılsın kamın dua ve ilahilerinde , bir ruh-tanrı sıfatıyla , kam, Altay'a hitabeder, yalvarır, ondan medet umar.

Kögüldey Baatır da dua ederken Altay'a hitap etmekte ondan yardım beklemektedir:

	<i>Kögüldey-Baatır emdi bu</i>	Kögüldey-Baatır şimdi
	<i>Kak ağaştı kastay tudat,</i>	Kuru ağacı kökünden tuttu .
	<i>Carçaga ağaştı cara tudup,</i>	Kuru ağacı kesip parçaladı.
	<i>Calardu ot calıp iygen.</i>	Ateşi yaktı.
535	<i>Arjan- kutuk suudañ</i>	Şifalı sudan
	<i>Algıyıla suza tartıp ,</i>	Kazanla alıp ,
	<i>Calbıştı otko çay azat.</i>	Yanan ateşe çay koydu.
	<i>Ak kıyrazın buulap,</i>	Beyaz bağlarını bağlayıp ,
	<i>Agaş-taştı Altayım,</i>	"Ağaçlı-taşlı Altayım,
540	<i>Aylu-kündü kadayım dep,</i>	Aylı-güneşli Tanrım" dedi.

Destanda Kögüldey Baatır , Karatı Kaan'ın nasıl çocuk sahip olduğu sorusuna şu şekilde cevap vermektedir:

“Emeeniñ ölgönçö bala cok cürgeñ, "Karin öldüğünde yavrun yoktu.
Balanı boyıñ törögöñ bö?”- deyt. Yavrunu kendin mi doğurdun?" - dedi.

(307)

Kögüldey-Baatır mürgüp aydat: Kögüldey Baatır dua edip söyledi:
“Altay, kundaydañ surap algam”-deyt. "Yüce Altay'dan isteyip aldım"- dedi.

(298)

Tize ceñil çöödöp, Dizleri üzerine çöküp ,
Tili çeçen alkap, mürgiyt. Güzel sözler söyleyip, dua etti.
Askan kazanı kaynaarda, Astığı kazanı kaynayınca ,
Altay-kañıyga bu cañdap, Altay'a inanıp,
545 *Alkış-bıyan surayt.* Hayır duası istedi.

4.16. Hayvan Motifi Ve Avlanma

4.16.1. At

Şamanist törenlerde at şamanın gökyüzüne çıkacağı bineği ve kurbanlık hayvan olarak önem kazanmıştır. Şamanın davulu da hemen hemen her zaman at olarak nitelendirilmiştir. Çoğu kere Gök Tanrı'nın simgelerinden biri olarak önem kazanmakta ve kurban olarak da ona sunulmaktadır. Şaman at yardımıyla yeraltına ya da öteki dünyaya geçebildiği için ölümün de simgesi olmuştur.

At şamana göğe çıkma olanağı sağladığı için çoğu kere kanatlı olarak düşünülmüştür.

Destanda kahramanın atının çok hızlı olduğu özellikle vurgulanmıştır:

<i>Kögüldey-Baatır onoñ arı</i>	Kögüldey-Baatır ondan sonra
<i>Kayış kamçı cañıy tudat.</i>	Kayış kamçıyı salladı.
<i>Kök bukazı bolgojin</i>	Gök boğası ise
825 <i>Kazaladıp bu braadat .</i>	Dört nala ilerledi.

Türklerle ilgili birçok efsane, destan ve hikayede at, sahibinin yakın arkadaşı, zafer ortağı, en değerli varlığı sayılmıştır. Savaşta faydaları dolayısıyla kuvvet ve kudret timsali de olmuştur. At sürüleri ise zenginliğin ifadesi olarak görülmüştür.

O, her iki toplulukta da (Türk-Çin) uzun ömürlülüğün, mutluluk, refah, doğruluk, şöhret, iyilik ne neslin devamlılığının ve iyi haberin simgesi olmuştur (Çoruhlu, 2000:144-145-146).

Türk düşüncesinde makro-kozmos olan evrenin veya mikro-kozmos olan yerin at şeklinde tasavvur edilmesi konar-göçer kavmin dünya görüşü açısından doğal görünür.

O nedenle yıldız ve yıldız kümeleri at ve at sürüsüne , Temir Kazık da atların bağlandığı direğe alegori yapmıştır.

Kurbanda parçalanan ve yenilen at, dünya tasarımının somutlaşmış örneğidir. Kurban edilen at vücudu evrenin yenilenmesini simgelemekte, başlangıcı (atın parçalara ayrılmış kısımları) yaşatmaktadır.

At dünya modelinde kozmosu simgelemiştir. At, bedeni ile yere , ayakları ile dört yöne , başı ile de semaya atıf yapmıştır.

Türk mitolojisindeki diğer hayvanların da dünya modelinde rol almaları kozmosun zoomorfik biçimde tasavvur edilmesiyle bağlantılıdır.

Türklerin atalarına her yıl kutsal mağarada , kutsal dağda , kısacası toplumun ecdat ruhları ile ilişki kuracağını düşündüğü yerde sundukları kurbanla pekiştirilir, atalar ritüelinde bir nevi soy bir yıllık hesabını vermiş olur.

4.16.2. Geyik

Türk mitolojisinin, kökleri mezolitik devre kadar inen en eski simgelerinden biridir.

Şaman törenlerinde suretine bürünülen hayvan-ata ya da davulu üzerinde temsili olarak ya da ona ait bir parçayla görülebilir (Çoruhlu, 2000: 146).

Destanda geyiğin işlevsel olarak kullanıldığı görülmektedir. Avcı Altay toplumunda geyiğin derisinden yararlanıldığı anlaşılmaktadır.

	<i>Bastıra ulustı kündüleer</i>	Bütün insanlara saygı gösterir
	<i>Cañdu бүkten kiji emtir.</i>	Böyle yaratılışlı biriymiş.
	<i>Aludar terezineñ börük köktöör,</i>	Kürk derisinden börk diktirir,
	<i>Koy terezineñ ton eder,</i>	Koyun derisinden elbise yaptırır,
100	<i>Añ terezineñ kap köktöör.</i>	Geyik derisinden çuval diktirir,
	<i>Etken iji biju,</i>	İşine özenli becerikliymiş.
	<i>Eki ergegi us.</i>	İki parmağı becerikliymiş.
	<i>Elge-congo bıyandu бүkten</i>	Halkı merhametli yaratılışlı
	<i>Cayaltalu kiji dejet.</i>	Yetenekli insan derlermiş .
105	<i>Kelinder kıstar cuulza,</i>	Gelinler kızlar toplansa,
	<i>Kökkö üreder cañdu emtir.</i>	Onlara dikiş öğretirmiş.
	<i>Aylar bajı aylanıp ödöt,</i>	Aylar ayları takip etti,
	<i>Cıldar bajı cılıp ödöt.</i>	Yıllar yılları takip edip geçti.
	<i>Kögüldey-Baatır abakayıla</i>	Kögüldey Baatır hatunuyla
110	<i>Curtap catpay kanayttı.</i>	Yurdunda yaşadı.

4.16.3. Balık

Özellikle göl ve nehir kıyılarında yaşayan Türk topluluklarında bereket, refah ve bolluk timsali olarak görülmüştür. Evlilikte de mutluluk ve üremenin simgesidir (Çoruhlu, 2000: 148).

Destanda suların bolluğundan ve bereketinden abartılı bir şekilde bahsedilirken balıklarıyla beraber tasvir edildiği görülmektedir:

<i>Elen çaktıñ öyünde,</i>	Geçmiş çağlarda,
<i>Ak möñkülü tört sümerin</i>	Ak zirveli dört dağın
<i>Adam la dep mürgügen,</i>	Atam deyip dua edilen
<i>Agın caan talay suuzın</i>	Deniz gibi akarsuyu,
<i>Enem dep bajırgan,</i>	Anam deyip baş eğilen
10 <i>Ak taygazı bolgojin,</i>	Ak taygası vardı.
<i>Añga-kuşka baylık bolgon.</i>	Hayvanı, kuşu bol olan
<i>Agın caan talay suuzı</i>	Deniz gibi akarsuyu
<i>Ak kayzırıktu balıktarıla</i>	Ak pullu balıklarıyla
<i>Kaynap cadar cañdu bolgon.</i>	Su adeta kaynıyordu.

4.16.4. Kuşlar

Cennetin ifadesi olan kuşların, şamanlar tarafından suretine bürünülen ve yardım alınan ya da koruyucu ruh olarak edinilen hayvanlardan sayıldığı anlaşılmaktadır. Ohlmarks'a göre kaz, karga, baykuş, kuğu şamanın en çok suretine girdiği hayvanlardandır (Çoruhlu, 2000: 157).

Kuğu ve kaz gibi bazı kuşlar Orta Asya'da ve Çin'de çok eski çağlardan beri kutsal sayılıyordu; örneğin bıldırcın yiğitliğin, saksağan iyi haberin, altın ya da kırmızı karga güneşin, kara karga şeytanın ve kötülüğün simgesi olmuştur (Williams, 1941).

Destanda kuzgun ve saksagan mesafelerin uzaklığını abartılı bir şelikde anlatmak amacıyla sık sık kullanılmıştır. Böylece kahramanların ve atlarının çık hızlı hareket ettiği anlatılmıştır:

<i>Ança-mınça bolbodi</i>	Epey yol gitti
<i>Altan özök beltirinde</i>	Altmış nehrin kaynaştığı yerde
<i>Ak calağga cedip keldi.</i>	Ak ovaya yetip geldi.
<i>Kuskun uçup uçınga cetpes</i>	Kuzgun uça uçmaya yetmez
2020 <i>Kuba çöldi bolgojin</i>	Kuba çölünü ise
<i>Kuyun keptü ödö berdi.</i>	Kasırga gibi geçiverdi .
<i>Sağıskan uçup uçınga cetpes</i>	Saksagan uça uçmaya yetmez
<i>Sarı çöldi bolgojin</i>	Sarı çölü ise
<i>Salkın keptü ödö berdi.</i>	Rüzgar gibi geçiverdi.

4.16.5. Köpek

Köpek Türklerde genellikle kurdun karşısında koyunun konumuna benzer bir işlev üstlenmiştir. Nitekim ayinler sırasında güçlü şamanlar kurt, kartal gibi hayvanların biçimine girerken, zayıf şamanlar köpek şekline giriyordu ve köpek genellikle yeraltına inerken kullanılıyordu.

Av köpeği dostluk ve sadakatin timsalidir, o ayrıca sabrın ve tevekkülün de bir amblemi olmuştur (Çoruhlu, 2000: 159-160).

Destanda köpek kahramana gözcülük yapan herhangi bir tehlike anında haber veren konumundadır ve onun olumlu yönünü sergiler:

1760 <i>Ança-mınça bolboy bu</i>	Bir hayli uzaklaşıp
<i>Ak örgöögö cetiler.</i>	Ak saraya geldiler.
<i>Ondogı bolgon cırgaldı</i>	Orada olan neşeyi
<i>Onçozin aydıp bolbozim.</i>	Burada anlatamam .

<i>Eki kün ödördö,</i>	İki gün geçtiğinde ,
1765 <i>Ezer-sezer eki iydi</i>	İki iyi köpek
<i>Küñküldede ürüp iydi.</i>	Gündüz havladı.

Altay Türk topluluklarına göre avın verimliliği ve zenginliği bazı ruhların tasarrufu altındadır. Bu ruhlar dağ ve orman ruhlarıdır. Avcılar bu varlıkların av sırasında kendilerini koruduğuna inanmaktaydılar. Altaylılar da diğer birçok Türk topluluğu gibi ava çıkmadan önce birtakım dinsel ibadetleri yerine getirirler ve avın başarılı olması için gereken bütün örf ve adetleri uyarlardı (Caferoğlu, 1999).

Altaylı Türk topluluklarında, avda içten bir inanç ve temizliğe sahip olmanın gerektiğine inanılır. Temizlik esas olduğundan ava çıkacak avcı karısıyla birlikte olmaz, kimseyle konuşmaz (Çoruhlu, 2000: 166).

Av hayvanı bazen iyi (göksel) bir ruhu temsil eder. Yol gösterici av hayvanı motifi bu şekilde ortaya çıkar. Bu motif Oğuz Kağan Destanı'ndaki savaşa giden Oğuz'a ve ordusuna yol gösteren kurdun yerini tutmaktadır. Bu kurt Gök Tanrı'yı temsil eden ilahi bir varlık olarak algılanmıştı (Çoruhlu, 2000:167).

Av bir kurum olarak en erken Türk devirlerinden beri Türkler için büyük önem taşımıştır. Av daha Hunlar zamanında kurumsallaşmış bir hale gelmiş, zamanla çeşitli av türleri ortaya çıkmıştı. Avın önemi Osmanlı devrine kadar artarak devam etmiştir. Avcılık, Osmanlı devrinde, mükemmel bir kurum haline gelmiştir. Teknikler, usuller gelişmekle birlikte amaç ve anlam bakımından fazla bir değişimin gözlemlendiği söylenemez. Avlar eskiden olduğu gibi, askeri eğitmek ve savaşa hazırlamak için ya da sultanın ve devlet ileri gelenlerinin katıldığı bir süreklilik olarak yapıldı. Ayrıca büyük süreklilik avları padişahın ve devletin gücünü simgelemeye devam ediyordu.(Caferoğlu,1999).)

Destanda kahramanların yaşamlarını avlanarak sürdürdüğü ve bu şekilde beslendiği görülmektedir:

	<i>Kögüldey-Baatır mında</i>	Kögüldey-Baatır burada
	<i>Amır-ençü curtap cadat.</i>	Rahat, huzurlu yaşamış.
	<i>Aral cerge tuzak buulap,</i>	Ormanlık yere tuzak kurup,
	<i>Arka cerge aya tartıp</i>	Ağaçlığa da tuzak kurup ,
	<i>Añdap-kuştap azıranat.</i>	Yabani hayvan-kuş avlamış.
90	<i>Algan eji ayana</i>	Aldığı eşi Ayana
	<i>Añdar edineñ bolgojın</i>	Avların etini
	<i>Altan cüzün kursak edet.</i>	Altmış çeşit yemek yaparmış.
	<i>Askan kazanı soobos,</i>	Astığı kazanı soğumaz,
	<i>Aylınañ ulus ayrılbas,</i>	İnsanlar evinden ayrılmaz,
95	<i>Baydı, cıktı ılgabas</i>	Zengin-fakir seçmez
	<i>Bastıra ulustı kündüleer</i>	Bütün insanlara saygı gösterir
	<i>Cañdu бүkten kiji emtir.</i>	Böyle yaratılışlı biriymiş.

Türk avlanma şekillerinin en önemlilerinden birisi sürek avıdır. Sürek avı av hayvanlarının çeşitli yollarla kovalanarak belirlenmiş bir yere toplanmasına ve böylece avlanmasına dayanıyordu. Bu avlar sırasında atlar,avcı kuşlar,av için terbiye edilmiş çita ve pars gibi çeşitli hayvanlar kullanılmaktaydı.

Proto-Türk devrinde, kimi bilim adamlarınca Chou hükümdarı ava çıktığında atalar tapınağına kurban olarak sunmak için okla geyik vuruyordu. Granet'in açıklamasını doğru olarak kabul edersek, hükümdarın geyiği avlayıp yanındakilerle birlikte yemesi, onun ruhunun kendisine ve yanındakilere geçmesi içindi.

İslamiyetten önce Türkler, çocukları ya da torunları ilk avlarını vurdukları zaman şeylan ya da çeşn denilen ziyafetler düzenlerlerdi. Daha geç devirlerde bu törenlere Türkçe olarak yağlama, Moğolca'daysa Türkçe'den geçmiş olarak yaghlamishi denilmekteydi (Çoruhlu, 2000: 168).

Av kültü ve simgeciliğinin belirgin olduğu resimlerde en çok geyik türü hayvanların ve dağ keçilerinin (ya da dağ koyunu) yer aldığını görüyoruz. Bu resimlerde en dikkat çekici özellik, av hayvanlarının çoğu kez avcıdan büyük olarak tasvir edilmesidir. Bu anlayış; av ve av hayvanlarının kült konusu olduğuna işaret eder gibidir (Çoruhlu, 2000: 169).

Manas ve oğulları ile ilgili destanlarda, kahramanların av kuşları ile av köpekleri en yakın arkadaşlarından sayılıyordu (Çoruhlu, 2000: 170).

4.17. Gök-Ay-Güneş Motifi

Altay Şamanist Türk topluluklarından derlenen metinlerde, evren ile ilgili tasarımların temelde üç katmanlı, fakat daha ayrıntılı ve farklı bir içerik kazandığı görülür. Şamanlığa mensup olanlarca dünya birçok kattan ibarettir. Yukarda on yedi kat, ışık alemi olan semayı, aşağıdaki yedi veya dokuz kat, karanlıklar alemini meydana getirir. Sema katları ile aşağıdaki dünyanın katları arasında insanoğullarının oturduğu yeryüzü vardır (Radloff; 1994: 3; İnan, 1987: 390).

Radloff'un derlediği rivayetlerde de Altaylılara göre dünya çeşitli katlardan meydana gelmiştir. Bu tabakalar belirli bir şekilde birbirinden ayrılır. 17 kat göğü, yani ışık alemini, 7 ya da 9 katsa yeraltını karanlık alemi meydana getirir. Bu ikisi arasında insanların yaşadığı yeryüzü vardır (Radloff, 1994: 215; Ögel, 1989: 255-266).

Çeşitli sayılarla ifade edilen katlarındaki kutsallarla birlikte, ay, güneş ve yıldızlar, gök dünyayı oluşturan ve her biri kendine has işlev üstlenen unsurlardır. Bunlar destanlarda, kahraman veya onunla birlikte olan çevreyi koruyan, gözetken özelliklerinin yanında; onların üstün vasıflarının belirtilmesindeki kavramlar olarak da karşımıza çıkarlar (Arslan, 2005).

Altay Türklerinin Maaday Kara Destanı'nda kahraman Kögüldey-Mergen'in eşi "ay benzeri ama aydan güzel ,altın gibi; güneş benzeri ama güneşten güzel,gümüş gibi parıldayan" biri olarak tasvir edilir. Gökyüzü, yaratıcı Tanrı'nın,

koruyucu ve aracı kutsal varlıkların, iyi-faydalı ecdat ruhlarının ve hatta yer altı dünyasının zalim varlıklarının ruhlarının da mekanıdır (Eliade, 1999, 291).

İnsan yüzünün iyiliği ,güzelliği veya çirkinliği, kötülüğü, yani insanın iç alemini yansıtmaları ile ilgilidir ki olgunluk ve tecrübenin Tanrı tarafından ona doğarken verildiğini, kahramanın daha başlangıçta yaratıcı ve koruyucu gök dünyanın himayesinde olduğunu gösterir. Bu tasvir bir anlamda, Bilge Kağan abidesinde yer alan “tengri tek tengride bolmış” anlayışının ifadesidir. Mukaddes addedilen gökten bir iz taşımak, kahramanlarla birlikte diğer insanların da ihtiyaç duyduğu bir anlayış halinde, değişen sosyo-kültürel çevre ve şartların etkisiyle farklılaşarak gök boncuk, nazar boncuğu şeklinde günümüze kadar ulaştırılmıştır (Ögel, 1989:133).

Evren tasarımıındaki yeraltı dünyası, üçlü tasarımın en alt katmanları ve gök dünyanın aksine, kötü ruh ve tanrıların mekanıdır.Yedi, dokuz gibi farklı katlardan oluşur ve bu katlarda şeytanlar, devler,korkunç yaratıklarla birlikte yeraltının hakimi/kağanı bulunur.

En alttaki zehir sarısı denizin bir ucu, yeryüzünde Toybodım ırmağına bağlanmaktadır. Diğer taraftan, göğün direği olan kutsal kavak ağacının alt ucu da yeraltındadır ve orada yaşayan Aybıstan'ın at bağladığı direktir. Buna benzer tasvirler, tasarımdaki yeraltının bir yönden yeryüzüne bağlandığını, dolaylı olarak da merkez gökyüzü ile bütünleştiğini göstermektedir (Arslan, 2005).

Ay, güneş, yıldızlar, gök gürlemesi vb. bir anlamda, gök dünyasına ait olan, fakat onun yeryüzüyle bağlantısını sağlayan unsurlardır ve yukarıda gök tasarımı içinde ele alınmıştır. Dağ, tepe, ağaç vb. olumlu işlev ve anlamlar üstlenmiş olan unsurlar ise yeryüzü dünyasına ait olmanın yanında gök dünya ile bütünleşmenin aracı unsurlarıdır.

Destanda güneş ve ayın aydınlık sembolü olduğu ve büyük önem verildiği görülür. Kahramanların yurdunun ne kadar aydınlık olduğu güneş ve aya göre tarif edilmektedir. O kadar aydınlıktır ki güneş battığında ve ay kapandığında dahi parlamaktadır:

<i>Künge küybes küreñ taji</i>	Güneşte yanmaz kahverengi taşları
<i>Kün karıksa, carıdar.</i>	Güneş kapansa aydınlatır.
<i>Ayga küybes altın taji</i>	Ayda yanmaz altın taşı
<i>Ay karıksa, carıdar</i>	Ay kapansa aydınlatır.
65 <i>Cañdu bükten bu emtir.</i>	Böyle yaratılmış.
<i>Arjan suuzı mında</i>	Şifalı su burada
<i>Kaynap akkan bu emtir.</i>	Kaynayarak akıyormuş.

Türk evren tasarımının, üç katmanlı ve birbirini tamamlar mahiyette bütüncül özelliğe sahip bir sistem şeklinde olduğu söylenebilir. Gök, diğer katmanların ve varlıkların ilk oluşumlarının da kaynaklandığı ideal yasa ve düzenin temel kaynağı ve merkezidir. Yer altı esasen bu merkeze dahil olmakla birlikte, ondan ideal yasa ve düzene uymayan özellikleri sebebiyle ayrılan güçlerin mekanı, karanlıklar alemidir. Yeryüzü ise, her iki katmana ilişkin özelliklerin ve varlıkların yer aldığı; bunlar arasındaki mücadelenin yaşandığı nesnel ve aynı zamanda geçici dünyadır.

Orta Asya'da güneş, ay, yıldız, yıldırım, gök gürültüsü, fırtına ve gök kuşağı ile ilgili inanışları Gök Tanrı inancı ile ilgilidir (Kalafat, 1995: 36).

Eski Türk inanışlarında ay ve güneş ile ilgili inanışlar birbirinden ayrılmaz birbirinden ayrılmaz, birlikte zikredilir. Ay ve güneşin iki kardeş olduğuna inanılır. Ayrıca güneş dişi, ay erkeği; güneş anayı, ay babayı; güneş sıcaklığı, ay soğukluğu; güneş güneyi, ay kuzeyi sembolize eder. (Ögel, 1995: 187-188).

Türkler, koruyuculuk vasfının Tanrı tarafından güneşe verildiği gibi kağanlara da verildiğine inandıklarından kağanlarını güneşle özdeşleştirmişlerdir. Koruyuculukta kağan da güneş gibidir inancıyla her ikisine de hürmet edilmiştir. Bu fikri teyit eder nitelikte Altay Türeyiş destanında "Ay ile güneşin kendilerinin bir güçleri olmadığı, onların yalnızca Tanrı'nın verdiği ışık ile sıcaklığı yansıttıkları bilgisi de kayda değer niteliktedir (Ögel, 1995: 188).

Tabiatla iç içe yaşayan Altay Türklerinin Destanlarında ay, gün ve yıldızlarla ilgili inanışlar ve ritüeller de yer almaktadır. Destanlarda yer alan “Aylı güneşli Altay” Altaylardaki refah ve mutluluğu anlatma açısından önem taşımaktadır. “Aylı güneşli yerden gelen / halk oynuyor, eğleniyormuş. / Güneşli yerde neyi yapıyorlarsa/ Onu yapıp duruyorlarmış (Dilek, 2002: 97).

Destanda düşman yurdu da tasvir edilirken çok uzaklardan dahi fark edildiği ay ve güneş bağlamında ifade edilmiştir. Güneş ve ay o kadar parlaktır ki işte kahramanların yurdu da onlar saysinde parlamaktadır.

<i>Karatı-Kaanniñ örgöözi</i>	Karatı Kaan'ın sarayı
<i>Kündük cerdeñ bu emdi</i>	Günlük yerden
<i>Ayga-künge mızıldap,</i>	Aya güneşe karşı parlayıp,
<i>Körünip kelbey kanayttı.</i>	Görünüp geldi.
830 <i>At çakızı bolgojin</i>	At direği ise
<i>Ayga-künge surkurap</i>	Aya güneşe karşı parlayıp
<i>Baza anda körünet.</i>	Yine orada göründü.
<i>Künge küybes küreñ taji</i>	Güneşte yanmaz kahverengi taşları
<i>Kün carkınına caltırayt.</i>	Güneşe karşı parladı.
835 <i>Ayga küybes ala taji</i>	Ayda yanmaz altın taşı
<i>Ay carkına mızıldayt.</i>	Ay ışığında parladı.

Etnografik literatürde Altaylıların, dolunayın insanlara yardım ettiğine inandıkları hakkındaki bilgiler mevcuttur (Bayat, 2007: 270).

Türk tasavvurunda Tanrı'nın göğün en üst katında bulunması, göğün bütün kainatı kucaklaması, güneş, ay ve yıldızları katlarında bulundurması, Göğün ululanması için kafi sebeplerdendir. Güneş, ay ve yıldızlar da koruyucu iye mevkiindedir (Kalafat, 1995: 36-37).

Türk mitolojisinin en eski katmanlarından birini oluşturan Ay inancı eski dünyanın hemen hemen bütün halklarında mevcut olmuştur. Ay merkezli inanç sisteminin ezoterik öğretilerde önemli bir yer tutması bakımından 'da kökeni ulu bir kültüre ve ulu dile dayanan **Ay tanrı** kavramı , uzun müddet Tanrıçılık kültürünün ana kavramı olmuştur.

Zamanla Güneş mitinin etkinlik kazanması, Ay merkezli inanç sisteminin arka plana itilmesi ile sonuçlanmıştır. Ay merkezli inançlar uzun bir mücadeleden sonra yerini Güneş merkezli inanç sistemine terk etmiştir.

Tarihi bizde belli olmayan bir çağda ortaya çıkan Mitolojik Ana düşüncesinden yavaş yavaş astral külte geçiş oluşmuş ve Ay merkezli inanç sistemi ortaya çıkmıştır.

Altayların, dolunayın insanlara yardım ettiğine inandıkları hakkındaki bilgiler mevcuttur.

Eski inanca göre boğa, Ay'ı (erkeği); inek ise Güneş'i (kadını) sembolize ederdi. Ay, konar-göçerlerin, Güneş ise yerleşik hayatı yaşayanların taptığı tanrı idi (Kalafat, 1995: 36-37).

4.18. Ağaç Motifi

Türklerde de dünya ağacıyla ilgili çeşitli düşünceler vardır. Kimi zaman bu bir kayın ağacıdır, kimi zaman da bir çam ağacıdır. Genellikle dünyanın üzerindeki gök küreyi delip geçen bu ağacın yukarısında, göğün en yüksek katında tanrı Ülgen otururdu. Bu ağaçlar bazen 7 bazen 9 dallı olarak belirtilirdi (Çoruhlu, 2000: 96).

Dünya Ağacı'nın kökü yeraltını , gövdesi orta dünyayı, dalları yukarı dünyayı temsil eder.

Dünya Ağacı, yalnız evrenin üçlü bölümünü değil, aynı zamanda etiolojik katı-geçmiş, şimdi,geleceği elverişli ve elverişsiz kavramlarını da birleştirir.

Dünya ağacı yerle göğü, ışıklı ruhlarla insanları birleştiren kutsal bir köprü görevini görür.

W. Radloff tarafından derlenen bir Altay yaratılış efsanesinde Tanrı, dalsız bir ağacı dokuz dallı hale getirerek ,dokuz kişinin bu dalların kökünden türemesini ve dokuz ulusun da buradan meydana gelmesini ister; bu ağaç motifi ilk şamanların yaratılışıyla ilgili efsanelerle uyuştugu gibi, hayat ağacı tasavvurlarına da işaret etmektedir (Çoruhlu, 2000:106).

Bilindiği gibi mağara ya da Farsça Oğuz Kağan Destanı'nda olduğu gibi ağaç kovuğu simgesel olarak döl yatağını ifade eder (Çoruhlu, 2000:112).

Nitekim Maaday Kara'da Kögüldey-Mergen'in doğduğunda hayat ağacının öz suyuyla beslendiği şöyle anlatılıyor:

Bu kara dağ

Baban olsun yavrum.”dedi

Bu dört gövdeli kayın, ”Anan olsun, yavrum,” dedi

Dört kayının özsuyu

Bahadır oğlunun ağzına

Her gün damla damla aksın diye

Bir oluk yerleştirdi... (Naskali, 1999: 58).

Ağaçtan türemeyele ilgili efsaneler, Türk topluluklarında kökü tarih öncesi devirlere kadar uzanan orman kültürünün bir yansıması olarak ele alınmalıdır. Aynı şekilde kozmik ağaç, dünya ağacı ve hayat ağacı kavramları da temelde orman kültürüyle ilgilidir.

Eski Türklerde, en makbul sayılan ağaç kayın ağacıydı. A.İnan'ın belirttiğine göre, her şaman ayini yapılırken kayın ağacı bulunduruldu

Şamanlar ağacı gökyüzüne ulaşmak için bir merdiven gibi kullanıyorlardı. (Çoruhlu, 2000: 120).

Bazı araştırmacılar tarafından kısmen Türk sayılan Choular, Hsiungnular (Hun), Kagnılı ve Tie-le olarak anılan Türk toplulukları, Göktürk ve Uygurlar, hatta İslamiyetten sonra özellikle Osmanlılar ağacı hükümdarlık simgesi ve ata ruhlarının makamı saymaktadır (Çoruhlu, 2000: 120).

Aynı şekilde Mevlana'nın yorumladığı bir rüyada , dünya ağacı cennetteki Tuba ağacıyla bağdaştırılmış, dallarındaki kuşlar Peygamber ve velilerin ruhları olarak açıklanmıştır (Çoruhlu, 2000:122).

Efsanelerde ana olarak kabul edilen ağaç veya kayın ağacı , doğum ve çocuk ilahesi olarak kabul edilen Umay'la birlikte gökten inmiştir. Kayın ağacının Umay'la birlikte yere inmesi tesadüf değildir. Yukarıda belirttiğimiz gibi o, doğumu, çocukları himaye eden ilahedir.

Ecdat ağaçla bağlı hatıralar Sibiry Türklerinin ananevi dünya görüşünde önemli yer tutan **ağaç baba, ağaç ana** ritüellerinin geçirilmesinde görülür.

Menşe mitlerinin bir kalıntısı olarak ağaçtan evlat isteme bugün de Türk halklarının hemen hemen hepsinde korunmuştur. Mesela Yakut kadınları, evlat sahibi olmak için mukaddes ağacın altında ruhlara,onlara evlat vermesi için yalvarırmış.

Aslında tek menşe, ecdatlar ve kökler hakkındaki tasavvurların insan ile ağacı yakınlaştırmasıdır. Ağaçtan türeme de Türk etnogotik mitlerinde geniş bir şekilde yayılmıştır. Bu tür mitler daha çok orman civarında yaşayan Türk boylarında görülmektedir.

Altay-Sayan Türkleri, mezarlıklarındaki kabirlerin etrafında yetişen ağaçlara bakıp ölen adamın mutlu olduğuna ve ağaçların insan kemiklerinden yetiştiğine inanırlarmış. Bu adet her şeyden önce ağaçtan yaratılanların yeniden ağaca dönmesi gibi izah edilebilir.

Eğer kadın ölürse, onu ağacın genç kolları arasına gömerler ki, kızları mutlu yaşayabilsin (Dyakonova, 1976: 103).

Destanda da eşini kaybeden Kögüldey Baatır mezarını hazırlamak için kuru çam ağacı aramaya çıkmaktadır:

	<i>Kögüldey-Baatır bolgojin</i>	Kögüldey Baatır ise
	<i>Kök bukazın eertep iydi.</i>	Boz boğa atını eyerledi.
135	<i>Abakayımga mejik ederge,</i>	Eşine mezarını hazırlamak için
	<i>Koo kurgak möş bedirep</i>	Kurumuş ak çam arayıp,
	<i>Cıgala, ekeleyin dep</i>	Kesip getireyim deyip
	<i>Ayıldeşaringa bu aydat.</i>	Komşularına söyledi.
	<i>Ay maltazın ala koydı,</i>	Ay gibi baltasını alıp,
140	<i>Malta kapka sugup iydi,</i>	Baltayı kılıfına koydu.
	<i>Eer kancaazinga terkileyt.</i>	Çuvalı eyer kaşına bağladı.
	<i>Kök bukaga Kögüldey-Baatır</i>	Kögüldey-Baatır boz boğanın
	<i>Çoy üzeñini çöyö tehip</i>	Demir üzengisini çekip,
	<i>Üç temdenip minip iydi.</i>	Üç sıçrayışta atına bindi.
145	<i>Kalıñ möştü kara tayganı</i>	Sık çam ağaçlıklı kara taygayı
	<i>Köstöp cortpoy kanayttı.</i>	Gözetleyip yol aldı.
	<i>Ança-mınça bolboy.</i>	Çok zaman geçmedi.
	<i>Kalıñ möştü kara taygaga</i>	Sık çam ağaçlı kara taygaya
	<i>Cedip kelbey bu kanayttı.</i>	Yetip geldi.
150	<i>Kalıñ möşti analay cortot.</i>	Sık çam ağaçlarının arasında at sürüp
	<i>Koo kurgak möş taptı,</i>	Kuru ak çam ağacını buldu.
	<i>Kañıl möşti cıgala,</i>	Bu ağacı yıkarak
	<i>Tal ortodoñ keze çaptı.</i>	Tam ortasından kesti.

Ecdat kültü doğal olarak menşe mitinin bir alt tabakası olup zamanla zoomorfik varlıktan antropomorfik varlığı geçmesine rağmen ,bazı hallerde senkretik varlık özelliklerini hala da muhafaza edebilmiştir. Ecdat olarak bilinen

insan, toplumun lideri olup dini ve dünyevi görevleri üstlenmiştir. Zamanla kabile liderinin toplumun gözünde yüceltilmesi mevcut menşe mitlerindeki hayvan ana veya hayvan ata telakkisini zayıflatmış, ecdat kültü içtimai-siyasi şartlar dahilinde mitolojik düşüncenin ön sayfasına taşınmıştır.

Menşe mitlerinde ağırlıklı olarak ışık motifinin ister kurt, isterse de ağaç, motifinde göksel bir simge ,Tanrı belirtisi olarak geçtiği görülmektedir. Işık Tanrıyla kahramanlar arasında arabuluculuk görevini yerine getirmektedir.

Altaylı Türklerin mitolojik inançlarına göre yerin göbeğinde biten kutsal ağacın yanında Şamanların ecdadı ve bütün yer ruhlarının başkanı olan Yer-Su ilahı yaşamaktadır. Mitolojik Ana'nın ağaçla bağlılığı ağacın, dünya modelinde her üç alemleri birleştirici ve merkez simgesi ile ilişkili olmasına göredir.

Yakut mitolojik görüşlerinde Yer Ana veya ilahesi genelde ağaçla bütünlenmiş bir varlık olarak betimlenir.

Yer Ana, dünya modelinin merkezi kavramı olan dünya ağacı ile bağlantılıdır.

Ana rahminin simgesel özelliğinin zamanla içi oyuk ağaçlara aktarılma, ağaca kadın gibi doğurganlığına olan inancın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yakutlar ve diğer Türk toplulukları ilk erkeğin kocaman memeleri olan bir dişil ağaç tarafından beslendiğine inanırlar.

Destanda eşinin mezarı için kurumuş çam ağacı ararken ağacın kovuğundan kunduz yavrusunun çıkması destanda dikkate değer bir unsurdur. Ağaca bir kadın gibi doğurganlık fonksiyonunun verildiğine kanıttır ki daha sonra kunduz yavrusu bir insan görünümü alarak Kögüldey Baatır'ın evladı fonksiyonunu üstlenmiştir.

Kara tayga koltığına cedip

Kara tayganın koltuğuna yetip

Kızıl tıttardı aralap

Kızıl çam ağaçları aralayıp,

Cımjagın taldap corto berdi.

Yumuşak olanları özenle seçti.

Onoyıp cortıp cürgeñçe,

Böylece at sürerken,

	<i>Başı çirik koo tıt</i>	Başı çürük bir ak çam ağacı
(291)		
240	<i>Mında turbay kanayttı.</i>	Burada durdu.
	<i>Kök bukazınañ ol tñjüp,</i>	Gök boğasından inip,
	<i>Koo çirik tıt ağaştı</i>	Çürük çam ağacını
	<i>Ay maltazıla çabıp turat.</i>	Ay baltası ile kesti.
	<i>Ança- mınça bolbodı,</i>	Çok zaman geçmedi.
245	<i>Koo çirik tıt bolzo,</i>	Yumuşak çam ağacı ,
	<i>Cığıla berbey bu kanayttı.</i>	Yıkılıverdi.
	<i>Budaktıñ köñdöy tözineñ</i>	Ağacın gövde kökünden
	<i>Kumdus añrıñ balazı çıktı.</i>	Kunduz yavrusu çıktı.
	<i>Kaçıp ol mantabayt,</i>	O kaçamadı.
250	<i>Kögüldey-Baatırğa aydat:</i>	Kögüldey Baatıra şöyle dedi:
	<i>"Kalak-kokuy, örökön,</i>	"Ah! İhtiyar,
	<i>Korup meni öltürbeger.</i>	Beni öldürmeyin.
	<i>Balazı cok boyoorgo</i>	Sen çocuksuza
	<i>Bala boloyın men-deyt. -</i>	Çocuk olayım,
255	<i>Uul cok boyoordo</i>	Sen oğulsuza
	<i>Uul bala boloyın"- deyt.</i>	Oğul olayım "-dedi .

O bakımdan Uygurların ecdatlarını doğuran تنها ağaç da Mitolojik Ana'nın simgelerinden biridir.

Mitolojik Ana'nın başlıca sembolü beşik, vatan ve topraktır. Altay Türklerinde vatan sembolü rolünde Altay'ı görmekteyiz.

Bazı mitolojik olguların kutsanmasının, merkez simgesi olması ile ilişkisi çoktur. Dağlar gibi ağaç da dünyanın merkezi olarak kabul edilir ve kökleri, dalları ile yeri ve göğü birleştirir.

Ayrı ayrı mitolojik varlıklar gibi görülen hami ruhların aslında Yer Ana kompleksine girdiği bilinmektedir.

Türk mitolojisinde orman, yaşamın kaynağı, ağaçlar ise kahramanları doğurması ve yedirmesi ile onlara hayat veren, soyun koruyucusu ve nihayet dünya direği rollerini üstlenmiştir.

Ağaç da dağ gibi insan soyu ile ilgilidir. Sibiryalı Türklerinde ağaç çocuğu yedirir, büyütür, ağaç hayatın simgesi, soyun mutlu yaşamının garantisidir. İnanca göre ağacın budaklarından, doğacak bebeklerin beşikleri asılır.

Ağacın yardımı ve duadan sonra çocuk sahibi olanlar bunun Tanrı'dan ve yer, ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar.

Bu bilgi türeyişte var olan ağacın, aynı zamanda ölümden de mezar görevini yapması şeklinde bizlere ulaşmıştır.

4.19. Ateş –Ocak Motifi

Ateş veya **ocak** kültünün başlıca fonksiyonu insanları, onların ailelerini beladan, hastalıktan korumak, hayvanların artışı ve evin bereketini sağlamaktır.

Eski Türkler tanrı kadar güçlü ve etkili olan genel ateş ruhunun varlığını da kabul ederler.

Ocak töresine göre ateşi korumak görevi ailenin küçük oğluna verilmiştir.

Ateş ve ocak, artış, yaşam, zenginlik kaynağı olarak tasavvur edildiği için bütün canlıların canının ocakta olduğu inancını doğurmuştur.

Altayların, ateş hamisini Ateş Ana diye adlandırdıklarını da belirtmek gerekir.

Türk halklarının inanışına göre ateş, soyu, kabileyi ve aileyi korur.

Aile ocağına ecdat ruhlarının toplanması hakkındaki malum inanışlarda, ateşin diğer bir özelliği ve ona saçı saçmak adetinin anlamı ortaya çıkmış olur. Eski Türklere göre ocakta bulunan ata ruhları da sunulan kansız kurbandan nasibini alırlar.

Baba ocağın küçük oğula kalması, küçük oğlunun evin bekçisi olarak adlandırılması ile ateş hamisi olan ruh arasında bir ilişki vardır. Nitekim ateş ruhu veya iyesi, ister Yakutlarda isterse de Altay-Sayan Türklerinde Tanrı'nın oğlu ve küçük oğludur.

Altaylı Türklerde ve Teleütlerde ateşin anası babası olduğuna ve ateşi ana ile babanın doğurduğuna inanılır.

Altay dini görüşlerinde de ateş, her bir eve mutluluk getirir ve insanlara ateşe münasebeti onun çocuklarının, eşinin ve kendisinin sağlığını, hayvanlarının artışıını sağlamaktadır.

Destanda Kögüldey Baatır'ın yuvasının ve mutluluğunun bekası Yer Ana tarafından ateş ve ocağının devamlı yanması bağlamında değerlendirilmektedir. Böylece ateşin hayatın , canlılığın devamı olarak algılandığı görülmektedir.

<i>Cer-kindigi enezi</i>	Yerin anası
<i>Kögüldey-Baatırdı kuçaktanıp ,</i>	Kögüldey- Baatır'ı kucaklayıp,
<i>Aytkan sözi mindiy boldı :</i>	Şöyle söyledi:
<i>"Ölö berer tını çok ,</i>	" Ölüverecek canı yok,
2275 <i>Özüp toktoor cayı çok</i>	Artacak yaşı yok
<i>Kögüldey-Baatır uulım ,</i>	Kögüldey-Baatır oğlum,
<i>Komudalıñdı köp ukkam,</i>	Şikayetini çok duydum.
<i>Taş oçogıñ cemirilbes ,</i>	Taş ocağın yıkılmaz,
<i>Taklan-külüñ çaçılbas .</i>	Külün saçılmaz,
2280 <i>Odurgan odıñ öçpös edip</i>	Ateşini sönmöz edip

	<i>Ordiņa oturar uul bergem .</i>	Sana oğul verdim.
	<i>Kumduzak Baatır la Kıstançık</i>	Kumduzak Baatır ile Kıstançık
	<i>Elen-çakka curtazın dep ,</i>	İki nesil yaşasın.
	<i>Toyinga men keldim-deyt .</i>	Ben eğlenenize geldim"-dedi.
2285	<i>Toylu eki balazın</i>	Düğünü olan iki yavrusunu
	<i>Eki kollo kuçaktanıp ,</i>	İki koluyla kucaklayıp,
	<i>Aytkan sözi mindiy boldı :</i>	Söylediği sözü böyle oldu:
	<i>"Odurgan odı öçpözin ,</i>	"Yanan ateşi sönmessin
	<i>Otto kazan izü turzun ,</i>	Ateşte kazan ısınsın,
2290	<i>Askan kazanı soobozın ,</i>	Astığı kazanı soğumasın,
	<i>Aylınañ ulus ayrılbasın.</i>	Birleşen ulus ayrılmasın.
	<i>Alın edekke bala bassın ,</i>	Ön eteğe çocuk bassın ,
	<i>Kiyin edekke mal bassın ,</i>	Arka eteğe davar bassın,
	<i>Ulaazınañ uy içsin,</i>	Çadırından inek içsin,
2295	<i>İrgezineñ iyt cizin .</i>	Çatlaklarından köpek içsin .
	<i>Abıldap aş öskürzin ,</i>	Kazıp tohum yetiştirsin ,
	<i>Arkaga tolu maldu catsın .</i>	Arkada çokça davarı yatsın .
	<i>Aylınga toltıra cöölölü ,</i>	Evine yetecek varlıklı ,
	<i>Altay-kudayınañ alkıštu</i>	Altay'ın Tanrısından dualı ,
2300	<i>Ooru –cobol cok ,bıyandu ,</i>	Hastalık olmadan , güzel,
	<i>Omok cakşı curtagar!"-deyt .</i>	Sağlıklı, mutlu yaşayın!"-dedi

İnsanların, yiyecekleri şeylerin bir kısmını ateşe vermeleri inancının kökenini doğadan alınanın doğaya da verilmesi durur. Ancak ateşe yalnız hem yemeğin veya etin yağlı kısmı saçı olarak sunulur.

Ateşi her gün yedirmek olarak bilinen saçı saçma, Ateş iyesinin yüksek saygı ile anılmasının bir kanıtıdır. Ayrıca ateşe eski çağın Türkleri ve çağdaş Altay-Sayan Türkleri kanlı kurbanda sunmuşlar ve halen de sunmaktadırlar.

Destanda ateşin yakıldığı yer kahramanın dinlendiği , beslendiği , en önemlisi de korunduğu yer olarak görülmektedir. Ateş iyesinin kahramanları koruduğu ve bu sayede kötülükleri onlardan uzaklaştırdığı görülmektedir:

	<i>Kak agaştı kastay tudat,</i>	Kuru ağacı alta yerleştirip ,
	<i>Carçaga agaştı cara tudup,</i>	Odunu parçalayıp,
	<i>Calbıştı ot salıp iydi.</i>	Kuvvetli ateş yaktı.
720	<i>Arçımaktañ algıyın alıp,</i>	Heybesinden kazanı alıp,
	<i>Arjan suudañ suza tartıp,</i>	Şifalı sudan bir miktar koyup,
	<i>Askış cazap cerge kadap,</i>	Ocağını hazırlayıp yere sabitledi.
	<i>Askışka algıyın azıp iydi.</i>	Ocağa kazanı yerleştirdi.
	<i>Askan kazanı kaynaarda,</i>	Astığı kazanı kaynadığında ,
725	<i>Ajanıp çaylap oturat .</i>	Yemek yiyip çay içip oturdu.
	<i>Ança-minça bolbodi,</i>	Çok zaman geçmedi.
	<i>Arbanaktañ ajıt kün</i>	Güneş homurdanarak
	<i>Aja berbey kanayttı.</i>	Aştı, battı.
	<i>Arga cokto Kögüldey-Baatır</i>	Çaresi olmayan Kögüldey Baatır
730	<i>Calañ bolgon kejim-tokumın</i>	Ova gibi ter bezini
	<i>Caya salıp töjöp iydi.</i>	Yayıp yerleştirdi.
	<i>Caka ciltıs çıgarda,</i>	Parlak yıldız çıktığında ,
	<i>Calıp mında amırayt.</i>	Işıldarken burada dinlendi.
	<i>Amırap cadala oygonıp kelze,</i>	Dinlenmeye yatıp uyandığında ,
735	<i>Altı künge uyuktagan emtir.</i>	Altı gün uyumuştı.

Türk-Moğol topluluklarının inançlarında çok kutsal sayılan ateşte de bir ruh olduğuna inanılmaktaydı. Ateşin temizleyici, kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruyucu bir unsur olduğu kabul edildiği için ona kurban sunulduğu ve saçı yapıldığı bilinmektedir. Altay Türklerinin ve Moğolların dualarındaki tasvirlerde ateş ruhunun otuz ayaklı dişi bir ruh olduğu ifade edilir (Çoruhlu, 2000: 50).

Gelişmiş olan Türk toplulukları ateşe tapmaktan çok saygı duymakta, daha az gelişmiş Türk topluluklarıysa ateşe tapmakta ya da ateşe karşı olan davranışları bunları izleyen gezginler ya da araştırmacılar tarafından tapma olarak yorumlanmıştır (Çoruhlu, 2000: 51).

4.20. Su Motifi

Suyun ilk varlık veya varlıkların özü rolünde olması Türk kozmogonisinin bir diğer başlıca özelliğidir.

Kozmosun kaostan çıkması belirli bir nesnenin mevcudluğuna dolayısıyla işaret etmektedir. Ancak bu mevcut olan nesne (Türk mitolojisinde su) kaotik , düzensiz, tertipsiz, kısımlara ayrılmamış bir yapıya sahiptir. Demiurgun görevi bu karmaşadan düzenli bir evren telakkisi oluşturmak veya yapmaktır.

Böylelikle suyun, evrenin oluşmasına sebep olan temel unsur olduğu kanaati ortaya çıkar. Başlangıçta mevcut olan su, kozmosun kaynağını oluşturması ve bu özelliğiyle evrenin oluşumuna şahitlik yapması ile ilk mükemmelliği yansıtır.

Su Türk geleneklerinin köklerini tutan, en büyük temeldir. Her şey ona dayanır.

Hayvanların, her gün su içmesi gereklidir.

Evlerimiz ile yurtlarımız, çevresinde su bulunan yerlerde kurulur. Bunun için de bu sulara saygı duyulur. Onlar, “Baba evinin suları” dır.Bu çok eski Türk inanışları, Anadolu’da çeşitli deyiş ve tutumlarıyla, görülür.

Destanda Altay'ın doğal güzelliği tarif edilirken sularının bolluğunda söz edilmektedir. Böylece destanı okuyanların gözleri önünde yemyeşil ormanları ve ırmaklarıyla eşsiz bir coğrafya canlanmaktadır:

	<i>Ak möñkülü tört sümerin</i>	Ak zirveli dört dağın
	<i>Adam la dep mürgügen,</i>	Atam deyip dua edilen
	<i>Agın caan talay suuzın</i>	Deniz gibi akarsuyu,
	<i>Enem dep bajırgan,</i>	Anam deyip baş eğilen
10	<i>Ak taygazı bolgojin,</i>	Ak taygası vardı.
	<i>Añga-kuşka baylık bolgon.</i>	Hayvanı, kuşu bol olan
	<i>Agın caan talay suuzı</i>	Deniz gibi akarsuyu
	<i>Ak kayzırıktu balıktarıla</i>	Ak pullu balıklarıyla
	<i>Kaynap cadar cañdu bolgon.</i>	Su adeta kaynıyordu.
15	<i>Ak tayganıñ edeginde,</i>	Ak dağın eteğinde,
	<i>Altı özoktiñ beltirinde,</i>	Altı nehrin kavuştuğu yerde,
	<i>Agın suuniñ cakazında,</i>	Akan suyun yakasında,
	<i>Keen caraş bu Altayda,</i>	Bu güzel Altay'da,
	<i>Kebis oşkoş calañda,</i>	Bir halı gibi serilmiş ovada
20	<i>Cevrenniñ öyi tuşta,</i>	Çok çok eski çağlarda,
	<i>Cer- ceñisle kojo бүkten,</i>	Yer yosunla yarışmış.
	<i>Aziydağı öylör tuşta,</i>	Çok önceki zamanlarda
	<i>Agaş- taşla kojo бүkten</i>	Ağaç taşla birlikte yaratılmış.

Irmaklar da birer akarsudur. Ancak akarsuların, en büyüğüdür. Irmaklar da, büyüklüğüne göre, bir boyun veya bir kavmin, kendi suyudur. Nitekim Uygur Bayançur Kağan yazıtında, “subı Selenge ermiş”, yani “(onların) suyu, Selenge (ırmağı) imiş”, deniyordu.

“İlin, yurdun ırmağı” anlayışı üzerinde de biraz durmak gereklidir. Her il ve yurt, bir ırmağa veya çaya dayanır. Çok eskilerde de, şimdi de iskan ve yerleşmeler, suların düzenlerine göre yapılırdı.

Eskiden de, şimdi de bütün Türklerde, içilen su mukaddestir.

Destanda kahramanların en iyi arkadaşı ve yoldaşı olan atlar için de dinlenen yerin sulak bir alan olması dikkat çekmektedir. Böylece hayvanlar şifalı sudan içip güçlerini toplamaktadırlar. Kısaca temel hayatı fonksiyonları üstlenen sular hayatın devamı için vazgeçilmezdir.

<i>Kök bukanıñ eerin alıp,</i>	Gök boğanın eyerini alıp,
<i>Amırap al dep agıdıp aydat:</i>	Dinlen deyip serbest bıraktı.
715 <i>“Ak ölöñnöñ toyo ci,</i>	" Ak ottan doyuncaya ye,
<i>Arjan suudañ amzap iç!”- deyt.</i>	Şifalı sudan iç!”- dedi.

Bütün büyük dünya kültürlerinde, toprak ile su, ayrı ayrı unsurlar olarak görülmüşlerdir. Türkler ise toprağı susuz olarak düşünememişlerdir. “Türklerin yer ve suları”, aynı zamanda Türklere yardım ediyorlardı. Çaylar, ırmaklar ve göller, canlı ve yaşayan şeyler gibi kabul edilmişlerdi.

Bu, çok önemli bir noktadır. Yalnız başına bir toprak, suyu olmadan hayat veremezdi.

“Yurdun, yerleri ile suları, aynı zamanda vatan demektir.

“Koruyucu yer ruhları”, yalnızca topraktan değil; toprağın bağırını delerek çıkan, su ile de kendilerini tamamlıyorlardı. .

Türklerde su, her çağda mukaddes ve saygılı tutulmuştur.

“ab-ı hayat” anlayışı da Güney ve Ortadoğu kültürlerinin bir anlayış ve inanışıdır. Kutadgu Bilig’deki su ile ilgili anlayışları incelerken, Türklerin, buna, “idillig su”, yani kadehlik su dediklerini, göstermeye çalışmıştık. Hayat suyu da, yine aynı eserde, “tırıglig subı”, yani dirilik suyu diye anılmıştı (Ögel, 1995: 315-327).

Su arı olduğu kadar da iyidir. Eski Türkçede iyi, “edgü” diye söylenirdi. Ayrıca, “arınmak” ile iyi olma, iyileşme arasında, yakın bir ilişki vardı. Bunun için eski Uygur yazılarında, “edgüti arıtı”, yani iyileşme ile arınılma anlayışı, yan yana görölüyordu.

“Akar su” “Akıntılı su” veya buna benzer tanıtımlar, özellikle Dede Korkut içinde çok görölür. Dinde ve inanışlarda akar suya verilen değeri, yalnız bu eser ile Anadolu’da değil; Altay Türklerinde de görölüyordu (Radloff, 1998: 743).

Yağmura Türkler, her çağda büyük bir önem vermişler ve ona ilahi bir kişilik tanımışlardı. Bereketin ve hayatın bir temeli olarak görmüşlerdi.

Prof. Abdulkadir İnan, Altay Türklerinde ve eski Türk dinleri ile inanışlarında, yer ve suların, “canlı birer varlık” gibi kabul edildikleri üzerinde, sık sık durmuşlardı.

Sular, insanın ve ailelerin, varlıklarının temelidir. Ev de, hayvanlar da suya bağlıdır. Onsuz, olunamaz. Su, arıdır, süzüktür.

İlin, yurdun olduğu kadar evin suları, pınarları da, Türk mitolojisi ile Türk kültüründe o derece önemlidir. Evimizin yakınlarındaki pınarlar, çağlayan ve sulayan sular, masallarımızın en güzel motifleri ve çocuklarımızın, en güzel anılarıdır.

Altay destanlarında, Dede Korkut’ta ve hatta geyik hikayeleri içinde, böyle soğuk sulu ve gök çemenli yerlere sık sık rastlanır.

Türkler, suları canlı ve yaşayan bir varlık olarak görüyorlar ve sulara bir kişilik veriyorlardı (Ögel, 1995: 341-355).

Altay Şamanizm inançlarında “yerin, dağların ve suların birer ruhu, izisi, (yani sahibi)” vardı.

Altaylar ile eski Türklerde ise, pınarlara ve sulara, saç yapıldı (Ögel, 1995: 359).

Altay dağları için söylenen dualarda bazen şöyle deniyordu: ” Saçları ağarmış yaşlılarıma istirahat sağlayan, Altay!...Ak sakallı atalarımızın, takdis ettiği ulu Altayım, geçim versen ne olur!...” (İnan, 1991).

Her Türk kesimi, kendi “yurt suyunu” bir başka görüyor ve başka düşünüyordu.

Göktürk yazıtlarında, düşmanın büyük güçlerle geldiklerini anlatmak için de, düşman “otça, borça”, yani fırtına gibi geldi deniyordu. Eski Türklerin benzetmelerinde, tabiat güçleri, büyük bir rol oynuyorlardı (Ögel, 1995: 373-374).

“Balıklı ırmak”, yani eski Türkçesiyle , “balıklı Ögüz” deyişi de, eski Türk kaynaklarında sık sık geçer. Yani balığı çok olan ırmak demektir.

İrmaklar, çaylar, ve sular, birer canlı varlık gibi görünüyorlardı.”Yiğitler yaşlanınca”, nasıl oğulları olmuyorsa; “ çaylar da yaşlanınca”, suları gelmiyor ve kara kara taşmıyorlardı (Ögel, 1995: 379).

Yenisey Türkleri, Dünyanın ana ırmağı olarak, Yenisey’i tanırlardı.Onlara göre, “Yenisey, kaynağını ,göğün 7.katından alıyordu (Tretyakov, 1871: 200).

Suda zamanın yok olması, gerçek zaman ve mekanın ortadan kalkması söz konusudur.

Korkut Ata, Gılgamış ve Oğuz Kağan gibi ölümsüzlük peşindedir. Bu motifin çok eski çağlardan itibaren Türklerde mevcut olması ecdat gibi kabul edilmiş Oğuz Kağan’ın da ölümsüzlük aramasında kendini gösterir.

Altay Türklerinde bu tip su gözelerine **arjan su** denilmekte, orası kutsal olarak bilinmektedir. Altaylı kavimler bu tip kutsal su gözelerinden çocuk istemekte ve onlara kurban sunmaktadır. İnanca göre arjan suya dolunaydan önce gidilir ve orada yatılarak dua edilir, kutsal sudan ve su iyesinden çocuk istenir.

Şifalı su etrafında dinlenen kahraman Kögüldey Baatır’ın gücünü nasıl topladığı canlı tasvirlerle destanda sık sık görülmektedir:

	<i>Arğa cökto Kögüldey-Baatır</i>	Çaresi olmayan Kögüldey Baatır
730	<i>Calañ bolgon kejim-tokumın</i>	Ova gibi ter bezini
	<i>Caya salıp töjöp iydi.</i>	Yayıp yerleştirdi.
	<i>Caka cılıs çıgarda,</i>	Parlak yıldız çıktığında ,

	<i>Calıp mında amırayt.</i>	İşıldarken burada dinlendi.
	<i>Amırap cadala oygonıp kelze,</i>	Dinlenmeye yatıp uyandığında ,
735	<i>Altı künge uyuktagan emtir.</i>	Altı gün uyumuştı.
	<i>Amıraar dep cadala ,</i>	Dinleneyim deyip yataarken ,
	<i>Altı künge uyuktaytanı</i>	Altı gün uyumuşum
	<i>Bu ne atazı bolgon deyt.</i>	Ne oldu böyle dedi.
	<i>Algıyın algan boyunça</i>	Kazanını aldığı gibi
740	<i>Arjan suudañ suza tartıp ,</i>	Şifalı sudan bir miktar koyup,
	<i>Askıjına azıp iyet.</i>	Ocağına yerleştirdi.
	<i>Askan kazanı kaynaarda ,</i>	Astığı kazanı kaynayınca,
	<i>Ajanıp çaylap oturat.</i>	Yemek yiyip ,çay içip oturdu.
	<i>Arıgan sını ceñilip ,</i>	Güçsüzleşen gövdesi güçlenip ,
745	<i>Aştagan kursağı toyo berdi.</i>	Acıkan karnı doydu.

4.21. Toy Motifi

Önemli günlerde ve törenlerde yapıldığını bildiğimiz, şölen ,sığır, yuğ gibi Türklerin sosyal ve kültürel hayatı içinde önemli bir yeri olan “toy”ların özellikle epik gelenekte yerini aldığını görmekteyiz.

Kumduzak Baatır’a binbir güçlük sonunda kızını veren Karatı Kaan’ın toyları için nasıl emir verdiği destanda şu şekilde anlatılır:

	<i>Karatı-Kaan cömöyt.-</i>	Karatı Kaan emir verdi.
1475	<i>Alıp kezer baatırlarım ,</i>	Alp,cesur bahadırlarım
	<i>Kızımdı kijinge bergemde,</i>	Kızımı verdim.
	<i>Togus künge toylogor.</i>	Dokuz gün düğün yapın.
	<i>Bazıp bolbos bayım semisti</i>	Kesilmemiş besili semiz hayvanları
	<i>Büktey cıgıp soyıgar.</i>	Devirerek yıkıp kesin.

- 1480 *Cedip bolbos cılım semisti* Ulaşılamayan değerli hayvanları
Cıga tartıp soyıgar, Yıkarak kesin .
Bulut bolgon kazıludan Bulut gibi karın yağından
Baza kojup soyzın. Yeniden birleştirip kesin.
Tayga bodoldu et tuurazın, Tepe gibi et yığın .
- 1485 *Talay bodoldu arakı temdeger!"* Deniz gibi içki hazırlayın!"- deyip
 –dep.
Karatı-Kaan bu aydat. Karatı Kaan böyle söyledi.
 Düğün hazırlıkları destanda ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır:
- Ak baştu kargandarga* Ak saçlı yaşlılara
Ak kemirçek kiyis caygılayt. Ak keçe yaydılar.
- 1505 *Caş uluska bolgojin* Gençlere ise
Cajıl torko caygılayt. Yeşil ipek yaydılar.
Toy cırgalga kirzin dep Düğüne kutlamaya gelsinler diye
Cüs baatırğa elçi iydiler. Yüz bahadıra elçi gönderdiler.
Cüs baatır cedip keldi, Yüz bahadır çıkıp geldi.
- 1510 *Cergelejip tura berdiler.* Sıralanıp durdular.

4.22. Topşuur Motifi

Kayçılar destanlarını söylerken topşuur adı verilen iki telli sazı kullanırlar. Destanlarını bu sazdan çıkan ezgiyle seslendirirler. Kögüldey Baatır destanında da bu gelenek çok canlı bir şekilde yaşatılmaktadır.

- Kögüldey-Baatır örö turup,* Kögüldey-Baatır kalkıp ,
Aziyda konor tuşta Eski zamandan kalma
Möştiñ olbugına kıstagan Ağacın gövdesine dayanmış
Eki kıldu topşuurın alıp İki telli sazını alıp

1640	<i>Ot canınga bu oturıp,</i>	Ateşin yanına oturup ,
	<i>Eki kıldı topşurın sogup,</i>	İki telli sazını çalıp ,
	<i>Kürkürede kaylay berdi.</i>	Bağırarak şarkı söyledi.
	<i>Kööni kayga köçördö,</i>	Şarkıyı gırtlaktan söylerken ,
	<i>"Cayaltalı cañar-baatırdı"</i>	"Yetenekli Canar-Baatır'ı"
1645	<i>Cazap çümdep maktayt.</i>	Düşünüp eserinde övdü.

4.23. Çeyiz Motifi

Kögüldey Baatır Destanında kızını veren Karatı Kaan'ın kızı için çeyiz hazırlığı yaptığı görülmektedir bu sayede evlenecek bir kızın mutlaka bir çeyizinin olması gerektiği vurgulanır. Karatı Kaan sürüsünden en değerli hayvanları , halkından ise ona yardımcı olacak insanlar vermektedir.

	<i>Karatı-Kaan aydat.</i>	Karatı Kaan
	<i>Kalgançı kızım kijige bardı,</i>	Küçük kızım evlendi .
	<i>Ak malımnañ mal beredim!</i>	Ak sürümden hayvan vereyim !
1575	<i>Albatımnañ albatı bereyin!-deyt.</i>	Halkımdan halk vereyim!" dedi.
	<i>Ak malın aydap.</i>	Ak sürüyü getirtip ,
	<i>Albatı-conım cuulzın!"-deyt.</i>	Halkım toplansın!" dedi.
	<i>Eki künge edi-conı</i>	İki günde eti-yağı
	<i>Aygırlı malın, koyın, uyın</i>	At,koyun, inek
1580	<i>Aydap kelbey kanayttı ,</i>	Toplayıp getirtti.
	<i>"Bu albatı, ak malım</i>	"Bu halk, bu sürüm
	<i>Kızımnañ ençizi bolzın!"-deyt,</i>	Kızımın çeyizi olsun!"-dedi.

5. KÖGÜLDEY BAATIR DESTANININ ÖZETİ

Destan kahramanı Kögüldey Baatır eşi Ayana ile Altay'da yaşamaktadır. Burada rahat, huzurlu yaşarken Ayana adlı eşine hastalık gelir. Bu hastalıktan kurtulamaz ve güzel eşi ölür. Eşini toprağa verip mezarını hazırlayan Kögüldey-Baatır kederiyle yaşamaya devam eder. Güzel eşi ise aklından çıkmamaktadır.

Bir gün ormanda çürük bir çam ağacını kestiğinde ağacın içinden kunduz yavrusu çıkar. Kunduz yavrusu çocuksuz Kögüldey-Baatır'a oğul olmak ister. Kunduz yavrusunu da yanında getiren Kögüldey Baatır yurduna gelir.

Halk bu işe şaşırsa da kunduz yavrusu günden güne büyüyüp insan şeklini alır. Baba- oğul mutlu yaşarken Kögüldey Baatır oğluna Kumduzak adını verir.

Evlenme vakti gelen Kumduzak babasından Karatı Kaan'ın kızı Kıstañçık'ı istemesini rica eder. Kögüldey Baatır Karatı Kaan'ın öfkesinden çekinse de isteği geri çevirmez.

Yola koyulan Kögüldey-Baatır Karatı Kaan'ın yurduna gelirken burada Yedi Başlı Celbegen'in saldırısına uğrar. Kögüldey-Baatır onu alt etmeyi başarır.

Karatı Kaan'ın yurduna varan Kögüldey Baatır cesaretle kızı Kıstañçık'a dünürlüğe geldiğini söyler. Bunu duyan Karatı-Kaan öfkeden ne yaptığını bilmez hale gelir ve Kögüldey-Baatır'ı bahadırlara öldürtüp gök boğasına yükletip yurduna gönderir.

Bunu gören Kumduzak Baatır babasını canlandırmak için Yerin Anasına gider. Durumu anlattığında Yer Ana ona can suyunu verir. Yerin Anasından öğütler alan Kumduzak Baatır yurduna döner. Kumduzak Baatır babasının naaşını can suyuyla yıkar. Canlanan babasına olanı biteni anlatır.

Kögüldey Baatır olanları duyunca hem intikam almak hem de tekrar dünürlük yapmak için yola koyulur. Karatı Kaan'ın sarayına vardığında haykırışından tüm saray korkup kaçır. Karatı Kaan ise hem şaşırmış hem de korkmuştur.

Kögöldey Baatır Kıstançık adlı kızını ikinci kez ister.Karatı Kaan ise bu kez ikiletmeden kızını verir.Karatı Kaan düğünün başlaması için emir verir. Dokuz gün düğünün ardından gelinleriyle birlikte yurtlarına dönerler.

Burada da bir düğün tertip edilir. Bu düğüne Yerin Anası da iştirak etmiştir. Karatı Kaan yaptıkları için af dileyip özür diler. Karatı Kaan'ın kabahatini bilmesi üzerine Yerin Anası onu affeder ve asıl düğünün şimdi başlamasını ister.Böylece şenlik tadında düğün başlar. Yerin anası mutlu yaşamalarını öğütleyip yola çıkar.

Mutlu ve huzurlu bir hayata adım atarlar.

6. KÖGÜLDEY- BAATIR (METİN)

(285)

	<i>Ozo, ozo çaktar tuşta,</i>	Çok önceki çağlarda,
	<i>Onoñ beri udap kalgan.</i>	O zamanlarda uzayıp kalan,
	<i>Erte, erte çaktar tuşta,</i>	Eski eski çağların zamanında
5	<i>Elen çaktıñ öyünde,</i>	Geçmiş çağlarda,
	<i>Ak möñkülü tört sümerin</i>	Ak zirveli dört dağın
	<i>Adam la dep mürgügen,</i>	Atam deyip dua edilen
	<i>Ağın caan talay suuzın</i>	Deniz gibi akarsuyu,
	<i>Enem dep bajırgan,</i>	Anam deyip baş eğilen
10	<i>Ak taygazı bolgojin,</i>	Ak taygası vardı.
	<i>Añga-kuşka baylık bolgon.</i>	Hayvanı, kuşu bol olan
	<i>Ağın caan talay suuzı</i>	Deniz gibi akarsuyu
	<i>Ak kayzırıktu balıktarıla</i>	Ak pullu balıklarıyla
	<i>Kaynap cadar cañdu bolgon.</i>	Su adeta kaynıyordu.
15	<i>Ak tayganiñ edeginde,</i>	Akdağın eteğinde,
	<i>Altı özoktiñ beltirinde,</i>	Altı nehrin kavuştuğu yerde,
	<i>Ağın suuniñ cakazında,</i>	Akan suyun yakasında,
	<i>Keen caraş bu Altayda,</i>	Bu güzel Altay'da,
	<i>Kebis oşkoş calañda,</i>	Bir halı gibi serilmiş ovada
20	<i>Cevrenniñ öyi tuşta,</i>	Çok çok eski çağlarda,
	<i>Cer- ceñisle kojo бүкten,</i>	Yer yosunla yarışmış.
	<i>Aızıdagı öylör tuşta,</i>	Çok önceki zamanlarda
	<i>Ağaş- taşla kojo бүкten</i>	Ağaç taşla birlikte yaratılmış.
	<i>Kuu çılap baş kajaygan,</i>	Kuşu gibi başı ağaran,
25	<i>Kuulı çılap tiş sargargan,</i>	Dişi bakır gibi sararan,

(286)

	<i>Karı cayı cede bergen,</i>	Yaşlılık çağı yetmiş.
	<i>Katan söögü bojoy bergen.</i>	Sağlam kemikleri yumuşamış.
	<i>Alın küni astay bergen,</i>	Önündeki günü azaldı.
	<i>Kiyin küni uzay bergen,</i>	Gerideki günü çoğaldı.
30	<i>Catka berer kızı çok,</i>	Yada verilecek kızı yok,
	<i>Canına oturur uulu çok,</i>	Yanına oturacak oğlu yok,
	<i>Kök buka atka mingen</i>	Boz boğa ata binen
	<i>Kögüldey-Baatır curtap cadat.</i>	Kögüldey Baatır oturuyordu.
	<i>Eek sagalı bolgojin</i>	Çenesi sakallı olmuş.
35	<i>Eemçek boydı bürkegen.</i>	Kısa bedeni bükülmüş .
	<i>Azu sagalı bolgojin</i>	Sakalı ise
	<i>Kulak boydı ödüp kalgan,</i>	Kulağını geçmiş.
	<i>Koo kırılñ tumçuktu,</i>	Burnu narin dağ gibi,
	<i>Koş arkadıy kabaktı,</i>	Kaşı sık orman gibi ,
40	<i>Tutkan kolu kapkı oşkoş,</i>	Kolu kıskaç gibi,
	<i>Baskan budı kazık oşkoş,</i>	Budu kazık gibi,
	<i>Bükten boyı tit oşkoş,</i>	Boyu ağaç gibi,
	<i>Körgön közi tañ çolmondıy,</i>	Gözü parlak çoban yıldızı gibi,
	<i>Aziydañ beri mında</i>	Eskiden beri burada
45	<i>Alıp Batır Kögüldey</i>	Kahraman Kögüldey Baatır
	<i>Curtap catpay kanayttı.</i>	Yurdunda yaşadı.
	<i>Algan eji onıñ bolzo,</i>	Aldığı eşi
	<i>Ayana dep attu bolgon,</i>	Ayana adlı idi .
	<i>Ak örgöözi bolgojin.</i>	Ak sarayı ise
50	<i>Ayga künge mızıldap</i>	Aya-güneşe karşı ışıldayıp

- Anda turbay kanayttı,* Öylece parladı.
At çakızı bolgojin At direği ise
Ayga künge mızıldap Aya-güneşe karşı parıldayıp
Turar cañdu bu emtir, Öylece dururmuş.
55 *Üstügi uçı çakınıñ* At direğinin üst ucu
Üç-Kurbustan çakızı deyt. Üç-Kurbustan'ın at direği.
Tömön Tüşken uçı Onun aşağısındaki ucu
Bos-Erliktiñ çakızı. Bos-Erliğin at direği.
Orto tuji çakınıñ At direğinin orta kısmı
60 *Kögüldey –Baatırdıñ çakızı deyt.* Kögüldey-Baatır'ın at direğiydi.
Künge küybes küreñ taji Güneşte yanmaz kahverengi taşları
Kün karıksa, carıdar. Güneş kapansa aydınlatır.
Ayga küybes altın taji Ayda yanmaz altın taşı
Ay karıksa, carıdar Ay kapansa aydınlatır.
65 *Cañdu бүkten bu emtir.* Böyle yaratılmış.
Arjan suuzı mında Şifalı su burada
Kaynap akkan bu emtir. Kaynayarak akıyormuş.
(287)
Köögüldey – Baatır bolgojin Kögüldey Baatır ise
Öskö kaandarla cuulaşpas. Başka kağanlarla savaşmazmış.
70 *Öştöp öskö kaandar* Ona düşman olan kaanlar
Cıda uçı cıltırap , Mızraklarının ucunu parlatıp,
Üldü mizi mızıldap Kılıçları parlatıp
Cuulap kirer cañı cok. Onunla savaşa giremezlermiş.
Ak malınga bolgojin Beyaz atına bindiğinde
75 *Azu tiştü börü tabarbas.* Azı dişli kurt saldıramaz.

	<i>Albatızına bolgojin</i>	Halkına ise
	<i>Üldü tudunıp cuu kirbes.</i>	Kılıç tutup düşman girmezmiş.
	<i>Ak bıyanı bolgojin</i>	Kögüldey Baatır onlara acımış.
	<i>Suu kalabın körbögön.</i>	Suyun parıltısını görmeyen
80	<i>Albatızı bu bolgojin</i>	Halkı bunlarmış.
	<i>Ot kalabın körbögön,</i>	Ateşin parladığını görmeyen,
	<i>Kirbiginge caş tiybegen,</i>	Kirpiğine yaş değmeyen,
	<i>Kindiginge kir sokpogon.</i>	Göbeğine kir sokmayan,
	<i>Kök buka atka –mingen</i>	Boz boğa ata binmiş
85	<i>Kögüldey-Baatır mında</i>	Kögüldey-Baatır burada
	<i>Amır-ençü curtap cadat.</i>	Rahat, huzurlu yaşamış.
	<i>Aral cerge tuzak buulap,</i>	Ormanlık yere tuzak kurup,
	<i>Arka cerge aya tartıp</i>	Ağaçlığa da tuzak kurup ,
	<i>Añdap-kuştap azıranat.</i>	Yabani hayvan-kuş avlamış.
90	<i>Algan eji ayana</i>	Aldığı eşi Ayana
	<i>Añdar edineñ bolgojin</i>	Avların etini
	<i>Altan cüzün kursak edet.</i>	Altmış çeşit yemek yaparmış.
	<i>Askan kazanı soobos,</i>	Astığı kazanı soğumaz,
	<i>Aylınañ ulus ayrılbas,</i>	İnsanlar evinden ayrılmaz,
95	<i>Baydı, cektı ılgabas</i>	Zengin-fakir seçmez
	<i>Bastıra ulustı kündüleer</i>	Bütün insanlara saygı gösterir
	<i>Cañdu бүктен kiji emtir.</i>	Böyle yaratılışlı biriymiş.
	<i>Aludar terezineñ börük köktöör,</i>	Kürk derisinden börk diktirir,
	<i>Koy terezineñ ton eder,</i>	Koyun derisinden elbise yaptırır,
100	<i>Añ terezineñ kap köktöör.</i>	Geyik derisinden çuval diktirir,
	<i>Etken iji biju,</i>	İşine özenli becerikliymiş.

- Eki ergegi us.* İki parmağı becerikliymiş.
- Elge-congo bıyandu bükten* Halkı merhametli yaratılışlı
- Cayaltalu kiji dejet.* Yetenekli insan derlermiş .
- 105 *Kelinder kıstar cuulza,* Gelinler kızlar toplansa,
- Kökkö üreder cañdu emtir.* Onlara dikiş öğretirmiş.
- Aylar bajı aylanıp ödöt,* Aylar ayları takip etti,
- Cıldar bajı cılıp ödöt.* Yıllar yılları takip edip geçti.
- Kögüldey-Baatır abakayıla* Kögüldey Baatır hatunuyla
- 110 *Curtap çatpay kanayttı.* Yurdunda yaşadı.
- (288)
- Cayı-kıjı bildirbes,* Yazı-kışı belli olmayan
- Cay keberlü Altayında* Yaza benzeyen Altay'da
- Cırgap cakşı curtay bertir.* Şenlik tadında yaşarlar .
- Tüni-tüji bildirbes* Günü- gecesi belli olmayan
- 115 *Tüş keberlü Altayında* Düş benzeyen Altay'ı
- Tümen çakka curtap kalgan,* Uzun zaman yurt tutmuşlar.
- Bayıp-cayrap cırgap cadat.* Zenginleşip keyif sürmüşler.
- Arkıtta çegendi azarga,* Torbalarında ekşi sütlerini yapmışlar.
- Ayılдаştarı bolujat,* Misafirleri olmuş.
- 120 *Amır cakşı cadala,* Rahat huzurlu yaşarken,
- Ayana dep abakay kiji* Ayana adlı eşine
- Ooru-coboldu cada berdi.* Hastalık gelivermiş .
- Komudap bilbes Kögüldey-Baatır* Kögüldey Baatır şikayet etmezken
- Komudap mında oturat.* Çok üzülmüş.
- 125 *Sanaarkap bilbes Kögüldey-Baatır* Kögüldey-Baatır kederlenmezken
- Sanaarkap, kunugıp otura berdi.* Kahrolmuş.

- Ay ödördö abakayı
 Bojoy berbey kanayttı.
 Ayılđastarı cuulıp kelgen
 130 Ayıl ijinge bolujat.
 Aydıp bolbos açu boldı,
 Komudap bolbos koromjı boldı.
 Kögüldey-Baatır bolgojin
 Kök bukazın eertep iydi.
 135 Abakayımga mejik ederge,
 Koo kurgak möş bedirep
 Cıgala, ekeleyin dep
 Ayılđastarınga bu aydat.
 Ay maltazın ala koydı,
 140 Malta kapka sugup iydi,
 Eer kancaazınga terkileyt.
 Kök bukaga Kögüldey-Baatır
 Çoy üzeñini çöyö tehip
 Üç temdenip minip iydi.
 145 Kalıñ möştü kara tayganı
 Köstöp cortpoy kanayttı.
 Ança-mınça bolboy.
 Kalıñ möştü kara taygaga
 Cedip kelbey bu kanayttı.
 150 Kalıñ möşti analay cortot.
 Koo kurgak möş taptı,
 Kañıl möşti cıgala,
- Aya benzeyen eşi
 Bu hastalıktan kurtulamamış.
 Komşuları toplanmış.
 Evine, ailesine yardım etmiş.
 Anlatılamayacak acı olmuş.
 Çok kötü oldu.
 Kögüldey Baatır ise
 Boz boğa atını eyerledi.
 Eşine mezarını hazırlamak için
 Kurumuş ak çam arayıp,
 Kesip getireyim deyip
 Komşularına söyledi.
 Ay gibi baltasını alıp,
 Baltayı kılıfına koydu.
 Çuvalı eyer kaşına bağladı.
 Kögüldey-Baatır boz boğanın
 Demir üzengisini çekip,
 Üç sıçrayışta atına bindi.
 Sık çam ağaçlıklı kara taygayı
 Gözetleyip yol aldı.
 Çok zaman geçmedi.
 Sık çam ağaçlı kara taygaya
 Yetip geldi.
 Sık çam ağaçlarının arasında at sürüp
 Kuru ak çam ağacını buldu.
 Bu ağacı yıkarak

Tal ortodoñ keze çaptı.

Tam ortasından kesti.

(289)

Tös canın bolgojin,
 155 *Kök bukaga öñörgön,*
Ayılın köstöp cortıp iydi.
Ança-mınça bolboy cürüp,
Ak örgöögö cedip keldi.
Albatı-conı cuulıp kalgan
 160 *Sakı turgan bu emtir,*
Adınañ möşti tujürüp,
Aytkan sözi mindiy boldı:
“Ay maltalu ustarım,
Kalıñ möştöñ mejikti,
 165 *Oyıp çümep ediger!”- deyt.*
Ay maltalu ustarı
Koo möşti oyıp,
Çümdep caraş mejik etti.
Möş mejik büderde,
 170 *Ayana möñküzin ulus cunup,*
Aru cakşı kiyim kiydirgen.
Möñküni çeber mejikke salat.
Mejikti kol bajınga ködürüp
Mındagı cuulgan onço ulustar,
 175 *Söök salgıştöön bastılar.*
Kalgançı colgo üydejip,

Ağacın kabuklu yanını
 Boz boğaya yükleyip ,
 Evine doğru hızla at sürdü.
 Bir hayli uzaklaşıp
 Ak saraya geldi.
 Milleti oraya toplanmış
 Onu bekliyormuş.
 Çam ağacını atından indirip,
 Şunları söyledi:
 “Ay gibi baltalı ustalarım,
 Ak çam ağacından tabutu
 Oyup yapın!” dedi.
 Ay baltalı ustaları
 Ak çam ağacını güzelce oyup
 Çok güzel tabut yaptılar.
 Ak çam ağacından tabut hazırlandığında,
 Ayananın naşını insanlar yıkayıp,
 Güzel giysiler giydirmiş.
 Naaşı özenle tabuta koymuşlar.
 Tabutu elleriyle kaldırıp,
 Burada toplanan halk,
 Mezarlığa doğru yürüdü.
 Onu son yolculuğuna uğurlamak için

	<i>Körüş-tanış ayıldıştarı</i>	Tüm tanıdıkları
	<i>Kojo barbay kanayttı.</i>	Beraberinde geldi.
	<i>Söök salgışka cetirip,</i>	Cesedi toprağa bırakıp,
180	<i>Korum taşlarla korumdap</i>	Taşlarla mezarını döşeyip
	<i>Cuup salbay kanayttı.</i>	Onu gömdüler.
	<i>Kalgançı colgo üydejip,</i>	Son yolculuğa uğurlarken,
	<i>Korodop sarnap sıktajat.</i>	Kederlenip ağladılar.
	<i>Calbak taşı cerge kadap,</i>	Yassı taşı yere çakıp,
185	<i>Cazap keres edip turguskan.</i>	Süsleyip mezar taşı olarak koydular.
	<i>Komudap aydıp tügespes</i>	Bitip tükenmez yas sözleri
	<i>Koromcı bolboy kanayttı.</i>	Uzayıp durdu.
	<i>Açıngan sagış tügenbes,</i>	Üzüntü tükenmeyip
	<i>Açu koron artıp kaldı.</i>	Keder çoğalıp durdu.
190	<i>Açu-korondı albatı</i>	Acılı halk
	<i>Ak örgöögö candılar.</i>	Ak saraya geri döndüler.
	<i>Aru sula cunungılap,</i>	Arı suyla yıkanıp,
	<i>Alama-şikir kursaktañ</i>	Lezzetli yemekten yiyip,
	<i>Ajana berbey kanayttı.</i>	Karınlarını doyurdular.
195	<i>Cetinçi künin kojo</i>	Yedi günle birlikte
	<i>Cerleşteri ötkürdi.</i>	Misafirleri uğurladı.
(290)		
	<i>Törtön künin kojo</i>	Kırkinci gün geçince
	<i>Törögöndöri ötkürgen.</i>	Akrabaları uğurladı.
	<i>Açu-korondı Kögüldey-Baatırğa</i>	Acılı Kögüldey-Baatır'a
200	<i>Ayıldıştarı bu bolujat.</i>	Bütün komşuları yardım etti.
	<i>Aş kursağın azıp,</i>	Yemeğini pişirip,

- Ayıl ijin iştegileyt.* Ev işlerini yaptılar.
- Eldiň- connıň bolujıla* Halkın yardımıyla
- Erdiň sanaazı ceňildi.* Erin üzüntüsü bir nebze azaldı.
- 205 *Albatınıň bolujinga* Halkının yardımıyla
- Alıp sanaazı ceňildi.* Üzüntüsü, kederi azaldı.
- Arga cokto Kögüldey Baatır* Çaresiz Kögüldey-Baatır
- Altayında aňdap cüret.* Altay'da avlanmaya çıktı.
- Aňdap ekelgen aňdar edineň* Getirdiği et ile
- 210 *Ayıldeşarı kursak beleteyt.* Komşuları yemek hazırladılar.
- Alıp Baatır Kögüldey* Kahraman Kögüldey Baatır
- Aňdar edineň ajanıp cüret.* Bu av etiyle beslendi .
- Aylar bajı aylanıp ödöt,* Aylar ayları takip etti.
- Cıldar bajı cılıjıp ödöt,* Yıllar yılları takip edip geçti.
- 215 *Korop kalgan abakayı* Onun ölmüş eşi
- Közünge onıň körüner boldı,* Onun gözüne görünür oldu.
- Salıminga bargan abakayı* Kaderine yazılmış eşi
- Sanaazınaň çıkpas boldı.* Aklından çıkmaz oldu.
- Bir kün Kögüldey-Baatır* Kögüldey Baatır bir gün
- 220 *Taňdaktalıp taň adarda,* Işık huzmeleriyle tan attığında,
- Tamırlanıp kün tiyerde,* Damarlanıp güneş doğduğunda,
- Kalıň uykudaň oygondı.* Derin uykudan uyandı.
- Kök bukazın eertep iydi,* Boz boğasını eyerledi.
- Askan kazannaň ajanıp aldı.* Asılan kazandan yemek yedi.
- 225 *Ayıldagı kelinderge aydat:* Komşu gelenlere şöyle dedi:
- "Katu agaştı kezerge küç,* "Sert ağacı kesmek zor
- Barıp cımjak tıt bedirep,* Varıp yumuşak ağacı arayalım,

- 230 *Cıgala ekeledim"- deyt,*
Ay maltazın terkilep iygen,
Çoy üzeñini çöyö tebip,
Üç temdenip, kök bukaga
Minip iygen boyunça,
Tıt agaştı kara tayganı
Köstöp cortpoy kanayttı.
- 235 *Kara tayga koltığınga cedip*
Kızıl tıttardı aralap
Cımjagın taldap corto berdi.
Onoyıp cortıp cürgeñçe,
Başı çirik koo tıt
- (291)
- 240 *Mında turbay kanayttı.*
Kök bukazınañ ol tujüp,
Koo çirik tıt agaştı
Ay maltazıla çabıp turat.
Ança- mınça bolbodı,
- 245 *Koo çirik tıt bolzo,*
Cıgıla berbey bu kanayttı.
Budaktıñ köñdöy tözineñ
Kumdus añrıñ balazı çıktı.
Kaçıp ol mantabayt,
- 250 *Kögüldey-Baatırğa aydat:*
"Kalak-kokuy, örökön,
Korup meni öltürbeger.
- Yıkıp getirelim"- dedi.
 Ay gibi baltasını terkesine asıp,
 Demir üzengisini tepip ,
 Üç sıçrayışta boz boğaya
 Bindiği gibi,
 Çam ağaçlı kara taygayı
 Gözetleyip at koşturdu.
 Kara tayganın koltuğuna yetip
 Kızıl çam ağaçları aralayıp,
 Yumuşak olanları özenle seçti.
 Böylece at sürerken,
 Başı çürük bir ak çam ağacı
 Burada durdu.
 Gök boğasından inip,
 Çürük çam ağacını
 Ay baltası ile kesti.
 Çok zaman geçmedi.
 Yumuşak çam ağacı
 Yıkılıverdi.
 Ağacın gövde kökünden
 Kunduz yavrusu çıktı.
 O kaçamadı.
 Kögüldey Baatıra şöyle dedi:
 "Ah! İhtiyar,
 Beni öldürmeyin.

- Balazı çok boyoorgo* Sen çocuksuza
- Bala boloyın men-deyt. -* Çocuk olayım,
- 255 *Uul çok boyoordo* Sen oğulsuza
- Uul bala boloyın"- deyt.* Oğul olayım "-dedi .
- Kögüldey-Baatır aydat: Kögüldey Baatır şöyle dedi:
- "Aymagança karıyla* "Bunak yaşlı halimle
- Añ balazıla kuuçındaşpagam.* Yavru hayvanla konuşuyorum.
- 260 *Karıp cayıp cetkençe,* Yaşlanana kadar,
- Kumdus aña kuuçındaşpagam.* Hiç kunduzla konuşmamıştım.
- Altayım, kudayım mege* Altayım,Tanrım bana
- Añnıñ balazın bala edip bergende,* Kunduz yavrusunu evlat edip
verdiğinde,
- Bajırğa seniñ sokpozım"- deyt.* Senin başına vurmam"- demiş.
- 265 *Kumdus añañ balazı* Kunduz yavrusunu
- Arçımaginga sugup aldı.* Heybesine koydu.
- Koo çirik cımjak tıttı,* İki çürük, yumuşak melez ağacı,
- Kök bukaga öñörüp alıp,* Gök boğaya yükleyip ,
- Canıp iybey kanayttı.* Geri döndü.
- 270 *Canıp kelgen boyunça,* Yolda giderken,
- Cımjak tıttı bu tujürdi.* Yumuşak ağacı indirdi.
- Kök bukaday boyı tujüp,* Gök boğa da eğilince ,
- Kumdus balazın kaptañ kodorıp,* Kunduz yavrusunu indirip.
- Örgözinge bu kiydirip,* Sarayına varıp,
- 275 *Bojojıp iybey kanayttı.* Atını çözdü.
- "Uul cöktoñ uuldu boldım!* "Oğul yokken oğullu oldum
- Bala cöktoñ balalu boldım.* Çocuğum yokken çocuklu oldum.

- Bajım meniň bazılbas,*
Baza cürer emtirim”-deyt.
 280 *Ayıl sakıgan kelinder*
Alaň kaykap körgüldeyt.
“Kumdus Aňnıň balazı
 (292)
Kiji tilile kuuçındaganın
Kaçan da bis ukpadıs”- dejet.
 285 *Kögüldey-Baatır aydat:*
“Aň balazı dep adılbagar,
Kiş balazıdep koomoylobogor.
Altay-Kudayım bergen mege,
Odurgan odım öçpös,
 290 *Orımgı artar uulım bar.*
Taş oçogım cemirilbes,
Talkan külüm çaçılbas,
Aň da balazı bala bolboy,
Kumdus ta balazı kiji bolboy.
 295 *Tokum aldınaň at büder,*
Ton aldınaň er özör.
Toň lo tegin emes”,-deyt.
Aňnıň edile azırap,
Ak sütteň içirip cüret.
 300 *Kumdus aňnıň balazı*
Künneň künge özüp çıdayt.
- Benim sırtım yere gelmez
 Daha da güçlenirim"- dedi.
 Ailesi onu bekliyormuş
 Görünce şaşkına dönmüşler.
 Kunduz yavrusunu
 İnsan dil ile konuştuğunu
 Hiçbir zaman duymamıştık"-dediler.
 Kögüldey-Baatır şöyle demiş:
 "Vahşi hayvan yavrusu diye kötülemeyin.
 İnsan yavrusu gibi kötülük yapmaz.
 Tanrım bana vermiş.
 Yanan ateşim sönmez.
 Artık yerime oturacak oğlum var.
 Taş ocağım kırılmaz,
 Toz külüm dağılmaz,
 Vahşi hayvan yavrusu da olsa benim
 yavrum oldu
 Kunduz yavrusu benim yavrum oldu.
 Eyer keçesi altından altından at görünür,
 Don altından yiğit görünür.
 Palto da boş değil"- dedi.
 Onu et ile besleyip,
 Ak süttten içirdi.
 Kunduz yavrusu
 Günden güne büyüdü.

- Kögüldey –Baatır bu emdi* Kögüldey Baatır şimdi
Kumdus aňnıñ balazın Kunduz yavrusunu
Oringa cattırıp kondırat. Yatağına yatırdı.
305 *Ot canına uçalap,* Ateşin yanına uzanıp ,
Uyuktay berbey bu kanayttı. Uyuyuverdi.
Oygonıp keler bolgojın Uyanınca
Ayılдаştırı etti, cuunı Komşuları eti, yağı
Kaynadıp salgan bu emtir. Kaynatmışlar.
310 *Kögüldey-Baatır emdi* Kögüldey Baatır şimdi
Kumdus aňnıñ balazıla ekü Kunduz yavrusu ile
Kuuçındajıp bu ajanat. Konuşup yemek yemişler.
Kögüldey- Baatır emdi bolzo Kögüldey Baatır şimdiyse
Künder ötkönin bilbey kalat. Günlerin nasıl geçtiğini bilemedi.
315 *Aylar bajı aylanıp ödöt.* Aylar dönüp geçmiş.
Cıldıñ bajı cılıp ötti. Yıllar kayıp geçti.
Kumdus aňnıñ bu balazı Kunduz yavrusu
Tışkarı ooktogon odını Dışarıdaki parçalanmış odunu
Aylga kiydire tayıt. Eve taşıdı.
320 *Barıp suu ekeler bolo berdi,* Varıp su getirdi.
Onoñ arı Kumdus balazı Ondan sonra kunduz yavrusu
Otko kazandı azıp, Kazanı ateşe verip ,
Çaydı etti kaynatat. Çayı etti kaynatmış.
Munı körgön Kögüldey-Baatır Bunu gören Kögüldey Baatır
325 *Süünbes boyı sünüp cüret.* Sevinmezken çok sevinmiş.

- Ayıldıştarı kaykap körüp,* Komşuları bunu görünce ŝaşıırıp ,
İynekeleerın saap beret. İnekleerını sađmıŝlar.
- Onoň öskö işleerın bolzo* Ondan baŝka işleerı olsa da
Kumdus aňnıň balazı bűdűret. Kunduz yavrusu büyűdű .
- 330 *Kögűldey- Baatır emdi* Kögűldey Baatır ŝimdi
Kunukpay cakşı curtay bergen. Kedersiz yaşadı.
Bir cıl tolordo, Bir yıl dolduğunda,
Kumdus aňnıň balazın Kunduz yavrusu
Taňdaktalıp taň adarda bu Tan atıp sabah olduđunda
- 335 *Kalıň uykudaň Kögűldey-Baatır* Kögűldey Baatır derin uykusundan
Oygonıp bu körtön bolzo, Uyanıp onu gördűđűnde,
Kumdus balazı emes, Artık kunduz yavrusu deđilmiŝ.
Kiji balazı bolo bergen. İnsan yavrusu olmuş .
Mını körgön Kögűldey-Baatır Bunu gören Kögűldey-Baatır
- 340 *Balam dep kuŝaktanat.* Yavrum deyip onu kucaklamıŝ.
Kűnge koŝtoy kűn ııkkandıy, Gűneŝe eŝ gűneŝ dođmuŝ gibi,
Ayga koştoy ay carıtkandıy, Aya eŝ ay parlamış gibi,
Alıp Baatır Kögűldey Alp Bahadır Kögűldey
Sűűne berbey bu kanayttı. Çok sevinip, mutlu oldu.
- 345 *Adalu-uuldu onoň arı* Baba ođul bundan sonra
Canıs tepŝideň ajanıp, Tek tepsiden yiyip,
Caňıs oorınga bu cadıp Tek yatađa yatıp
Uyuktaar bolo berdi. Uyuyuverdiler.
Azıragan adam dep Yetiştiren atam deyip
- 350 *Adazın eeçip cűgűret.* Babasının peŝinden koŝturdu.
Ayıldıň ijin bolujı cokko Evin içinin yardımını olmadan

- Adalu-uuldu бүдүрөт.* Baba-oğul birbirini tamamladı.
- Aylar baji cılıjıp ödöt,* Aylar dönüp geçmiş,
- Cıldar baji cılıjıp ödöt.* Yıllar kayıp geçmiş ,
- 355 *Kumdus aŋnıñ balazı bu* Onun kunduz yavrusu
- Kerzü cakşı uul emtir.* Akıllı iyi bir oğulmuş.
- Edi-kanı örüp özöt,* Eti-kanı birbirine sarıldı.
- Erenek söögi coondop,* Kemikleri büyüyüp,
- Edi-kanı kojulup cüret.* Eti-kanı birleşti.
- 360 *Odın-suuzın ekelip,* Ateşini-suyunu getirip,
- Odordo malın ebirip kelet.* Merada hayvanları dolaştırdı.
- Adalu-uuldu ajanıp* Baba-oğul yemek yiyip
- Amırap cadıp uyuktay berdi.* Dinlenmek için uzanıp uyuyuverdiler.
- Taŋdaktalıp taŋ adarda,* Işık huzmeleriyle tan attığında ,
- 365 *Kalıñ uykudaŋ bu oygondı.* Derin uykudan uyandılar.
- Kumdus balazı uulı* Kunduz yavrusu oğlu
- Töjöktöŋ turgan boyınça,* Yataktan kalkar kalkmaz ,
- Arı-beri kerilip bazat.* Oraya- buraya yürüdü.
- (294)
- Kolı-budı, baji bolgojin* Kolu bacağı başı ise
- 370 *Kişige tüñey bu emtir,* İnsana benzer,
- Bastıra boyı tüktü emtir.* Kendisi tamamen tüylü,
- Kögüldey-Baatır körüp sananat:* Kögüldey-Baatır görüp düşündü:
- "Kolı-budı tudınar.* "Kolu bacağı tutar.
- Baji-közi kijinge tüñey.* Başı gözü insana benzer.
- 375 *Bastıra boyı kaçan bu* Kendisi her şeyiyle ne zaman
- Kiji oşkoş bolgoy ne?"- dep,* İnsan gibi olacak ? "-deyip ,

- Kögüldey-Baatır uulın ,* Kögüldey-Baatır oğluna,
Kumduzak dep adap algan, Kumduzak adını vermiş.
Karu uulum kumdızagım dep Değerli oğlum,Kumduzak'ım deyip
380 *Erkeledip bu oturat.* Okşayıp oturdu.
Kumduzak dep uulı mında Kumduzak adlı oğlu burada
Adazın aldinga çöödöp aydat: Babasının önüne çöküp

"Azıragan adam amaduumdı "Yetiştiren atam isteğimi dinleyin"-
uksagar- deyt.- dedi.
Karatı-Kaanda bolgojin Karatı Kaan'da
385 *Kıstañçık dep kıs bar,* Kıstañçık adlı kız var.
Kudalap köp baatırlar bargan emtir. Dünürlüğe çok bahadırlar varmış.
Ada slep ol kıstı kudalazaar",- deyt. Baba siz o kızı isteyin",-dedi
"Akır-akır, -balam deyt .- " Bekle -bekle yavrum, dedi.
Karı cajım cedip kaldı, Yaşlılığım geldi.
390 *Kudaga kanayıp barayın ,* Dünürlüğe nasıl gideyim?
O-o-o caylazin, balam! Ah! Zavallı yavrum!
Karatı Kaan kazır kaan, Karatı Kaan öfkeli kaan,
Öçöp, çenep keldiñ dep, Azdırmaya geldin deyip.
Öltürerden ayabas- deyt.- Öldürmekten çekinmez"- dedi.
395 *Albatınañ arakı temdep* Halkıyla içki içip
Ebeş ne sakıbas"-deyt. "Biraz beklemez misin "-dedi.
Kumdus añnıñ balazı aydat: Kunduz yavrusu şöyle söyledi:
"Azıragan adam ediger. "Beni yetiştiren babamsınız
Canıs uulaardıñ suragin бүдүрбей, Biricik oğlunun ricasını yerine
getirmeyerek,

- 400 *Moynop barbaska ba?"- deyt.* İnat edip gitmez misiniz ?"- dedi.
"Emdi le biste arakı cok"- dep,- " Şimdi bizde içki yok"- deyip,
Kögüldey-Baatır bu aydat: Kögüldey-Baatır böyle söyledi:
"O-o kalak! adam sanaarkabagar, "Ah ah babacığım üzülme!
Altı tajuur arakını Altı matara içkiyi
- 405 *Emdi le tabarım" – deyt.* Şimdi de bulurum"- dedi
Altı tajuurga suunı Altı matara suyu
Kumdus aŋrıñ balazı Kunduz yavrusu
Urup iybey kanayttı. Doldurup döndü.
Cergeley cazap turguzala, Sıralayarak hazırlayınca ,
- 410 *Arı-beri ajıra* Oraya buraya
Sekirip iybey kayttı. Tekrar sıçrayıp döndü.
- (295)
- Altı tajuurdı kolgo alıp,* Altı matarayı eline alıp,
Arı-beri ekçep iyet. Oraya buraya salladı.
Tajuurdañ çööçöygö urup Mataradan kadehe döküp
- 415 *Adazinga tuda berdi.* Babasına sundu.
Kögüldey-Baatır çööçöydi Kögüldey-Baatır kadehi
Kolgo alıp bu amzayt, Eline alıp tadına baktı.
Kandıy açu aracan deyt. Na kadar acı aracan dedi.
Aç mıkının tayanı, Çıplak beline dayandı.
- 420 *As sanaazın sanangan,* Biraz kararını düşündü.
Kök mıkının tayanıp, Gök boğanın beline dayanıp ,
Köp sagıjın sananıp Derin düşünceye dalmış.
Mında turbay kanayttı, Buradan kalkarak,
Ulu tınıp üşkürüp aydat: Derin nefes alıp güçlkle :"

- 425 "O-o, kalak ,caylaazın ! "Ah ah yazık, zavallı!
On cıl kayra bolzo, On yıl önce olsa ,
Kaju, kazır Karatı-Kaannañ Korkunç Karatı-Kaan'dan
Caltanbas edim!- deyt.- Korkmaz idim!-dedi.-
Kalak la dezeñ baza, Bir daha ah dersem
430 *Karıbazım la karızın!* Yaşlanmazım yaşlansın!
Çiribezim le çirizin,- deyt.- Çürümezim çürüsün",- dedi.
Uulumıñ küünün çökötpöskö Oğlumun isteğini kırmayarak
Karatı-Kaanniñ aldında Karatı Kaan'ın önüne
Tize ceñil çöödöydüm, Dizlerimin üzerine çökeyim ,
435 *Tilim çeçen kudalap,* Güzelce konuşup dünürlük edip,
Mürüp caynap köröyin . Dua edip, rica edeyim..
At ölböskö altın ba , At altın değil ki ölmesin ,
Er ölböskö ercene emes, İnsan ölümsüz mücevher değil.
Em de bolzo er emey. Şimdi de olsa yiğit değil mi?
440 *Em de bolzo Baatır"-deyt.* Şimdi de olsa bahadır"- dedi.
Kögüldey-Baatırdıñ bolgojin Kögüldey-Baatır'ın ise
Kök buka adı, Gök boğa atı,
Sespes cerdeñ sezip iygen, Sezilmez yerden bunu sezip ,
Bilbes cerdeñ bilip iygen, Bilinmez yerden bunu bilip,
445 *Küñürede bu bustagan* Gök gürültüsü gibi kişnemiş .
Cedip kelbey kanayttı . Varıp geldi.
Kögüldey –Baatır bolgojin, Kögüldey-Baatır ise ,
Kecim tokumdu eerin Ter bezli eyerini
Kabra tutkan boyınça, Katlar katlamaz ,
450 *Ak örgöödöñ türgen çıktı.* Ak saraydan hızlıca çıktı.

- Buka bajinga üygen sugat,*
Bajı- közün sıymap turat,
Kök bukanıñ köksinge
Calañ bolgon kecim tokumdı
 (296)
- 455 *Caya tudup salıp cüret.*
Küler artaş erin
Arta salıp eertep iydi
Ürgüljile bu üzülbes,
Üç kuyuşkan katay sugat.
- 460 *Elen çakka elebeyten*
Eki koloñın eltey tartat.
Kün keberlü köndürgezin
Kün ebire tartıp kelgen,
Temir teegin teektep iydi.
- 465 *Altı tajuur arakızın*
Eki kapka eptey sugup,
Eeringe arta salıp,
Kancaazıla terkilep iydi.
Tuyuk tiskin türe tudup,
- 470 *Alın kajinga arta salat.*
Temir tiksın teñdey tudup
Çoy üzeñini çöyö tebip,
Üç temdenip atanıp iydi.
Ayıldeşarı bu aydıjat:
- 475 *"Kudalap kojo barak"-dejet.*
- Atın başına dizgini geçirdi.
 Başını gözünü okşadı.
 Gök boğanın göğsüne,
 Ova gibi ter bezini
- Yayıp yerleştirdi.
 Bronz eğerini
 Arkasından geçirip eyerledi.
 Asla kopmaz,
 Üç kemeri kuyruk altından geçirdi.
- Hiçbir zaman paslanmaz
 İki kemeri çekti.
 Güneşe benzeyen göğüslüğünü
 Güneşe kadar çekti .
 Demir koşumunu kızdırdı.
- Altı matara içkiyi
 İki kaba ustaca koyup ,
 Eyerin arkasına yerleştirip,
 Eyere bağladı.
 Dizgini sıkıştırıp ,
 Ön sırtına saldı.
- Demir dizginlerini denk tutup
 Demir üzengisini çekip,
 Üç sıçrayışta atına bindi.
 Komşuları şöyle söyledi:
 "Dünürlüğe birlikte gidelim "-dediler

	<i>Kögüldey-Baatır aydat:</i>	Kögüldey Baatır:
	<i>"Kalak-kokuy, baldarım!</i>	"Sakın ha! Çocuklarım!
	<i>Karatı-Kaan kalcu, kazır edi.</i>	Karatı Kaan kızgın, korkunç idi.
	<i>Kalık-conım ölgönçö,</i>	Halkım öldüğü zaman ,
480	<i>Kargan boyım ölgöyim!"-deyt.</i>	Yaşlı kendim de öleyim!"- dedi.
	<i>Kumdus balazı uulı aydat:</i>	Kunduz oğlu şöyle söyledi:
	<i>"Karatı-Kaan adamdı öltürze de,</i>	Karatı Kaan insanı öldürse de
	<i>Adam oyto tındanar"- deyt.</i>	İnsan geri canlanır"- dedi.
	<i>Balam neni ayttıñ dep,</i>	"Oğlum sen ne söyledin?"
485	<i>Kögüldey- Baatır bu surayt.</i>	Diye Kögüldey Baatır sordu.
	<i>Adam ölop tını çok dep</i>	Adam ölürse canı olmaz dedi.
	<i>Uulı cartap aydat.</i>	Oğlunu cevapladı.
	<i>Kargan Kögüldey-Baatır</i>	Yaşlı Kögüldey-Baatır
	<i>Caş tujındıy bu omok,</i>	Genç zamanındaki gibi ,
490	<i>Oñ kolin ol ködürüp</i>	Sağ elini kaldırıp
	<i>Ondogı uluska aydat:</i>	Sağdaki ulusa seslendi:
	<i>"Azıragan ak malıgarga</i>	"Beslenen ak davarına
	<i>Azu tiştü börü tabarbazın</i>	Azı dişli kurt saldırmazın
	<i>Alkı boyoorgo bolzo,</i>	Tüm mallarına ise ,
495	<i>Cıda müzi caltırap</i>	Mızrak ucunu parlatıp
	<i>Cuu-çağı tabarbazın"- deyt.</i>	Savaş zamanı saldırmazın"-dedi.
	<i>Amır- cakşı cadıgar deyle,</i>	Rahat, huzurlu yaşayın diyerek ,
(297)		
	<i>Attıñ oozın bura tartıp,</i>	Atın ağzını ileri çevirdi.
	<i>Arı bolup cortıp iydi.</i>	O tarafa at sürdü.

- 500 *Kök bukazı bolgojın* Gök boğası ise
Kök ölöñdi kömö baspay Yeşil otu ezip basmadan
Köni celişle braadat. Dört nala ilerledi.
Caş ölöñdi caya baspay Yaş ota değmeden
Caraş celişle braadat . Dört nala ilerledi.
- 505 *Eliksi ünile kojon çöyöt,* Keçi sesiyle şarkı söyledi.
Elik cıgın eeçip ugat. Keçiler takip edip dinledi.
Amırgılap kojon çöyöt, Dinleyip şarkı söyledi.
Ay kanattu kuştarı Ay kanatlı kuşlar
Aylana uçup tıñdap ugat. Etrafında uçup dinledi.
- 510 *Kança caan tuular aştı,* Nice büyük dağlar aştı,
Kança tümen suular keçip, Çok sular geçip ,
Barıp catpay bu kanayttı. Yola koyuldu.
Şuurgandu tayga ajat, Fırtınalı dağ aştı .
Şuurmaktu suular keçet. Buzlu sular geçti.
- 515 *Baza körüp cürer bolzo,* Daha görüp giderken ,
Kara tayga koltugınga Kara tayaga yamacına
Cedip kelgen mında cüret. Varıp burada ilerledi.
Ança- mınça bolboy cürüp, Bir hayli uzaklaşıp,
Kara tayganıñ sınınga Kara tayganın zirvesine
- 520 *Çıgıp kelbey bu kanayttı .* Çıkıp gelerek
Tokum sogup albas pa deyt, Ter bezi soğumaz mı dedi.
Kalıñ möştiñ tözinge tūjüp, Sık çam ağacının eteğine gelip,
Kök bukaniñ eerin alıp, Gök boğanın eyerini alıp ,
Agıdıp iybey kanayttı. Serbest bıraktı.
- 525 *Ak ölöñin toyo ci,* "Ak otunu doyuncaya ye,

- Arcan suudaň amzap iç!"-deyt.* Şıfalı sudan iç!"-dedi.
- Terlep kalgan kök buka* Terleyen gök boğa
- Cada tujüp aňdandı,* Varıp sırtında yuvarlandı.
- Öňdöyüp,örö turup,* Doğrulup kalktı.
- 530 *Caş ölöňin ciy berdi.* Yaş otunu yedi.
- Kögüldey-Baatır emdi bu* Kögüldey-Baatır şimdi
- Kak agaştı kastay tudat,* Kuru ağacı kökünden tuttu .
- Carçaga agaştı cara tudup,* Kuru ağacı kesip parçaladı.
- Calardu ot calıp iygen.* Ateşi yaktı.
- 535 *Arjan- kutuk suudaň* Şıfalı sudan
- Algıyıla suza tartıp ,* Kazanla alıp ,
- Calbıştı otko çay azat.* Yanan ateşe çay koydu.
- Ak kıyrazın buulap,* Beyaz bağlarını bağlayıp ,
- Agaş-taştı Altayım,* "Ağaçlı-taşlı Altayım,
- 540 *Aylu-kündü kудayım dep,* Aylı-güneşli Tanrım" dedi.
- (298)
- Tize ceňil çöödöp,* Dizleri üzerine çöküp ,
- Tili çeçen alkap, mürgiyt.* Güzel sözler söyleyip, dua etti.
- Askan kazanı kaynaarda,* Astığı kazanı kaynayınca ,
- Altay-kaňıyga bu caňdap,* Atlay'a inanıp,
- 545 *Alkış-bıyan surayt.* Hayır duası istedi.
- "Kazır kalcu Karatı-Kaanniň* "Öfkeli Karatı-Kaan'ın
- Kıstaňık dep kızın* Kıstaňık adlı kızını
- Kudalaarga bu braadım.* İstemeye geldim .
- Öçöp keldiň deyle,* Öç almaya geldin diyerek ,
- 550 *Öltürer be meni?- deyt.-* Beni öldürür mü?- dedi.

- Bazınıp keldiň deyle,*
Bajımdı kezer be?"- dep,
Kögüldey-Baatır sananat.
Arçımaktaň azık kodorıp,
555 *Ajanıp, çaylap oturat.*
Algıyda çayın içele,
Aştagan kursağı toyup,
Arıgan sını sergiy berdi.
Aç mıkının tayanıp,
560 *As sagıjın sananat.*
Kök mıkının tayanıp
Köp sagıjın sananat.
Kök bukazı toyolo
Bazıp kelgen mında turat.
565 *Bajı-közin sıymap,*
Erkeledip bu turat.
Altın sürlü üygenin
Kök bukaniň bajınga sugat.
Calaň bolgon kecim-tokumdı
570 *Caya tudup salıp cüret.*
Küler artaş eerin
Arta salıp eertep iydi.
Ürgülcige üzülbeyten bu
Üç kuyuşkan katay sugat.
575 *Elen çakka üzülbes*
Eki koloň eptey tartat.
- Boyun eğip geldin diyerek
Başımı keser mi?"- diye
Kögüldey Baatır üzüldü.
Heybesinden azık çıkarıp ,
Yemek yiyip,çay içip oturdu.
Kazanda çayını içerken ,
Acıkan karnı doyup ,
Yorulan gövdesi dinlendi.
Çıplak beline dayanıp ,
Biraz kararını düşündü.
Gök boğanın beline dayanıp
Derin düşünceye daldı.
Gök boğası doyunca
Geri gelip burada durdu.
Başını gözünü okşayıp,
Şefkat gösterdi.
Altın sarısı dizginini
Gök boğanın başına geçirdi.
Ova gibi ter bezini
Yayıp yerleştirdi .
Bronz eyerini
Arkasından geçirip eyerledi.
Asla kopmayacak
Üç kemeri kuyruk altından geçirdi.
Hiçbir zaman paslanmaz
İki kemeri çekti.

- Kün keberlü köndürgezin* Güneşe benzeyen göğüslüğünü
Kün ebire tartıp kelgen Güneşe kadar çekti
Temir teekle teektep iydi. Demir koşumula kızdırdı.
- 580 *Arçımagin arta salıp,* Torbasını arkaya asıp,
Kanjaazıla terkilep iydi. Eyere bağladı.
Tuyuk tiskin bolgojin Dizgini ise
Alın kaaşka arta saldı. Ön kaşına sırtına saldı.
- (299)
- Temir tiskin teñdey tudup,* Demir dizginlerini denk tutup ,
585 *Çoy üzeñini çöyö tebip,* Demir üzengisini çekip,
Üç temdenip minip iygen, Üç sıçrayışta atına binip,
Attıñ oozın bura tartıp , Atın ağzını çevirdi.
Togus çardıñ terezineñ Dokuz boğanın derisinden
Tolgop erep öriñgen kamçızın Örölmüş kamçısını
- 590 *Karın boygo cıldıra tartkan ,* Karnına doğru çekti .
Cañıy tutkan boyınça , Sallayıp tuttuğu gibi
Kök bukaniñ calmajinga Gök boğanın kalçasına
Tuda berbey bu kanayttı. Yönelterek vurdu.
Kök tayganı tömön Yeşil tayganın aşağısına
- 595 *Karana, tayalardı aralap,* Alaca çalılıkları aralayıp,
Kazaladıp bu braadat. Hızla koşup ilerledi.
Kara aygırdı mal körünet, Kara aygırlı at sürüsü göründü .
Kögüldey-Baatırdañ bu ürküp, Kögüldey-Baatır'dan korkup,
Agaş aralap mantajat . Ağaçların arasına koştular.
- 600 *Ança-mınça bolboy cürüp,* Bir hayli uzaklaşıp ,
Ak calanta tüjüp keldi, Ak ovaya geldi.

- Körüp cürer bu bolzo,* Görüp ilerlerken ise
Barar coldıñ bajında Vardığı yolun başında
Cürekçe ayıl körünet, Yürek büyüklüğünde ev göründü.
605 *Cülünçe ıř cıgat .* Tepesinden duman çıktı.
"Barar colımda buudak boldı, " Gittiğim yolumda engel oldu .
Bajım bazılar belgezi be?"- dep, Başım ezilir mi?"- diye
Kögüldey-Baatır sananat. Kögüldey-Baatır düşündü.
Ayıldap cürgen emezim, Misafirliğe gitmeyeceğim .
610 *Ayılga ne kireyin dep* Eve neden gireyim diye
Sananıp iybey kanayttı, Düşünüp geri döndü.
Cürekçe ayılga cuuktabay Yürek büyüklüğünde eve yaklaşmayarak
Tuurazınça ötküre cortıp, Yanından geçip ,
Sır celişle bu braadat. Dört nala ilerledi.
615 *Ança-minça bolbodı,* Çok zaman geçmedi.
Kıygı emes kıygı uguldı, Duyulmamış bir çığlık duyuldu.
Tabış emes tabış boldı, Duyulmamış bir gürültü oldu.
Bu ne attazı boldı dep, Bu nasıl bir ses deyip,
Kaya körör bu bolgojın, Geriye baktığında ise
620 *Kök bukazın mingen* Gök boğasına binmiş
Ceti baştu celbegen Yedi başlı Celbegen
Cedip kelbey kanayttı. Varıp geldi.
"Coruk cürgen kiji bolzoñ, " Yürüeyebilen kişi olsa
Col ortodo ayılga kirbes, Yol ortasındaki eve girmez .
625 *Kandıy kargan baatır!- deyt.-* Ne kadar yaşlı bahadır !""-dedi.
Kargan Kögüldey-Baatırđı "Yaşlı Kögüldey – Baatır'ı

	<i>Adı boyıla öltürüp alzam,</i>	Kendisini öldürüp alsam ,
	<i>Altı künge cirim"- deyt.</i>	Altı günde yerim "- dedi.
	<i>Çimirik-çilekeyi çaçılıp,</i>	Sümüğü,tükürüğü saçılıp,
630	<i>Cedip kelbey kanayttı.</i>	Varıp geldi.
	<i>Ay maltazı bolgojin</i>	Ay baltası ise
	<i>Ayga-künge mızıldayt.</i>	Aya-güneşe karşı parlamış.
	<i>Mını körgön Kögüldey-Baatır</i>	Bunu gören Kögüldey Baatır
	<i>Açınbas boyı açına berdi,</i>	Sinirlenmezken sinirlendi
635	<i>Tarınbas boyı tarına berdi.</i>	Kızmazken kızdı.
	<i>"Öçöbösti öçödiñ sen,</i>	"Öç alınmayacak yerde öc almaya
	<i>Ölümdi meneñ köröriñ!</i>	kalktın,
	<i>Bazınbastı bazındıñ,</i>	Ölümü benim elimden göreceksin!
	<i>Baştarıñdı üzerim!"- deyt-</i>	Boyun eğmeyeni eğdirdin,
640	<i>Togus çardıñ terezineñ</i>	Başlarını koparırm!" dedi.
	<i>Tolgop etken kamçızıla</i>	Dokuz boğanın derisinden
	<i>Ceti baştu celbegenniñ</i>	Örölmüş kamçısıyla
	<i>Karızına bu sogordo,</i>	Dokuz başlı Celbegenin
	<i>Ay maltazın ıçkınıp iydi .</i>	Dirseğine vurduğunda,
645	<i>At üstüneñ eki baatır</i>	Ay baltasını düşürdü.
	<i>Tuduja berbey bu kanayttı.</i>	At üstündeki iki bahadır
	<i>Eki baatır tuduşkança</i>	Kavga etmeye başladı.
	<i>Eerdeñ cayılıp cıgıldı.</i>	Bahadırlar kavga ederken
	<i>Eñmektep ekü örö turup ,</i>	Eyerden kayıp düştü.
650	<i>Caak boygo tajijip,</i>	Sürünüp ikisi kalktı.
	<i>Carın boydoñ silkijip,</i>	Yanaklarına vurup,
		Omuzlarından silkip ,

- Küreje berbey kanayttı.* Güreşe tutuştular .
- Eki kök buka bolzo,* İki gök boğa ise
- Agaş-taştı oodo tabarıp,* Ağaçları-taşları parçalayıp,
- 655 *Süzüje berbey kanayttı.* Birbirlerini süstüler.
- Ceti baştu celbegen* Yedi başlı Celbegenin
- Cedip tudarı astap,* Yakalayıp tutması azaldı.
- Cer karmaarı köptöy berdi.* Yeyip yutması çoğaldı.
- "Columça meniñ buudak etkeñ* " Benim yoluma engel oldun
- 660 *Ceskimçilü celbegen!-diyt.-* Alçak Celbegen!"- dedi.
- Ceskimçilü celbis cutpa!* Alçak soysuz yutma!
- Altay üstin aralap ,* Altay'ın üstünden geçip,
- Añdı-kuştı albatını cutkañ.* Hayvanı-kuşu,halkı yuttun.
- Meniñ kolumnañ ölöriñ,* Seni ellerimle öldürürüm.
- 665 *Karı cajım cetken de bolzo,* Yaşlılık çağım gelse de,
- Celbegenge men cidirbezim!"- deyt.* Celbegene yedirmem !" -dedi.
- Kargan Kögüldey-Baatırdıñ* Yaşlı Kögüldey Baatır'ın
- Ermek- sözi köptöp,* Sözü çoğalıp ,
- Edi-kanı izip keldi.* Gövdesi ısındı.
- (301)
- 670 *Tutkan kolu kapkı oşkoş,* Tutan kolu kısaç gibi,
- Baksan budı kazık oşkoş.* Basan ayağı kazık gibi ,
- Körgön közi tip etpey* Keskin gözü takip ederek
- Ceti baştu celbegendi* Yedi başlı Celbegeni
- Kajık çılap ekçep cüret .* Kemik gibi salladı.
- 675 *Kayış çılap erip keldi,* Kayış gibi çekti.
- Üç temdenip ködürüp keldi,* Üç sıçrayışta götürdü.

	<i>Ak buluttı aralay,</i>	Ak bulutun arasından aşıp,
	<i>Kara bulukta kömö tudat.</i>	Kara buluta gömdü .
	<i>"Ak carıktañ ayrılğalakta</i>	"Ak yarıktan ayrılırken
680	<i>Aydi kündi körüp al!"- deyt.-</i>	Ayı güneşi izle !" - dedi.
	<i>Köndüre ekelgen boyınça,</i>	Yanında alıp getirirken,
	<i>Kaya-taşka arta soktı .</i>	Kayaya-taşa vurdu.
	<i>Ceti baştu celbegenniñ</i>	Yedi başlı Celbegenin
	<i>Ceti bajın üze tarttı .</i>	Yedi başını parçaladı.
685	<i>Kılış bolot bıçağıla</i>	Kılıç gibi bıçağı ile
	<i>Ökpö-cüregin ötküre saydı.</i>	Akciğerine-yüreğine tamamen sapladı.
	<i>Ceti baştu celbegenniñ</i>	Yedi başlı Celbegenin
	<i>Kök bukazı bu bolgojin,</i>	Gök boğası ise,
	<i>İçege-kardın süürtep algan</i>	Bağırsağı,karnı sürüklenip
690	<i>Celbegenniñ canınga kelip,</i>	Celbegenin yanına gelip ,
	<i>Cıgılğan boyınça, ölö berdi.</i>	Devrilip öldü.
	<i>Celbegen le bukazınıñ söögi,</i>	Celbegen ile boğasının kemikleri,
	<i>Ceti oboo bolo berdi.</i>	Yedi parça oldu.
	<i>Akkan kanı bolgojin</i>	Akan kanı ise
695	<i>Talay bolup aga berdi.</i>	Deniz olup aktı.
	<i>Kurgak agaştardı kögüldey</i>	Kuru ağaçları Kögüldey
	<i>Ceti baştu celbegen le</i>	Yedi başlı Celbegenle
	<i>Kök bukazınıñ üstinge çogot.</i>	Gök boğasının üstüne topladı.
	<i>Körnö ottı küydürip iydi</i>	Parlak ateşi yaktı
700	<i>Körnö ottıñ calbijinga,</i>	Parlak ateşin alevinde ,
	<i>Ceti baştu celbegen le</i>	Yedi başlı Celbegen ile
	<i>Kök bukazı mında</i>	Gök boğası burada

- Kuş tiştenip örö uçpas,* Kuş ısırıp yukarı uçmaz ,
Kurt tiştenip tömön tüşpes Kurt ısırıp aşağı yürümez
705 *Bolup küye berbey bu kanayttı.* Olup tümüyle yandılar.
Açınıp kalgan Kögüldey-Baatır Acıyan Kögüldey Baatır
Kök bukazın cedinip Gök boğasıyla gelip
Ağın suuga bu cetti . Akıntılı nehire ulaştı.
Ceskimçilü celbegenniñ bu Nefret dolu Celbegenin
710 *Kanın-cinineñ ağın suuga* Kanından-pisliğinden akıntılı suya
Cazap mında cuninat. Akıtıp burada yıkadı.
Bay terektiñ tözinge kelip , Kutsal kavağın dibine ,
(302)
Kök bukaniñ eerin alıp, Gök boğanın eyerini alıp,
Amırap al dep agıdıp aydat: Dinlen deyip serbest bıraktı.
715 *"Ak ölöñnöñ toyo ci,* " Ak ottan doyuncaya ye,
Arjan suudañ amzap iç!"- deyt. Şifalı sudan iç!"- dedi.
Kak agaştı kastay tudat, Kuru ağacı alta yerleştirip ,
Carçaga agaştı cara tudup, Odunu parçalayıp,
Calbıştı ot salıp iydi. Kuvvetli ateş yaktı.
720 *Arçımaktañ algıyın alıp,* Heybesinden kazanı alıp,
Arjan suudañ suza tartıp, Şifalı sudan bir miktar koyup,
Askış cazap cerge kadap, Ocağını hazırlayıp yere sabitledi.
Askışka algıyın azıp iydi. Ocağa kazanı yerleştirdi.
Askan kazanı kaynaarda, Astığı kazanı kaydığında ,
725 *Ajanıp çaylap oturat .* Yemek yiyip çay içip oturdu.
Ança-mınça bolbodi, Çok zaman geçmedi.
Arbanaktañ ajit kün Güneş homurdanarak

- Aja berbey kanayttı.* Aştı, battı.
- Arga cokto Kögüldey-Baatır* Çaresi olmayan Kögüldey Baatır
- 730 *Calañ bolgon kejim-tokumın* Ova gibi ter bezini
- Caya salıp töjöp iydi.* Yayıp yerleştirdi.
- Caka ciltıs çıgarda,* Parlak yıldız çıktığında ,
- Calıp mında amırayt.* Işıldarken burada dinlendi.
- Amırap cadala oygonıp kelze,* Dinlenmeye yatıp uyandığında ,
- 735 *Altı künge uyuktagan emtir.* Altı gün uyumuştı.
- Amıraar dep cadala ,* Dinleneyim deyip yataarken ,
- Altı künge uyuktaytanı* Altı gün uyumuşum
- Bu ne atazı bolgon deyt.* Ne oldu böyle dedi.
- Algıyın algan boyınça* Kazanını aldığı gibi
- 740 *Arjan suudañ suza tartıp ,* Şifalı sudan bir miktar koyup,
- Askijinga azıp iyet.* Ocağına yerleştirdi.
- Askan kazanı kaynaarda ,* Astığı kazanı kaynayınca,
- Ajanıp çaylap oturat.* Yemek yiyip ,çay içip oturdu.
- Arıgan sını ceñilip ,* Güçsüzleşen gövdesi güçlenip,
- 745 *Aştagan kursağı toyo berdi.* Acıkan karnı doydu.
- Kök bukazı ogurıp,* Gök boğası böğürüp,
- Bazıp kelbey kanayttı.* Yanaşıp geldi.
- Bajı-közin sıymay tudup ,* Başını gözünü okşayarak,
- Erkeledip aydıp turat:* Şefkat gösterip,
- 750 *"Açap celbegenle cuulajıp sogujıp,"* "Aç gözlü Celbebegelele savaşıp,
- Arıp çılğan bu boyım* Yorulup güçsüzleşen bedenim
- Altı kün uyuktaganı* Altı gün uyumuş
- Bu ne atazı boldı,* " Ne oldu böyle?

	<i>Ölörimniñ belgezi be</i>	Öldüğümün işareti mi?
755	<i>Ölbözimniñ cobolı ba?"- deyt,</i>	Ölmeyip hastalandım mı? "-dedi.
(303)		
	<i>Calañ bolgon kecim- tokumın</i>	Ova gibi ter bezini
	<i>Kök bukanıñ arkazınga</i>	Gök boğanın arkasına
	<i>Caya tudup salıp cüret.</i>	Yayıp ,yerleştirdi.
	<i>Küler artaş eerin</i>	Bronz eyerini
760	<i>Arta salıp eertep iyet.</i>	Arkasından geçirip eyerledi.
	<i>Ürgülcige üzülbeyten</i>	Asla kopmaz
	<i>Üç kuyuşkan katay sugat.</i>	Üç kemeri kuyruk altından geçirdi.
	<i>Elen çakka üzülbes</i>	Hiçbir zaman paslanmaz
	<i>Eki koloñın eptey tartat.</i>	İki kemeri çekti.
765	<i>Kün keberlü köndürgezin</i>	Güneşe benzeyen göğüslüğünü
	<i>Kün ebire tartıp,</i>	Güneşe kadar çekti.
	<i>Buka töjinge eptey tudup</i>	Boğasının örs kemiğine ustaca tutup
	<i>Temir teegin teektep iyet.</i>	Demir koşumunu kızdırdı.
	<i>Arçımagın arta salıp,</i>	Heybesini sırtına salıp,
770	<i>Kncaazına terkileyt.</i>	Eyer kayışına bağladı.
	<i>Kumdus börkün suurıp,</i>	Kunduz börkünü çıkarıp,
	<i>Koltugınga bu kıstanıp,</i>	Koltuk altına sıkıştırıp,
	<i>Tize ceñil çöödöp,</i>	Dizleri üzeriene çöküp,
	<i>Tili çeçen alkap aydat:</i>	Güzelce dua edip şöyle dedi:
775	<i>"Ölböy ezen cürzem,</i>	"Ölmeden sağlıklı yaşayayım
	<i>Köp konorım tözinge- diyt,-</i>	Dualarımın hepsi iyi ruhuna"- dedi.
	<i>Alın columda buudak boldı.</i>	"Önümde engel oldu.
	<i>Açap caman Karatı-Kaanniñ</i>	Aç gözlü, kötü Karatı Kaan'ın

- Kolınañ men ölörüm be?* Elleriyle ölür müyüm?
- 780 *Altın calbıraktı bay terek,* Altın yapraklı kutsal kavak,
Alkış-bıyan berzeñ!"- dep, Duamı kabul etsen!"-deyip,
Cerge caba mürgüp iydi. Yere eğilip dua etti.
Kök bukazı bolgojin Gök boğası ise
Baza kojo bu mürgüyt. Birlikte dua etti.
- 785 *Ak çılбірін türe tudat,* Ak dizginini dolayıp,
Tuyuk tiskinin bolgojin Dizgini ise
Alın kaşka arta salat. Ön kaşına sırtına saldı.
Temir tiskin teñdey tudup, Demir dizginleri denk tutup ,
Çoy üzeñini çöyö teyip, Demir üzengisini çekip ,
790 *Üç temdenip minip iydi.* Üç sıçrayışta atına binip
At bukanıñ köçiginge At boğanın sırtına
Tuda berbey kanayttı, Vurarak hareket etti.
Kök bukazı ogurıp, Gök boğası böğürüp,
Kazaladı cele berdi. Dört nala koşup geldi.
- 795 *Emdi körüp cürer bolzo,* Şimdi gözleyip ilerlerken ,
Karatı-Kaanniñ mal tebeezinge Karatı-Kaanın otlığına
Cedip kelgen bu emtir . Varıp gelmişler.
Tebeerlü malın ebirip, Çit içindeki sürünün çevresinde dolanıp ,
- (304)
- Tergeelü conniñ ortozıla* Yurttaki insanların arasında
- 800 *Elle-conlo ezendejip,* Halkla selamlaşıp ,
Amır-cakşı surat ödöt. Hatırlarını sordu.
Karatı-Kaanga örökön Yaşlı adam Karatı Kaan'a
Kandıy kerektü braadıgar dejet. Neden gelmesi gerektiğini söyledi.

- Karatı-Kaanniñ kistançık dep* *Karatı Kaan'ın Kistançık adlı kızını kızın*
- 805 *Uulınga kudalap braadım deyt.* Oğluma istemeye geldim dedi.
- Munı ukkan ulustar,* Bunu duyan halk,
- Ulu tınıp aydıjat:* Derin nefes alıp şöyle dedi:
- "Karatı-Kaan bistiñ* " Bizim Karatı Kağanımız
- Kazır kalap kiji edi,* Öfkeli acımasız kişi idi,
- 810 *Köp baatırlar kudalagan edi.* Çok bahadırlar dünürlüğe geldi.
- Bargan isteri bar,* İstemeye geleni var,
- Cangan isteri cok!"- dejet.* Geri dönebileni yok!"-dediler.
- Kögül-Baatır aydat:* Kögüldey-Baatır şöyle dedi:
- "Özör künim astap kalgan,* "Yaşayacak günüm azaldı.
- 815 *Ölör öyim cede bergen,* Ölüm vaktim yaklaştı.
- Ölümneñ men korkubazım- deyt,* Ben ölümden korkmam".- dedi.
- Caltanbas bütken baatır turbay,* Korkusuz yaşlı bahadır
- Karatı-Kaannañ korkubas,* Karatı-Kaan'dan korkmuyor.
- Kargan da bolzo, kalaptu* Yaşlı da olsa, korkusuz
- 820 *Bütken emtir dejip,* Cesur imiş deyip,
- Kaykap ulustar kuuçındajat.* Halk şaşırıp konuştu.
- Kögüldey-Baatır onoñ arı* Kögüldey-Baatır ondan sonra
- Kayış kamçı cañıy tudat.* Kayış kamçıyı salladı.
- Kök bukazı bolgojin* Gök boğası ise
- 825 *Kazaladıp bu braadat .* Dört nala ilerledi.
- Karatı-Kaanniñ örgöözi* Karatı Kaan'ın sarayı
- Kündük cerdeñ bu emdi* Günlük yerden
- Ayga-künge mızıldap,* Aya güneşe karşı parlayıp,
- Körünip kelbey kanayttı.* Görünüp geldi.

- 830 *At çakızı bolgojin* At direği ise
Ayga-künge surkurap Aya güneşe karşı parlayıp
Baza anda körünet. Yine orada göründü.
Künge küybes küreñ taji Güneşte yanmaz kahverengi taşları
Kün carkınına caltırayt. Güneşe karşı parladı.
- 835 *Ayga küybes ala taji* Ayda yanmaz altın taşı
Ay carkına mızıldayt. Ay ışığında parladı.
Kök bukalu Kögüldey-Baatır Gök boğalı Kögüldey-Baatır
At kamçızın cañıy tudat. At kamçısını sıkıca tuttu.
Kök buka adı bolzo Gök boğa atı ise
- 840 *Kazaladıp bu braadat,* Dört nala ilerledi.
Emdi körüp braatsa, Görüp ilerleyince,
- (305)
- Karatı-Kaanniñ örgöözinde* Karatı Kaan'ın sarayında
Karlagastıy kara albatı, Siyah kırlangıç sürüsü
Kıymırap turganı körünet. Kaynaşıp durduğu göründü.
- 845 *Onoñ arı cuuktaarda,* Oraya doğru yaklaştığında,
Ak örgöniñ canında Ak sarayın yanında
Atar tınıjı kuu tuman, Atların nefesi beyaz duman ,
Albatı çırayı kızıl ört Halkın yüzü kızıl yangın gibi
Cuulıp kalgan bu emtir. Toplanıp gelmiş.
- 850 *Ança-mınça bolboy cürüp* Çok zaman geçmeden yürüyüp
Kök bukalu Kögüldey-Baatır Gök boğalı Kögüldey-Baatır
Karatı-Kaanniñ örgöözinge Karatı-Kaan'ın sarayına
Cedip kelgen turbay kayttı. Varıp geldi.
At buulaytan altan alıp Atı bağlı altmış alp

- 855 *At alarga bazıp kelgileyt.* At almaya geldiler.
Kök bukanıñ közineñ korkup, Gök boğanın gözünden korkup,
Çılbırın tutpay turgılayt. Dizginini tutmadan dikildiler .
Kögüldey-Baatır bukadañ tüşüp, Kögüldey-Baatır attan inip ,
Çakıga onı buulap iydi. Direğe onu bağladı.
- 860 *Ceñ tudatan ceten alıp* Yen tutan yetmiş alp
Cergelejip baskılap kelgileyt. Sıralanıp geldiler.
Ceñge koldorı badıspayt. Yene kolları girmedi.
Kögüldey-Baatır aydat: Kögüldey -Baatır şöyle dedi:
Ayıldap kelgen emezim, "Misafirliğe gelmedim.
- 865 *Meni kiji koltuktabazın,* Beni kimse karşılamasın.
Kudalap kelgen edim"-deyle, Dünürlüğe geldim"-diyerek
Terkizin türgen çeçip, Atın terkisini hızla bırakıp,
Arakılı arçımagın cüktenip İçkili heybesini yüklenip
Ak örgööni bu köstöp Ak sarayı gözleyip
- 870 *Bazıp iybey kanayttı .* Yanaşıp geldi.
Ejik açar eki alıp Kapı açan anahtarı alıp
Ejikti açıp berdi, Kapıyı açtı.
Ak örgööniñ içinge Ak sarayın içine
Arçımagın bu cüktenip , Heybesini yüklenip ,
- 875 *Kögüldey-Baatır kire bastı.* Kögüldey-Baatır girdi .
Ot ayagına otura tüşüp Ocağın başına oturup
Ondogı ulustañ cakşı surayt, Halktan hal hatır sordu.
Karatı-Kaan tör bajında, Karatı-Kaan baş köşede,
Ak kemirçek şirdek üstünde Ak keçe halı üstünde
- 880 *Baydastanıp bu algan* Bağdaş kurup

- Belbeyip kalgan oturi.* Kalkmayıp oturuyordu.
- Celber kara çaçtu,* Karışık kara saçlı,
- Celim kara çıraylu,* Yapışık kara yüzlü ,
- Azu sagalı kulakka cetken,* Sakalı kulağına gelmiş.
- (306)
- 885 *Eek sagalı emçek bürkegen,* Çene sakalı göğsünü örtmüş,
- Kazan oşkoş köstü,* Gözü kazan gibi,
- (Acañ) Oduş oşkoş kulaktu,* Kulağı kalbur gibi,
- Koş arkalıy kabaktu,* Kaşı sık orman gibi,
- Koo kırlay tumçuktu.* Burnu nazik dağ gibi,
- 890 *Eki Köstiñ ortozinga* İki gözün ortasında
- Oduş kuçalu koy turgadiy.* Otuz dağ koyunu gezebilir.
- Eki carın ortozinga* İki kürek kemiğinin ortasında
- Oduş aygırdı mal turgadiy .* Otuz kısıraklı sürü gezebilir.
- Caan bütken baatır.* Kudretli yaşlı bahadır
- 895 *Orto caştañ ol aşpagan,* Orta yaşını aşmış,
- Omok küçtü baatır emtir.* Dinç ve güçlü bahadır imiş
- Kögüldey-Baatır emdi* Kögüldey-Baatır şimdi
- Arçımaktañ tajuur kodorıp,* Heybesinden matarasını alıp,
- Çööyögö urup otko cañdayt.* Kaseye döküp ateşe koydu.
- 900 *Arçın küydürüp arçın bıla* Ardıç yakıp ardıcı ile
- Cakşılajıp otura berdi.* Selamlaşıp oturdu.
- Tajuurdañ çööçöyögö arakı urup,* Matarasından kaseye içki döküp,
- Kaanga çöödöp tutturat.* Kaana çöküp uzattı.
- Karatı-Kaan çööçöydi tudup,* Karatı-Kaan kaseyi tutup,

- 905 *“Ayıldap keldiñ be, Kögüldey ?”* "Misafirliğe mi geldin ?"- dedi. -
deyt,
“Eye, ayıldap cürüm!”- deerde, " Evet misafirliğe geldim!" dediğinde,
Karatı-Kaan içip iygen. Karatı Kaan içti.
Kögüldey-Baatır oçok ebire Kögüldey-Baatır ocağın çevresinde
kubarlap, dolaşıp,
Oyto çööçöygö toltura urup, Geri dönüp kaseye doldurup ,
910 *Örö turup kaan aldında* Kalkıp kağanın önüne
Caş kijindiy türgen Genç insan gibi hızlı
Tize ceñil çöödöp, Diz üstüne çöküp,
Tili çeçen kudalap , Tatlı dille dünürlük edip,
Aydınıp mında otura berdi. Söyleyip burada oturdu.
915 *Karatı-Kaan kiji* Karatı Kaan kişi
Teñeridiy kizirt etti. Gök gürlemesi gibi gürledi.
Temir çilep şıñırt etti: Demir gibi şangırdadı:
“Sen, balazı çok kargan sek! "Sen yavrusu olmayan yaşlı leş!
Meniñ kızımı boyıñ alarga Benim kızımı kendin almaya
920 *Kudalap keldiñ be?!”- deyt.* Dünürlüğe mi geldin?!" dedi
Kögüldey-Baatır aydat: Kögüldey-Baatır söyledi:
“Cañıs uulımnıñ caji cetken, "Tek oğlumun yaşı geldi.
Slerdiñ kıstañcık kızardı Sizin Kıstañcık kızınızı
Kudalap ekel degen”,- deyt, İsteyip gelin",- dedi.
925 *Karatı-Kaan katap kizirt etti.* Karatı Kaan yine gürledi.
“Emeeniñ ölgönçö bala çok "Karı öldüğünde yavrun yoktu. *cürgeñ,*
Balanı boyıñ törögöñ bö?” Yavrunu kendin mi doğurdun ?"-dedi.
(307)
Kögüldey-Baatır mürgüp aydat: Kögüldey Baatırdua edip söyledi:

- "Altay, kудaydañ surap algam" "Yüce Altay'dan isteyip aldım"- -deyt.
dedi.
- 930 *Karatı-Kaan kazırlanıp kıygırayt:* Karatı Kaan öfkelenip bağırdı:
"Cerdiñ ,suunıñ şultuzınga "Yerin ,suyun yaratığına
Men kızımdı berbezim!- deyt. Ben kızımı vermem !-dedi.
Karatı Kaan örö turup, Karatı-Kaaan kalkıp,
Açu-koron algırıp aydat.- Hiddetle bağırdı.
- 935 *KarganKögüldey-Baatır* Yaşlı Kögüldey-Baatır
Meni bazınıp, öçöp , kelgen, Beni yenip ök almaya gelmiş.
Bajın kezip budınga salıgar, Başını kesip ayağına koyun ,
Budın kezip bajınga salıgar! Ayağını kesip başına koyun !
Söögin edin çaçpazın. Kemiğini etini saçmayın .
- 940 *Kögüldeydiñ kanı-cininge* Kögüldeyin kanı-pisliği
Altay-kañıyım birtır! Altaya yurduma karışır!
Edi-söögin üyezineñ sögüp, Etini-kemiğini kökünden söküp,
Kök bukazınga cazap koştızın. Gök boğasına toplayıp yükleyin.
Armakçızıla bıju buulagar! İple dikkatlice bağlayın !
- 945 *Kara tayganı ajırala.* Kara taygayı geçerek,
Altayına bojodıgar, –deyt. Altayına götürün dedi
Karatı-Kanniñ kıygızınga Karatı Kaan'ın bağırmasına
Ak örgöözi torgulıp seleñdeyt. Ak saray titreyip, korktu.
Alıp, kezer baatırlarım Alp, kahraman bahadırlarım
- 950 *Aytkan meniñ sözimdi* Söylediğim sözümü
Turguza la бүдүрзин!"-deyt, Şimdi yerine getirin!" dedi
Kalıp kelgen baatırlardı Gelen bahadırları
Kögüldey-Baatır mında Kögüldey Baatır'a burada

- Alakanla tajiırda,
 955 Añtarılıp toolongılayt.
 Körüp çıdap bolboy,
 Karatı-Kaan boyı tuttı.
 Eki baatır bolgojin
 Caak boygo tajıgan,
 960 Carın boydoñ sılkıjıp,
 Küreje berbey kanayttı.
 Karatı-Kaanga bolujıp
 Alıp kezer baatırları
 Kargan Kögüldey-Baatırdı
 965 Araday berbey bu kanayttı.
 Arga cökto Kögüldey-Baatır
 Eki carının bu töjönip
 Çalkoyto cada berdi.
 Karatı-Kaan alıptarıla
 970 Kögüldey-Baatırdı süürtep,
 (308)
 Ak örgöödöñ çıgardılar.
 Kazır бүткен Karatı-Kaan
 Ak örgöögö түрген kirip,
 Uşpa bolot cıdazın alıp,
 975 Ak örgöödöñ bu çıgıp,
 Uşpa bolot cıdazıla
 Kargan Kögüldey-Baatırdıñ
 Kür köksün ötküre saydı.
- Elleriyle vurduğunda,
 Devrilip yuvarlandı
 Görüp sabredemeyerek,
 Karatı Kaan kendi tuttu.
 İki bahadır ise
 Yanağına vurmuş.
 Omzundan sallayıp ,
 Güreşe başladılar
 Karatı-Kaan'a yardım edip
 Alp kahraman bahadırları
 Yaşlanan Kögüldey-Baatır
 Aralarına aldılar.
 Çıkışı olmayan Kögüldey-Baatır
 İki omzunu yayıp
 Sırtüstü yattı.
 Karatı-Kaan bahadırlarıyla
 Kögüldey-Baatır'ı sürükleyip,
 Ak saraydan çıkardılar.
 Öfkeli Karatı-Kaan
 Ak saraya hızlıca girip,
 Sivri çelik mızrağını alıp,
 Ak saraydan çıkıp,
 Sivri çelik mızrağı ile
 Yaşlı Kögüldey-Baatır'ın
 Kalbine tamamen sapladı.

	<i>Kögüldey-Baatır mında</i>	Kögüldey-Baatır burada
980	<i>Ölö berbey kanayttı.</i>	Ölüverdi.
	<i>Ökpöziregen Karatı-Kaan</i>	Acıyan Karatı-Kaan
	<i>Kögüldey-Baatırdıñ bolgojin</i>	Kögüldey Baatır'ın ise
	<i>Uşpa bolot kılıjıla</i>	Sivri çelik kılıcı ile
	<i>Tört sanın sögö kesti,</i>	Dört budunu söktü.
985	<i>Tört sanınañ armakçıla külüp,</i>	Dört budunu ipe bağlayıp,
	<i>Kök bukazınga koştóp iydi.</i>	Gök boğasına yükledi.
	<i>Kep-kiyimile Kögüldeydi</i>	Kıyafeti ile Kögüldey'i
	<i>Bürkey cabıp salgandar.</i>	Örterek kapayıp koydular.
	<i>Kança tümen baatırlar</i>	Çok sayıda bahadır
990	<i>Kök bukanı aydagılap,</i>	Gök boğayı götürüp,
	<i>Kara tayganı ajırala,</i>	Kara taygayı geçerek,
	<i>Cangılap iybey kanayttı.</i>	Geri dönüp geldiler.
	<i>Karatı-Kanniñ örgöözinde</i>	Karatı Kaan'ın sarayında
	<i>Kança tömen baatırları,</i>	Çok sayıda bahadır,
995	<i>Karatı-Kaan boyı kojo</i>	Karatı-Kaan'ın kendisi ile birlikte
	<i>Kögüldey-Baatırdı ceñgen uçun</i>	Kögüldey Baatır'ı yendiği için
	<i>Kündü-küree ettiler.</i>	Saygı-hürmet gösterdiler.
	<i>Kök buka ogurgança</i>	Gök boğa kışneyip
	<i>Kalıp kelbey bu kanayttı.</i>	Koşup geldi.
1000	<i>Kumdus añnıñ balazı,</i>	Onun kunduz yavrusu,
	<i>Aylınañ çıgıp körör bolzo,</i>	Evinden çıkıp olanları gördüğünde ,
	<i>Kazır kalju Karatı-Kaan</i>	Öfkeli,kinli Karatı-Kaan
	<i>Kögüldey adazın öltürele,</i>	Babası Kögüldey'i öldürüp,
	<i>Kök bukazınga koştoylo,</i>	Gök boğasına yükleyerek,

- 1005 *Candırıp iygen bu emtir.* Geri dönüp gitmiş.
Munı körgön Kumduzak Baatır Bunu gören Kumduzak Baatır
Çuuldanbas boyı çuldandı. Sinirlenmezken sinirlendi.
Açınbas boyı açına berdi. Öfkelenmezken öfkелendi.
“Öçöbösti öçödiñ!- deyt.- "Öc alınmayacak yerde saldırdın!" dedi.-
- 1010 *Bazınbastı bazındızıñ- deyt,-* Saldırmayacak yerde saldırdın-dedi,-
Ölgönçö öçöjörim. Ölene dek kinliyim
Amaduuma cederim!”- deyt. Amacıma ulaşırım!" dedi.
Adazın kıynap öltürgenin körüp, Babasını işkenceyle öldürdüklerini görüp,
- (309)
- Öksöp-öksöp ıylap iydi.* Haykırarak ağladı.
- 1015 *Ölgön adazınıñ söögin* Ölen babasının kemiklerini
Kök bukadañ tujüret. Gök boğadan indirdi.
Kolı-budunıñ kölüzin Bağlanmış kolunu-bacağını
Türgen-tükey çeçip iyet. Hızlıca çözdü.
Tört sanın biriktire salat, Dört budunu birleştirip,
- 1020 *Kılışla kesken cerin* Kılışla kesilmiş yerini
Capşıra tudup biriktiret. Sıkıca tutup birleştirdi.
Arı-beri ajıra Üzerinden ileri geri
Üç takıp sekirip iydi. Üç kez tekrarlayıp sıçradı.
Kögüldey-Baatır bolgojin Kögüldey-Baatır ise
- 1025 *Bütüki boyı cada berdi.* Yaşlı bedeni yatıyordu.
Tınıjın tınbay cadar boldı, Nefes almadan yattı
Caş Baatır Kumduzak Genç Kumduzak Baatır
Kök bukaga minip iydi. Gök boğaya binip gitti.

	<i>Tındu suunı tabarga</i>	Can suyuna gitmek için
1030	<i>Eles cüre berdi.</i>	Görünmeden hızla gitti.
	<i>Kögüldey-Baatırdıñ möñküzin</i>	Kögüldey-Baatır'ın naaşını
	<i>Ayılдаştırı bu karuuldayt.</i>	Komşuları korudu.
	<i>Kumdus aǵrıñ balazı bolgon</i>	Kunduz yavrusu olan
	<i>Kumduzak dep baatır uul</i>	Kumduzak adlı bahadır oğlu
1035	<i>Cer-kindigi enezinge</i>	Yerin annesine
	<i>Cedip barbay kanayttı.</i>	Varıp geldi.
	<i>"Kara saǵıštu Karatı-Kaan</i>	"Kötü düşünceli Karatı-Kaan
	<i>Kıstançık dep kızın</i>	Kıstançık adlı kızına
	<i>Kudalap bargan adamdı öltürdi.</i>	Dünürlüğe giden babamı öldürdü.
1040	<i>Ölgön söögin bukaga koştıoylo,</i>	Cansız kemiklerini boğaya yükleyip,
	<i>Candırıp iygen emtiri,</i>	Geri dönmüş.
	<i>Üye-söögin biriktirip</i>	Kemiklerini birleştirip
	<i>Üç takıp ajıra kalıgam,</i>	Üç kere üzerinden geçtim.
	<i>Edi-kanı birigip cazıldı.</i>	Eti-kemiği birleşti
1045	<i>Tınış tinbay cadırı.</i>	Nefes almadan yatıyor.
	<i>Slerdeñ boluş surap</i>	Sizden yardım istemeye
	<i>Kelgen edim"-dep mürgüyt.</i>	Geldim"- deyip dua etti.
	<i>"Kögüldey-Baatırda bu karıgança</i>	"Yaşlı Kögüldey-Baatır'a bu yaşında
	<i>Balazı cok bolordo, seni bergem,</i>	Yavrusu yok idi ,seni verdim
1050	<i>Bügün amırap uyukta,</i>	Bugün dinlenip uyu ,
	<i>Erten tındu suu bererim" – deyt.</i>	Yarın can suyunu veririm"- dedi.
	<i>Kumduzak baatır cadıp</i>	Kumduzak Baatır yatıp
	<i>Uyuktay berbey kanayttı.</i>	Uyuyuverdi.
	<i>Tamırlanıp tañ adarda,</i>	Işıklar saçarak tan attığında ,

1055 *Kumduzak baatır bolgojin*

Kumduzak Baatır

(310)

Kalıñ uykudañ oygondı

Derin uykudan uyandı

Ak örgöödöñ ol çıgıp,

Ak saraydan çıkıp,

Arjan suula cununat.

Kutsal suyla yıkandı.

Cer-kindigi enezi

Yerinanası

1060 *Ajan balam deyt.*

Yemek ye yavrum dedi .

Taş taktanıñ üstinge

Taş masanın üstünde

Alama işkir aş çoğuptır.

Tatlılar, yemek boldur.

Ajanar bolzo, korobos emtir.

Yemek yense, azalmaz.

Cer-kindigi enezile

Yerin anasıyla

1065 *Toyo emdi ajanıp aldı.*

Doyana kadar yemek yedi.

Cer-kindigi enezi aydat:

Yerin anası şöyle dedi:

"Bu tajuurda tındu suunı

"Bu matarada can suyunu

İçirele balam,

İçirirken yavrum ,

Bastıra boyun cun- deyt.-

Bütün bedeni yıka- dedi.

1070 *Tıdanıp kelze, adañdı*

Canlanırsa, babanı

Karatı-Kaannıñ kızın

Karatı Kaan'ın kızına

Kudalaarga iyzeñ,- deyt.-

Dünürlüğe gönderirsen,

Karatı-Kaannıñ curtinga cetse.

Karatı Kaan'ın yurduna geldiğinde ,

Kök bukazı bolgojin

Gök boğası

1075 *Cüs bukanıñ tibirtin tibiretsin.*

Yüz boğanın ayak sesini bastırsın .

Kögüldey-Baatır boyı

Kögüldey-Baatır'ın kendisi

Cüs baatırdıñ kıygızın kıygırzın.

Yüz bahadırın sesini bastırsın .

Oı tuşta Karatı-Kaannıñ

O zaman Karatı Kaan'ın

- Bolçok tuşta cüregi bort eder,* Kabaran yüreği kırılır,
- 1080 *Bogono söögi cimirt eder,* Kısa boyu sallanır,
- Kögüldeyge tıgınıp bolbos"- deyt.-* Kögüldey'e zarar veremez "-dedi.
- Aylıñga cedip barzañ men,* "Eve dönüp varınca ben,
- Cüs kök boro attu* Yüz kır atlı
- Cüs batırdı iyerim" deyt.* Yüz bahadırı gönderirim" dedi.
- 1085 *Kayırçağın bu kodorıp* Sandığını çıkarıp
- Baatır kiyeten kiyimderin* Bahadırların giydiği giysilerini
- Alıp berbey kanayttı.* Alıp yola çıktı.
- Bastıra kiyimin kiyerde,* Bütün kıyafetlerini giydiğinde ,
- Bir cerinde tarı çok,* Bir yerinde darlık yok,
- 1090 *Bir cerinde elbegi çok* Bir yerinde bolluk yok ,
- Oy bolo bu berdi.* Tam olmuş.
- Emdi tışkarı çakıda* Şimdi dışarıdayken
- Kara-küreñ eerlü attı* Esmer eyerli atına
- Minip alıp can-deyt.-* Binip dön"- dedi.
- 1095 *Adañnıñ kök buka adı* "Babanın gök boğa atı
- Kiyniñneñ cedijer- deyt.-* Arkanızdan yetişir"- dedi.
- Adañ cazılıp kudalap barza,* " Baban iyileşip dünürlüğe giderse ,
- Sen kiynineñ cüs baatırla* Sen arkasından yüz bahadırla
- (311)
- Kojo cedip bararıñ.* Birlikte yetip varırsın.
- 1100 *Öç nekep cuulaşpa .* Öç alıp savaşma.
- Ajıktap anda turarıñ .* İzleyip orda durun.
- Kıs alatan uul kayda dep* Kız alacak oğul neredede deyip
- Karatı-Kaan adañnañ suraar.* Karatı Kaan babandan sorar.

- Ol tuşta seni körgüssin- deyt.-* O zaman sen görünürsün "- dedi.
- 1105 *Kudaniñ cöbi büste,* Dünürün sözü bittiğinde ,
Sen boyiñ barıp Sen kendin varıp
Kıstıñ oñ kolunañ tudup, Kızı on kolundan tutup,
Oñ caaginañ okşoorıñ" –deyt. On yanağındanöp"- dedi.
Tajuurdagı tındu suunı Mataradaki can suyunu
- 1110 *Kumduzak baatır tudunıp ,* Kumduzak-Baatır tutup ,
Örgöödöñ ol çıgıp, Saraydan çıkıp,
Çakıda adınıñ eeringe Çakıdaki atının eyerine
Terkilep iybey kanayttı. Terkiye bağladı.
Cer-kindigi enezinge Yerin anasına
- 1115 *Cerge caba mürgüp iydi,* Yere inip dua etti .
Kara-Küreñ atka minip, Esmer atına binip,
Aylın köstöp uulçak Evini gözleyerek oğulcağız
Kazaladıp canıp iydi. Hızla geri döndü.
Kök bukazı kiyninneñ Gök boğası arkasından
- 1120 *Celip iybey bu kanayttı.* Dört nala koşup geldi
Ança-mınça bolboy cürüp, Bir hayli uzaklaşıp ,
Kumduzak baatır bolgojin Kumduzak Baatır
Adazınıñ bu aylinga Babasının evine
Cedip kelbey kanayttı. Geri döndü.
- 1125 *Adınañ tüşken boyınça,* Atından iner inmez,
Ak örgöögö türgen kirdi. Ak saraya girdi.
Adazınıñ möñküzin bu Babasının naaşını
Tındu suula cunarda, Can suyuyla yıkayınca,
Kögüldey-Baatır emdi, Kögüldey Baatır şimdi ,

- 1130 *Edi-kanı izip,* Eti-kanı ısındı.
Et cüregi sogup, Yüreği soğuyup,
Turup kelbey kanayttı. Kalkıp geldi.
Kolı, cüzün uujanıp, Koluyla-yüzünü avucuna alıp,
Kandıy uzak uktagam deyt. Hayatımı nasıl devam ettirdim? dedi
- 1135 *Baatır uulın körüp kaykayt:* Oğlunu görüp şaşırdı:
“Kandıy caan ösköñ”- deyt, "Nasıl bu kadar büyüdü"-dedi
Kumduzak, uulı adazına Kumduzak oğlu babasına
Cer- kindigi enezinge Yerin anasına
Cedip colukkanın aydat. Gidip gelişini anlattı.
- 1140 *Cer-kindigi eneziniñ* Yerin anasının
Cakıp aytkan söstörin Söylediği sözleri
- (312)
- Tökpöy-çaçpay kuuçındayt.* Ne eksik ne fazla anlattı.
Ayılдаştarı cuulıp kalgan, Komşuları toplanmış.
Askan kursak belen, Pişen yemek hazırlanınca,
1145 *Ajangılap bu kuuçundajat.* Yemek yiyip konuşmuşlar.
Oñdogı bolgon kuuçındu Önde olan konuşmayı
Onçozın ugup bolbogom, Arkadaki duyamamış.
Aştap kalgan Kögüldeydiñ Acıkan Kögüldey'in
Aştagan kursağı toyıp, Acıkan karnı doyup,
1150 *Arıgan sını sergiy berdi.* Güçsüz bedeni güçlendi.
Ozogızınañ on artık, Evvelinden on misli büyük
Eskidegizineñ eki artık Öncekinden iki misli büyük
Bolo berbey bu kanayttı . Olup çıktı.
Tını kirgen Kögüldey-Baatır Canlanan Kögüldey-Baatır

- 1155 "Sokpoktoŋ sokkoŋ-deyt,-
Öltürbekteŋ öltürzin-deyt.-
Öçöjip kudalaarım"- deyt.
Kumduzak baatır uulı bolzo
On tajuurga suu urala,
- 1160 Arı-beri ajıra sekiret.
On tajuurdağı suu
Açu-koron arakı
Bolo berbey kanayttı.
Amzagan ulus açu dejet,
- 1165 Kögüldey-Baatır bolgojin
Kök bukazın eertep iydi
On tajuur arakızın
Kök bukanıŋ eeringe
Arta salıp terkilep iyet.
- 1170 Ak çılбірın türe tudat,
Tuyuk tiksini bolgojin
Alın kaşka arta salat.
Temir tiskin teŋdey tudup,
Çoy üzeŋi çöyö tebip ,
- 1175 Üç temdenip minip iyet.
Oŋ kolun ködürüp aydat:
"Ak malımga bolgojin
Azu tiştü börü tabarbazın.
Albatımga bu bolgojin
- 1180 Cıda mizi mızıldap,
- "Vurmadan vurdun-dedi.
Öldürmeden öldürdün-dedi.
İntikam alıp, dünürlük yaparım"- dedi.
Kumduzak-Baatır oğlu ise
On mataraya su doldurarak ,
Oraya buraya tekrar sıçradı.
On mataradaki su
Acı içki
Oluvermiş.
Tadına bakan halk acı dedi.
Kögüldey-Baatır ise
Gök boğasını eyerledi.
On matara içkiyi
Gök boğanın eyerine
Sırtına yerleştirip bağladı.
Ak dizgini katlayıp ,
Dizgini ise
Ön kaşına sırtına saldı.
Demir dizginleri denk tutup,
Demir üzengisini çekip,
Üç sıçrayışta atına binip gitti.
Sağ elini kaldırıp:
"Ak sürüme
Azı dişli kurt saldırmasın.
Halkıma ise
Sivri mızrak parlayıp,

	<i>Cuu-çak kirbezin.</i>	Savaş girmesin .
	<i>Antıgarlu ayıldeştarım</i>	Sadık komşularım
	<i>Amır-cakşı cadıgar!- deyt.-</i>	Rahat, huzurlu yaşayın!-dedi.
	<i>Akır akır balam la, –deyt.-</i>	Bekle bekle oğlum -dedi
(313)		
1185	<i>Amırap uzak oturbay.</i>	Dinlenip, uzun oturmadan
	<i>Atanarıñ eeçiy” – deyt.</i>	Arkamızdan gelin",dedi
	<i>Kumduzak Baatır aydat:</i>	Kumduzak Baatır:
	<i>“Azıragan adam la –deyt.-</i>	"Yetiştiren babam -dedi
	<i>Alıp baatırlar kelgejin,</i>	Alp bahadırların gelişiyle
1190	<i>Karatı-Kaannıñ tergeezinge</i>	Karatı-Kaan'ın sarayına
	<i>Tuttagı cok cederis”-deyt.</i>	Yetersiz değiliz yeteriz"- dedi
	<i>Kögüldey-Baatır bolgojin</i>	Kögüldey-Baatır ise
	<i>Kayış kamçı cañıy tudat,</i>	Kayışı,kamçıyı salladı.
	<i>Karatı-Kaannıñ cerin köstöp,</i>	Karatı-Kaan'ın yerini gözleyip,
1195	<i>Kazaladıp bu braadat .</i>	Dört nala ilerledi.
	<i>Kança caan tuular ajat,</i>	Nice büyük dağlar aştı.
	<i>Kamık caan suular keçip,</i>	Nice büyük sular geçip,
	<i>Barıp catpay bu kanaytti.</i>	Varıp geldi.
	<i>Ediksi ünile kojoñ çöyöt,</i>	Düdük sesiyle şarkı söyledi.
1200	<i>Elik sığın eeçip ugat.</i>	Keçi, maral ardından dinledi.
	<i>Amırgı unile kojoñdoyt,</i>	Avcı sesiyle şarkı söyledi.
	<i>Ay kanattu kuştarı</i>	Ay kanatlı kuşlar
	<i>Aylana uçup tıñdap uçať.</i>	Çevrelerinde uçup dinledi.
	<i>Ança-mınça bolboy cürüp</i>	Bir hayli uzaklaşıp
1205	<i>Kara tayga sınınga</i>	Kara tayga sırasına

	<i>Çığıp kelbey bu kanayttı,</i>	Çıkıp geldi.
	<i>Ozogi oduzinga toktop,</i>	Öndeki otuzu durdurup ,
	<i>Kejim sogup ne albas dep</i>	Koşum soyup neden almıyorsunuz? deyip
	<i>Kök bukanıñ eerin alıp,</i>	Gök boğanın eyerini alıp
1210	<i>Kök ölöñgö añdanıp al,</i>	Yeşil ottan otları,
	<i>Kutuk suudañ içip al dep,</i>	Kaynak suyundan iç deyip.
	<i>Agıdıp iybey kanayttı.</i>	Serbest bıraktı.
	<i>Kök agaştı kastay tudat,</i>	Yaş ağacı büküp ,
	<i>Carçaga agaştı cara tudup,</i>	Kuru ağacı yarıp ,
1215	<i>Calbıştı ottı salıp iydi.</i>	Canlı ateş yaktı.
	<i>Arçımaktañ alıyın alıp,</i>	Heybesinden kazanını alıp ,
	<i>Arjan suudañ suza tartıp,</i>	Şifalı sudan bir miktar koyup ,
	<i>Aslijinga azıp iydi.</i>	Ocağına yerleştirdi.
	<i>Askan kazanı kaynaarda,</i>	Astiğı kazanı kaynayınca ,
1220	<i>Aş bajınañ ürüstep</i>	Yemek başından ayrılıp
	<i>Altayinga cañdap iydi.</i>	Altay'a dua etti .
	<i>Ajanıp çaylap mında</i>	Yemek yiyip çay içip burada
	<i>Otura berbey kanayttı.</i>	Oturdu.
	<i>Ajanıp toyo bererde,</i>	Yemek yiyip doyunca,
1225	<i>Kök sürlü üygen sugat.</i>	Yeşil dizgini koydu.
	<i>Calañ bolgon kejim tokumın</i>	Ova gibi eyer bezini
	<i>Kök bukanıñ cardinga</i>	Gök boğanın sırtına
(314)		
	<i>Caya tudup salıp cüret.</i>	Yayıp yerleştirdi.
	<i>Küler artaş eerin</i>	Bronz eyerini

- 1230 *Arta salıp eertep iydi.* Arkasından geçirip eyerledi.
Ürgüljige üzülbeyten Asla kopmaz
Üç kuyuşkan katay sugat. Üç kemeri kuyruk altından geçirdi.
Elen çakka üzülbes Hiçbir zaman paslanmaz
Eki koloñın eptey tartat. İki kemeri çekti.
- 1235 *Kün keberlü köndürgezin* Güneşe benzeyen göğüslüğünü
Kün ebire tartıp kelgen Güneşe kadar çekti.
Buka töjinge eptey tudup, Boğasının örs kemiğine ustaca tutup ,
Tektirmezin teektep iygen, Sakinken kışkırttı.
Ot canınga bolgojin Ateş yanına ise
- 1240 *Kumdus börkün bu surıp,* Kunduz börkünü çıkarıp
Tize ceñil çöödöp, Dizleri üstüne çöküp ,
Tili çeçen alkap aydat: Güzelce dua edip şöyle dedi:
“Ölböy ezen cürzem, "Ölmeden sağlıklı yaşarsam
Köp konorım tözünge” – deyt, Çok dua ederim iyi ruhlara"- dedi.
- 1245 *Ak çılбірın türe tudup,* Beyaz dizgini katlayıp ,
Tuyuk tiskin bolgojin Dizgini ise
Alıp kaşka arta saldı. Ön kaşına sırtına saldı .
Temir tiskin teñdey tudup, Demir dizginleri denk tutup,
Çoy üzeñnin çöyö tebip, Demir üzengisini çekip ,
- 1250 *Üç temdenip minip iydi.* Üç sıçrayışta atına bindi.
Kumdus börkün bolgojin, Kunduz börkünü ise,
Kulak töskö keptey tarttı. Kulağına kadar geçirdi.
Attıñ oozın bura tartıp, Atın ağzını çekip,
Kayış kamçı cañıy tudat. Kayış kamçıyı salladı.
- 1255 *Kök bukazı bu bolgojin,* Gök boğası ise

	<i>Kara tayganı tömön</i>	Kara tayganın aşağısına
	<i>Kazaladıp bu braadat.</i>	Dört nala ilerledi.
	<i>At kamçızın cañıy tudup,</i>	Atın kamçısını sallayıp ,
	<i>Kök bukanıñ baykanına</i>	Gök boğanın arkasına
1260	<i>Tuda berbey bu kanayttı.</i>	Tutup vurdu.
	<i>Kök bukazı bolgojın</i>	Gök boğası ise
	<i>Cüs bukanıñ ünin ogurat.</i>	Yüz boğanın sesiyle böğürdü.
	<i>Kögüldey-Baatır bolgojın</i>	Kögüldey Baatır ise
	<i>Cüs baatırdıñ ünin kıygırat.</i>	Yüz bahadırın sesiyle bağırdı.
1265	<i>Añdar kuştar cış aralap kaçat,</i>	Hayvanlar, kuşlar ormanı aralayıp kaçtı.
	<i>Ak malı ürküp mañtajat.</i>	Ak hayvanları ürküp koşuştu.
	<i>Albatı-conı ugup korkıyt.</i>	Halkı duyup korktu.
	<i>Altan özök beltirinde</i>	Altmış nehrin kavuştuğu yerde
	<i>Albatı-conniñ curtinga</i>	Halkının yurduna
1270	<i>Cedip kelgen mında cüret.</i>	Gelip burada yürüdü.
(315)		
	<i>Tebeerlü malın ebire cortot.</i>	Çit içindeki sürünün çevresine koşturdu.
	<i>Tergeelü curtıñ ortozi</i>	Yurttaki insanların ortasına
	<i>Kazaladıp bu braadat.</i>	Dört nala ilerledi.
	<i>Karatı-Kaanniñ örgözi</i>	Karatı Kaan'ın sarayı
1275	<i>Kündük cerdeñ körünet.</i>	Günlük yerden göründü .
	<i>Tolgon örgön kamçızıla</i>	Kıvırdığı kamçısını
	<i>Kök bukanıñ calmajinga</i>	Gök boğanın kalçasına
	<i>Tuda berbey bu kanayttı.</i>	Tutup vurdu.
	<i>Kök bukanıñ ogurgan üni</i>	Gök boğanın böğüren sesi
1280	<i>Cüs bukanıñ ünüندی ugulat.</i>	Yüz boğanın sesiyle duyuldu.

- Kögüldey-Baatırdıñ kıygızı* Kögüldey-Baatır'ın ıgılığı
Cüs baatırdıñ ünindiy torgılat. Yüz bahadırın sesiyle titretti .
Karatı-Kaannıñ örgöözinge Karatı-Kaan'ın sarayına
Cuuktap kelgen Kögüldey-Baatır Yaklaşp gelen Kögüldey-Baatır
1285 *Onoñ tıñ kıygırat.* Daha sonra yüksek sesle haykırdı.
Kögüldey-Baatırdıñ kıygızına, Kögüldey-Baatır'ın sesine
Kök bukanıñ ogurganına Gök boğanın böğürmesine
Karatı-Kaannıñ örgöözi Karatı-Kaan'ın sarayı
Torgulıp turbay kanayttı. Titreyip kaçtı.
1290 *Tebeerlü malı tebeezinneñ kaçat.* Çit içindeki sürüsü otlağından kaçtı.
Tergeelü conı curtınañ kaçat. Yurttaki insanı yurdundan kaçtı .
Kazır kalju Karatı-Kaan Öfkeli kudurmuş Karatı-Kaan
Örgöö ejigin cabıp, Sarayın eşiğine basıp ,
Eki koldop eki kulagin İki kolunu iki kulağına
1295 *Caba tudup otura tüşti.* Bastırıp tutarak oturdu.
Ölöp kalgan Kögüldey-Baatır Ölöp kalan Kögüldey-Baatır
Tirilip kalgan bu turbay deyt. Dirilip karşımda duruyor.
Bolçok cüregi bort etti, Cesaretli yüreği güçsüzleşti.
Bogono söögi cimirt etti. Kısa boyu sarsıldı.
1300 *"Kögüldey-Baatır kelze,* " Kögüldey-Baatır geldiyse ,
Uduru ermek aytpagar-deyt.- Karşıma gelişini açıklasın-dedi.
Öştöp öç alarga keldi be? Düşman olup öc almaya mı geldi ?
Öskö kerekke keldi be? Başka bir nedenle mi geldi?
Onıñ cartın ugaktar"-deyt, Gerçek sebebi söylesin" -dedi .
1305 *Abakayinga araay aydat.-* Eşine yavaşça şöyle söyledi:
Kıstançık dep kızıbıstı "Kıstançık adlı kızımızı

- Kıskanbay la berek – deyt. -* Kiskanmayalım da verelim-dedi.
- Kızıbıstı kıskanzabıs,* Kızımızı kıskanırsak,
- Taş oçoğıs cemiriler,* Taş ocağımız kırılır
- 1310 *Taklan külüs çaçılar- deyt. -* Toz külümüz saçılır -dedi. -
- Alıp külük baatırlarım* Alp çevik bahadırlarım
- Kögüldey-Baatırdı barıp* Kögüldey Baatır'ı varıp
- Meke taştap utkugar"-deyt.* Hile yapıp karşılayın"-dedi
- (316)
- Alıp kezer baatırları* Alp cesur bahadırları
- 1315 *Attarınga minip iygen* Atlarına binip gitmiş
- Kögüldey-Baatırğa bolgojın* Kögüldey-Baatır'a ise
- Uduru barbay kanayttı.* Karşı ilerleyip geldi.
- Kök-boro attarga mingen* Boz renkli atlara binen
- Cüs baatırdı körgön boyınça,* Yüz bahadırı karşısında görünce,
- 1320 *Korkup baatırları bu* Korkup bahadırları
- Kayra bolboy kanayttı.* Geri dönüp geldi.
- Kaan örgöözinge olor cedip,* Kaaan'ın sarayına onlar gelip,
- Ejik blaajıp örgöögö kirip,* Eşiği aşır,saraya girerek,
- Cañıs ünile aydıjat:* Tek sesle konuştular:
- 1325 *Ulu bistiñ kaanıbıs!* "Bizim yüce kanımız !
- Uduru cüs baatırlar keldi.* Karşımıza yüz bahadır geldi.
- Kokurbas boyıs korkudıs!* Korkmazken biz korktuk !
- Caltanbas boyıs caltandıs-dejet* Ürkmezken biz ürktük "dediler
- Munı ukkan Karatı-Kaan* Bunu duyan Karatı-Kaan
- 1330 *Cañartık aldında cajındı.* Masa altına saklandı.
- Cüs attıñ tibirtine,* Yüz atın ayak sesine ,

- Cüs baatırdıñ kıygızına*
Kaan örgöözi seleñdeyt.
"Kögüldey-Baatırdı men
1335 *Neniñ uçun öltürgem?" Dep,*
Karatı-Kaan kimiriktenip
Boyın boyı arbaş cadat,
Onoyıp olor catkança,
Tal-tabış toktoy berdi,
1340 *Cañıs kök bukanıñ*
Baskan tibirti ugulat,
Ança-mınça bolbodi,
Örgöö ejigi açılarda,
Karatı-Kaan körör bolzo,
1345 *Tajuurların bu cüktengen*
Kögüldey-Baatır kirip keldi.
Munı körgön Karatı-Kaan
Cañartık aldınañ bu çıgıp,
Tör bajınga otura berdi.
1350 *Abakayı baza bu*
Ayak-kazan arı canınañ
Araayınañ çıgıp kelgen,
Ot canınga otura berdi.
Kögüldey-Baatır arçın örtöp ,
1355 *Cakşı surap oturat .*
Tajuurınañ arakı urup,
- Yüz bahadırın bağırıışına
Kaan'ın sarayı korktu.
" Kögüldey-Baatır'ı ben
Ne için öldüreceğim?" deyip ,
Karatı Kaan sinirlenip
Kendi kendine bağırıp çağırılmış.
Onlar bunu anlayınca,
Gürültü kesiliverdi.
Sadece gök boğanın
Ayak patırtısı duyuldu.
Çok zaman geçmedi.
Sarayın kapısı açıldığında,
Karatı Kaan göründü.
Mataraları yüklenen
Kögüldey-Baatır girip geldi.
Bunu gören Karatı-Kaan
Masa altından çıkıp,
Çadırın baş köşesine oturdu.
Hatunu daha sonra
Kap-kacak tarafından
Yavaş yavaş çıkıp geldi.
Ateşin yanına oturdu.
Kögüldey-Baatır ardıc yakıp,
Hal hatır sorup oturdu.
Mataradan içki doldurup,

- Karatı-Kaanga çöödöp beret.* Karatı Kaan'a çöküp verdi.
- Karatı-Kaan çööçöydi* Karatı Kaan kaseyi
- Kolı tırkırap aldı.* Kolu titreyerek aldı.
- 1360 *"Kıstañçık dep kızardı* "Kıstañçık adlı kızınızı
- Ekinçi katap kudalarım"-dep,* İkinci kez istiyorum"-deyip
- Kögüldey-Baatır aydat,* Kögüldey-Baatır söyledi.
- Karatı-Kaan emdi* Karatı-Kaan şimdi
- Tırkıruuş ünile aydat:* Titreyen bir sesle :
- 1365 *"Açınbagar, kudam –deyt.-* "Sinirlenme dünürüm-dedi
- Aray caktıra kılingam,* Zor işe girdim.
- Taş taştagan cerde,* Taş düştüğü yerde ,
- Bala bargan curtinga catsın!"-deyt.* Oğlun yurdunda yaşasın!"-dedi
- Algan çööçöyin kaktay* Aldığı kadehini sallayarak
- 1370 *İçip iybey kanayttı.* İçip devam etti.
- Abakay kijige çööçöy urat,* Eşine kadeh doldurdu.
- Kaan abakayı tudup,* Kaanın eşi tutup,
- Çööçöyin içip aydat:* Kadehini içip:
- Açınbagar kudam –deyt.-* Merhametsiz dünürüm-dedi.-
- 1375 *Eki bala cüüşken bolzo,* İki genç birbirini sevmişse,
- Bargay toktodıp bolbos –deyt.* Varıp engellemek olmaz-dedi.
- Çööçöyin içip aydat.-* Kadehini içip,
- Tostiñ kıbındıy, torkoniñ cıgındıy* "Akça ağacını kes, ipeğini yığ
- Törögön-Tugan bolobıs"-deyt.* Biz akraba oluyoruz -dedi
- 1380 *Munı ukkan baatırlar* Bunu duyan bahadırlar
- Orun aldınañ çıkılayt.* Yatak altından çıktı .
- Cañartık aldınañ çıgadılar* Masa altından çıktılar

- “Ölümneñ men korkubazım da,
Slerler ne korkudaar?”-deyt-
1385 *Kögüldey-Baatırğa uduru*
Kaan da unçugıp bolbodi.
Kaan abakayı aydat:
“Kerektü kıs bolzo,
Küyü boyı kayda?”-deyt.
1390 *Kögüldey-Baatır caş kijidiy*
Örö turgan bu boyınça
Ejikti açıp çıga cügürdi,
“Uulım kel cañıskan!”-deyt.
Munı ukkan uulı
1395 *Eles edip cedip keldi.*
Adın çakıga buulap,
Kaalgalu ejikti kayra açıp,
Kaan örgöözinge kirip keldi,
Karatı-Kaan körüp oturza,
(318)
1400 *Omurtkada üye cok.*
Kindigi tuyuk bütken,
Koş arkadıy kabaktu,
Koo kırılñ tumçuktu,
Kızıl maral kaçaarlu ,
1405 *Kızıl tittiy sindu*
Caan bütken baatır emtir.
Kıstançık dep kızı
- "Ölümnden ben korkmam da
Sizler niye korkuyorsunuz-?"dedi
Kögüldey Baatır'a karşı
Kaan da konuşmadı .
Kaan'ın eşi şöyle dedi:
" İstenen kız burada
Damadın kendisi nerede ?"-dedi
Kögüldey-Baatır genç kişi gibi
Ayağa kalkar kalkmaz
Eşiği aşır çıkarak ilerledi
"Oğlum gel tek başına!" dedi.
Bunu duyan oğlu
Süzülüp geldi.
Atını çakıya bağlayıp,
Kapıyı sonuna kadar açıp,
Kaan'ın sarayına girip geldi.
Karatı-Kaan gördüğünde ise
Omurgasında eklem yok.
Göğsü demirden yaratılmış,
Sık orman gibi kaşları,
Zarif dağ gibi burnu ,
Kızıl gül gibi yanakları,
Kızıl ağaç gibi boyu
Olan öncü bahadır imiş .
Kıstançık adlı kızı

- Tör bajında kıptañ çıgıp,*
Bazıp kelgen boyınça,
 1410 *"Közümniñ odı-deyt.-*
Köksümniñ bolzo kanı-deyt.-
Odıbıs birge küyeten,
Orınıs birge töjölğön"-dep,
Oñ kolin tuda berdi.
 1415 *Kumduzak baatır bolgojin*
Oñ koldoñ ala koydı,
Kabıra tutkan boyınça
Oñ caaginañ okşop iydi,
Ak sütteñ amza dep
 1420 *Kıstañcık dep caraş kıs,*
Ayakta çegen beret,
Sungan kolin tartkalakta
Kumduzak uul çegendi
Cañıs tınıp içip iydi,
 1425 *Onoñ arı kündü-küree*
Baştala berbey kanayttı,
Karatı-Kaanniñ baatırları
Oçokto kara kazannañ
Kazı-kartalu eterdi
 1430 *Tepşilerge bu çıkarıp,*
Adalu-uulduniñ aldında salıp ,
Kündülep turbay kanayttı.
Kaan abakayı bolgojin
- Çadır girişindeki odadan çıkıp,
 Geldiği zaman ,
 "Gözümün ateşi -dedi.
 Göğsümün kanı dedi
 Ateşimiz birlikte yanmış
 Yatağımız birlikte serilmiş"-deyip
 On koluyla tutuverdi.
 Kumduzak Baatır ise
 On koluyla karşılık verdi.
 Sıkıca tuttuğu zaman
 On yanağından okşadı .
 Ak sütün tadına bak deyip
 Kıstañcık adlı güzel kız ,
 Kadehte çegen verdi.
 Sunan kolunu çektiğinde
 Kumduzak oğul sütü
 Tek nefeste içip bitirdi.
 Ondan sonra saygı- hürmet
 Başlayarak devam etti.
 Karatı-Kaan'ın bahadırları
 Ocaktaki kara kazandan
 Türlü türlü etleri
 Tepsilere çıkarıp ,
 Baba-oğulun önüne koyup ,
 Saygı-hürmet gösterdiler.
 Kaan'ın eşi ise

- Kolu çayın urup oturat.* Eline çayını alıp oturdu.
- 1435 *Kızıl çööçöy kılbrap,* Kızıl kadeh kaldırıp,
Kün ebire kolgo oynoyt. Gün boyu ellerinde gezdi.
Kalaylu çööçöy mızıldap Kalaylı kadehleri parlayıp
Kün ebirip kolgo oynoyt. Gün boyu ellerinde gezdirdiler.
Albatı-conı bolgojin Halkı ise
- 1440 *Arakı ajın temdep,* İçki,yemek hazırlayıp,
Tajuur tudungan kirgileyt. İçki sunan girdi.
Kojoñdu çööçöy kolgo oynop, Şarkılarla kadehler ellerinde gezdi.
- (319)
- Köndüge berbey kanayttı* İsteyenler geldi
Tepiş bajınañ terep cip, Tepsi başında toplanıp yedi
- 1445 *Aş bajınañ bu amzap,* Yemek başında tadına bakıp
Adalu-uuldu ajana berdi . Baba-oğul yemek yedi
Kögüldey-Baatırdıñ bolgojin Kögüldey-Baatır'ın ise
Edi-kanı izip, Eti-kanı ısındı.
Ermek-kuuçını köptöy berdi, Konuşması çoğaldı.
- 1450 *Kojoñbıla mınayda aydat:* Şiirle şöyle söyledi:
"Çööçöydözi bar bolzo, "Kadehleri var ise
Urup iyeer –içerge. Doldurup içmeye ,
Çökögöni bar bolzo, Dertleri var ise
Aydıp iyeer ugarga. Anlatıp duyurmaya .
- 1455 *Tajuurdaazı bar bolzo,* Mataraları var ise
Urup iyeer içerge. Doldurup içmeye ,
Taştaşkanı bar bolzo, Atışmaları var ise
Aydıp iyeer, ugarga". Söyleyip duyurmaya" .

	<i>Munı ukkan Karatı-Kaan aydat:</i>	Bunu duyan Karatı-Kaan :
1460	<i>"Kalak-kokuy, kudam! Kalaptanıp açınbagar Kaçañı etken camanımdı Kalak-kokuy taştagar! Camandaşpay töröändör,</i>	"Ah dünürüm! Kızıp sinirlenme İşlediğim tüm kusurlarımı Ah affet! Tartışmayarak akraba olalım.
1465	<i>Cakşı cazap cırgaylık. Koomoyloşpoy, töröändör, Kojoñdojıp cırgaylık"-deyt. Ak örgöñniñ içinge Albatı-conı tolo berdi.</i>	İyi düşünüp kutlayalım. Kötü konuşmayarak akraba olalım. Şarkı söyleyip kutlayalım "-dedi. Ak sarayın içine Halkı doldu.
1470	<i>"Ak calañga çıgıp, Ne cırgabas!-dep, Kögüldey-Baatır aydat. "Kudam çın ayttı –dep. Karatı-Kaan cömöyt.-</i>	Ak ovaya çıkıp, Neden kutlamıyorsunuz!-deyip Kögüldey-Baatır böyle söyledi . "Dünürüm doğru söyledi. Karatı Kaan emir verdi.
1475	<i>Alıp kezer baatırlarım , Kızımdı kijinge bergemde, Togus künge toylogor. Bazıp bolbos bayım semisti Büktey cıgıp soyıgar.</i>	Alp,cesur bahadırlarım Kızımı verdim. Dokuz gün düğün yapın. Kesilmemiş besili semiz hayvanları Devirerek yıkıp kesin.
1480	<i>Cedip bolbos cılım semisti Cıga tartıp soyıgar, Bulut bolgon kazıludan Baza kojup soyzın. Tayga bodoldu et tuurazın,</i>	Ulaşılamayan değerli hayvanları Yıkarak kesin . Bulut gibi karın yağından Yeniden birleştirip kesin. Tepe gibi et yığın .

- 1485 *Talay bodoldu arakı temdeger!"* Deniz gibi içki hazırlayın!"- deyip - -dep.
Karatı-Kaan bu aydat. Karatı Kaan böyle söyledi.
- (320)
- Alıp, kezer baatırları* Alp, cesur bahadırları
Bazıp bolbos bayım semizin, Kesilmemiş , besili hayvanları,
Celip bolbos cılım semizin Ulaşılamayan değerli hayvanları
- 1490 *Cıga bazıp soygılayt.* Yıkarak kestiler.
Bulut bolgon kazılulardı Bulut gibi karın yağını
Baza kojo soygılayt. Birleştirip kestiler.
Kara çara kazandarga Büyük kara kazanlarda
Kazı-kartalu et kaynadat . Türlü türlü et kaydattılar.
- 1495 *Arakı ajın temdep,* İçki,yemek hazırlayıp,
Albatı-conı iştenet, Halkı çalıştı.
"Iraaktazı attu kelzin, "Uzaktaki atlı gelsin,
Cuuktagızı coyı kelzin , Yakındaki yaya gelsin ,
Sokorlorın cedektü ekeleer!" Körler kılavuzunu alıp gelsin !" -dep,
deyip ,
- 1500 *Karatı-Kaan cakarat,* Karatı Kaan emretti .
Keen caraş bu Altayda Güzel Altay'da
Kebis oşkoş calanta Halı gibi ovada
Ak baştu kargandarga Ak saçlı yaşlılara
Ak kemirçek kiyis caygılayt. Ak keçe yaydılar.
- 1505 *Caş uluska bolgojin* Gençlere ise
Cajıl torko caygılayt. Yeşil ipek yaydılar.
Toy cırgalga kirzin dep Düğüne kutlamaya gelsinler diye
Cüs baatırğa elçi iydiler. Yüz bahadıra elçi gönderdiler.

- Cüs baatır cedip keldi,* Yüz bahadır çıkıp geldi.
- 1510 *Cergelejip tura berdiler.* Sıralanıp durdular.
- Udura körzö çirayı tüñey,* Karşılıklı dursalar yüzleri benzer,
- Kaya körzö, sını tüñey,* Arka arkaya dursalar boyları benzer,
- Beri körzö kün keberlü* Yakından görünce güneş gibi
- Arı körzö ay keberlü.* Uzaktan görünce ay gibi.
- 1515 *Sını tüñey baatırlardı* Boyları benzer bahadırları
- Albatı körüp kaykajıt.* Halk görüp şaşırdı .
- Karatı-Kaan örgöö canında* Karatı-Kaan sarayında
- "Elim-conım cuulgan bolzo,* "Halkım toplanmış.
- Toy-cırgaldı baştagar!"-deyt.* Dügün-eğlence başlasın !" -dedi.
- 1520 *Küñker-kaannıñ uulı* Künker-Kaan'ın oğlu
- Künet-baatır bolgojin* Künet-Baatır ise
- Tömön körgön közin* Aşağıyı gören gözü
- Örö körböy baza berdi.* Yukarı bakmadan geldi.
- Kıdat kaanıñ uulı* Kıdat Kaan'ın oğlu
- 1525 *Çan-çun baatırı* Çan-Çun Baatır
- Kaya körböy baza berdi.* Arkasına bakmadan geldi .
- "Ölö berer tını cok,* " Ölüverir canı yok
- Özüp toktoor caji cok* Artıp duran yaşı yok
- Kögüldey-baatır kudabıs",-dep,* Kögüldey-Baatır dünürümüz"- deyip,
- (321)
- 1530 *Baatırlar Kögüldey-baatırdı* Bahadırlar Kögüldey Baatır'ı
- Tör bajinga koltuktap* Çadırın baş köşesine taşıyıp
- Karatı-Kaanla koştoy oturguzat.* Karatı-Kaan'la oturtular.
- Karatı-Kaan örö turup,* Karatı-Kaan kalkıp

	<i>Aytkan sözi mindiy boldı:</i>	Söylediği sözü şöyle oldu:
1535	<i>Kıstañcık dep erke kızım!</i>	Kıstañcık adlı sevgili kızım!
	<i>Ölö berer tını çok,</i>	Ölüverir canı yok,
	<i>Özüp toktoor caji çok</i>	Artıp duran yaşı yok
	<i>Kögüldey-Baatırdıñ bu</i>	Kögüldey-Baatır'ın
	<i>Kumduzak dep uuldinga bargan!</i>	Kumduzak adlı oğluna vardı!
1540	<i>Albatı –conım cırgazın dep</i>	Halkım kutlayın deyip
	<i>Toy-cırgaldı carlap turum!</i>	Düğün-eğlenceyi ilan ediyorum!
	<i>Tiştüleri edin cizin!</i>	Dişliler etini yesin!
	<i>Tiş cektorı münin içsin!”-deyt.</i>	Dişi olmayanlar çorba içsin!”-dedi.
	<i>Albatı-con onçozi</i>	Halkın tamamı
1545	<i>Surumga kirip oturdı.</i>	Çadıra girip oturdu.
	<i>Tepiş bajınañ teerep,</i>	Tepsi başına toplanıp ,
	<i>Aş bajınañ amzap</i>	Yemeklerden tattılar
	<i>Ajana berbey kanayttı.</i>	Doyuncaya kadar yediler.
	<i>Kün ebire kubarlap</i>	Gün boyunca değişip
1550	<i>Çööçöyçiler çööçöy urat.</i>	Kadeh sunanlar kadehleri doldurdu.
	<i>Alkış –bıyandu söstöri</i>	Güzel sözler,dualar
	<i>Ak calañda cañılanat ,</i>	Ak ovada yankılandı.
	<i>Kızıl çööçöy kılbrap,</i>	Kızıl kadeh kaldırıp,
	<i>Kün ebirip kolgo oynoyt.</i>	Gün boyu ellerinde gezdi.
1555	<i>Kalaylı çööçöy caltırıp,</i>	Kalaylı kadehleri parlayıp,
	<i>Kün ebirip koldo oynoyt.</i>	Gün boyu ellerind gezdi .
	<i>Kojoñdu çööçöy mında</i>	Şarkı türkü burada
	<i>Kooloy berbey kanayttı.</i>	Tutturarak kutladılar.
	<i>Albatınıñ bu cañarı</i>	Halkın sesi

- 1560 *Altay-kañıyga torgılat.* Tüm Altay'ı titredi.
Emil agaşka cañılanat. Tüm ağaçlarda yankılandı.
Ondogı bolgon cırgaldı Böyle bir düğünü
Onçoızın cazap ukpadım. Kimseden duymadım.
Onoyıp cırgap oturgança, Kutlayıp,eğlenirken,
1565 *On kün ödö bergen.* On gün geçti.
Kögüldey-Baatır aydat: Kögüldey-Baatır söyledi:
"Togus künge toylodıbıs! "Dokuz gün düğün yaptık!
On künge oynodıs! On gün oynadık!
Ak bıyanıs tura kalgan, Teşekkürlerimizi sunup
1570 *Altayıska canadıs!"-deyt,* Altay'a dönelim!"-dedi,
Akır akır kudam!-dep, "Bekle bekle dünürüm! deyip,
(322)
Karatı-Kaan aydat. Karatı Kaan
Kalgançı kızım kijige bardı, Küçük kızım evlendi .
Ak malımnañ mal beredim! Ak sürümden hayvan vereyim !
1575 *Albatımnañ albatı bereyin!-deyt.* Halkımdan halk vereyim!" dedi.
Ak malın aydap. Ak sürüyü getirtip ,
Albatı-conım cuulzın!"-deyt. Halkım toplansın!" dedi.
Eki künge edi-conı İki günde eti-yağı
Aygırlu malın, koyın, uyın At,koyun, inek
1580 *Aydap kelbey kanayttı ,* Toplayıp getirtti.
"Bu albatı, ak malım "Bu halk, bu sürüm
Kızımniñ ençizi bolzın!"-deyt, Kızımın çeyizi olsun!"-dedi.
Albatı-condı köçürüp, Halkı göçürüp,
Ak malın aydaarga, Ak hayvanları götürmeye,

- 1585 *Cüs baatırlar bolujat,* Yüz bahadır yardım etti.
Ada-enezi törööndöri Anne -babası,büyükleri
Üydejip ondo artıp kaldı. Yolcu edip orada kaldı.
Kumduzak Baatır aydat: Kumduzak Baatır şöyle dedi:
"Cüs baatırlar coldı baştap, "Yüz bahadır yolda önderlik edip,
1590 *Ak malın aydap ,* Hayvanları götürüp ,
Albatını baştap aparzın! Halkı yönetip getirsin!
Üldü mizile çiye tartkan colımla Kılıçla çizilmiş yolda
Tüni-tüjile barzın! Gece-gündüz gitsin!
Tuura tartkan cerimge Yükselteli yerime
1595 *Konup tünep barzın!* Yerleşip varsın !
Adam la men abakayımla Babamla, ben eşimle
Türge-tükey barak!"-deyt. Çarçabuk varalım!"-dedi
Kaan kızı kara beelü, Kaan kızı kara atlı ,
Kumduzak baatır küreñ attu, Kumduzak Baatır kahverengi atlı
1600 *Kök bukalu Kögüldey-Baatır* Gök boğalı Kögüldey-Baatır
Üçü aldınañ cortıp iydi. Üçü önden koşturdu.
Adalu-uuldu kelindü Baba-oğul ve gelini
At mañıla baraadat. Dört nala ilerledi.
Tebeelü malın ebirip, Meradaki hayvanları çevirip,
1605 *Tergeelü cur ttıñ ortalazıla* Yerleşik yurdun ortasına
Barıp catpay bu kanayttı. Varıp geldiler.
Con turluzın ödö berdi, Yerleşik halk koşturdu.
Cañarlajıp kojoñdojot. Toplanıp şarkılar söyledi.
Caş agaştar caykanıp artat, Yeşil ağaçlar sallandı .
1610 *Emil agaştar eelip artat.* Türlü türlü ağaçlar eğildi.

<i>Kak agařtañ bür tomilat,</i>	Kuru ağaçlarda yaprak titredi.
<i>Katu cerdeñ kök özöt.</i>	Yerde yeşil otlar oynadı.
<i>Baza körör ol bolzo,</i>	Gelip gördüklerinde ise
<i>Kara tayganiñ sınınga</i>	Kara tayganın ortasına
(323)	
1615 <i>Çıgıp kelgen bu emtiri.</i>	Çıkıp gelmişler.
<i>Ozogi oduzinga emdi</i>	Önce gelen otuzunu şimdi
<i>Kögüldey-Baatır toktop,</i>	Kögüldey-Baatır durdurup ,
<i>Amırap konzo kaylar deyt.</i>	Dinlenip beklenecek yer dedi.
<i>Attarınıñ eerin alıp,</i>	Atlarının eyerlerini alıp,
1620 <i>Armakçılap bu iygen.</i>	Burada bağladılar.
<i>Adalu-uuldu bolgojin</i>	Baba-oğul ise
<i>Kak agaştı kastay tudup ,</i>	Kuru ağacı kökünden tuttu .
<i>Carçaga agaş cara tudup,</i>	Kuru ağacı kesip parçaladı .
<i>Calbıştu ottı salıp iygen.</i>	Ateş yaktı.
1625 <i>Kumduzak Baatır abakayı</i>	Kumduzak Baatır hatunu
<i>Kıstançık dep caş kelin</i>	Kıstançık adlı yeni gelin
<i>Algıyın algan boyınça,</i>	Tencere dolusunca ,
<i>Arjan suudañ suza tartıp,</i>	Şıfalı sudan bir miktar alıp ,
<i>Askışka azıp iyet.</i>	Ocağā koydu.
1630 <i>Askan kazan kaynaarda,</i>	Astığı kazan kaynayınca,
<i>Emegen-ögön adazıla</i>	Yaşlı babalarıyla
<i>Kazı-kartalu et cip,</i>	Türlü türlü et yiyip
<i>Çaylap üçü otura berdi.</i>	Çay içip oturdular.
<i>Onoyıp çaylap oturança,</i>	Dinlenip çay içip otururken,
1635 <i>Caka cılıs çıga berdi.</i>	Gökte yıldız çıktı.

- Kögüldey-Baatır örö turup,*
Aziyda konor tušta
Möştiň olbugına kıstagan
Eki kıldı topşuurın alıp
- 1640 *Ot canınga bu oturıp,*
Eki kıldı topşurın sogup,
Kürkürede kaylay berdi.
Kööni kayga köçördö,
“Cayaltalı caňar-baatırdı”
- 1645 *Cazap çümdep maktayt.*
Kögüldey-Baatırdıň kayınga
Altay-kaňıy –caňlandı.
Agaş –taji küüley berdi,
Uyalı kuştar uyazın taştap,
- 1650 *Uçup kelgen ukkılayt,*
Balalu aňdar balazın taştap,
- Baza kelip tıňdap ugat.*
Altay-kaňıydyň eeleri,
Arjan agın suularıň eeleri
- 1655 *Baza mında cuulıp kalgender.*
Caraş kaydı cazap ukkılayt.
Onoň arı kaylarda,
- (324)
- Kak agaštaň bür tomılat,*
Katu cerdeň ölöň özöt.
- Kögüldey-Baatır kalkıp ,
Eski zamandan kalma
Ağacın gövdesine dayanmış
İki telli sazını alıp
Ateşin yanına oturup ,
İki telli sazını çalıp ,
Bağırarak şarkı söyledi.
Şarkıyı gırtlaktan söylerken ,
"Yetenekli Canar-Baatır'ı"
Düşünüp eserinde övdü.
Kögüldey-Baatır'ın şarkısına
Tüm Altay yankılandı.
Ağaç-taş çınladı.
Yuvalı kuşlar yuvasını bırakıp ,
Uçup gelerek duydu.
Yavrulu vahşi hayvanlar yavrusunu
bırakıp,
Gelip dinleyerek duydu.
Altay'ın ev sahipleri,
Akan şifalı suların sahipleri
Buraya toplanıp geldi.
Güzel şarkıyı duyup dinlediler.
Ondan sonraki şarkılarda,
Kuru ağaçlarda yaprak titredi.
Sert yerde ot bitti .

- 1660 *Taň aldında Kögüldey-Baatır* Tan öncesinde Kögüldey-Baatır
Topşuurın tuura salıp, Sazını bırakıp ,
Otko bu uçalanıp , Yere sırtüstü yatıp,
Cadıp mında uyuktay berdi. Orada uyudu.
Kürelenip kün çıgarda, Dairelenip güneş çıktığında .
- 1665 *Küük degen kuştar edet.* Guguklayan kuşlar süzüldü.
Kumduzak baatır abakayıla Kumduzak-Baatır hatunuyla
Kalıň uykudaň oygonıp kelze, Derin uykudan uyanıp gelince,
Odi öçpögön emtir. Ateş sönmemiş .
Eki at la kök bukazı İki atla gök boğası
- 1670 *Artaş cerde otop cürdi.* Ağaçlık yerde otliyordu.
Abakay kiji kazan azat, Eşi kazanla yemek pişirdi.
Kumduzak Baatır attar ulaarat. Kumduzak Baatır atları bağladı.
Askan kazan kaynaarda, Astğı kazan kaynayınca
Kögüldey-Baatır bu bolgojin Kögüldey-Baatır ise
- 1675 *Kalıň uykudaň oygonıp ,* Derin uykudan uyanıp ,
Arjan suula bu mında Şifalı suyla burada
Kolı-cüzin cuninat. Kolunu- yüzünü yıkadı .
Uulı-keldile bu kojo Oğlu ve geliniyle birlikte
Alama-şikir kursakla Lezzetli yemekle
- 1680 *Ajanıp, çaylap otura berdi.* Doyup, çay içip oturdu.
Talıymanniň tatuzın ciyt, Tuzlusunu , tatlısını yedi.
Alıymanniň açuzın içet. İçkinin acısını içti .
Ajanıp olor toyordo, Yiyip içip onlar doyduğunda ,
Abakay kelin turguza la Gelin kaldırıp
- 1685 *Ayak-kazanın cunup cuunadat.* Kap-kacağı yıkadı.

- Apşıyagı bu emdi*
Attarın eertep cügüret,
Kögüldey-Baatır atanarga
Ak çılбірın tuura tudat.
- 1690 *Tuyuk tiskin bolgojin*
Alın kaşka arta salat.
Temir tiskin teñdey tudup,
Çoy üzeñini çöyö tebip,
Üç temdenip minip iydi.
- 1695 *Ay suulugın ekçey tartıp,*
Aylın köstöp bu üçü,
Kara tayganı tömon
Kazaladıp bu braadat,
Eki attıñ bolgojin,
- 1700 *Bazıp iyze bazıdı tüñey,*
Celip iyze celiji tüñey,
 (325)
Cergelejip bu braadat.
Kojoñdozo kojoñı tüñey,
Kokur-katkıla braadat,
- 1705 *Kuskun uçup uçınga cetpes*
Kuba çöldi olor bu
Kuyun keptü ödö beret.
Sañıskan uçup uçına cetpes
Sarı çöldi bolgojin
- 1710 *Salkın keptü ödö beret.*
- Yaşlı adam şimdi
 Atlarını eyerleyip yürüttü.
 Kögüldey-Baatır gitmek için
 Beyaz dizgine asıldı
 Demir dizgini ise
 Ön kaşına sırtına saldı.
 Demir dizginlerini denk tutup
 Demir üzengisini çekip ,
 Üç sıçrayışta atına bindi.
 Ay şekilli gemleri çekti.
 Evlerine doğru bu üçü ,
 Kara tayganın aşağısına
 Dört nala ilerledi .
 İki atın ise
 Adım atsa adımı aynı,
 Koşup gelse koşuşu aynı,
 Sıralı ilerlediler.
 Şarkı söylese şarkısı aynı,
 Neşeyle kahkahayla ilerlediler.
 Kuzgun uça uçmaya yetmez
 Solgun çölü onlar
 Fırtına gibi geçtiler.
 Saksagan uça uçmaya yetmez
 Sarı çölü ise
 Rüzgar gibi aşılar.

- Ağın köp suular keçet,*
Ak möñküler tuular ajıp,
Barıp catpay bu kanayttı .
Eki caraş köörkiydiñ
- 1715 *Caraş üngür cañarına*
Caş agaştar caykanijat.
Emil agaştarı eelip artat.
Ene altayı cañılanat,
Elik sığın añdarı
- 1720 *Eeçiy mañtap ugat.*
Ay kanattu kuştarı
Aylana uçup tıñdaalayt.
Baza körüp cürer bolzo,
Altayına cedip kelgen,
- 1725 *Tebeelü malın ebirip,*
Tergeelü conın ortozınça
Cakşılajıp ödö beret.
Onoñ arı braatsa,
Ak orgöödöñ ayıldeştarı
- 1730 *Arakı çegen tudıngan*
Utkup kelbey kanayttı.
Kojoñ, komus, ikili
Bu altayda cañılanat .
Cañı kelgen kelinniñ
- 1735 *Carajın ulus kaykajat.*
Arı körzö ay keberlü,
- Akıntılı çok nehir geçtiler.
 Beyaz buzul dağları aşıp ,
 Varıp geldiler.
 İki güzel sevgilinin
 Güzel sedalı sesiyle
 Yaş ağaçlar sallandı.
 Taze ağaçlar eğildi.
 Anne Altay yankılandı.
 Keçi,maral,tüm vahşi hayvanlar
 Arkalarından koşup duydu .
 Ay kanatlı kuşlar
 Etraflarında uçup dinledi.
 Yola devam ederken ,
 Altaylarına varıp geldiler.
 Çit içindeki sürünün çevresinde dolanıp ,
 Yurttaki insanların arasında
 Selamlaşıp yaklaştılar .
 Daha ileri yaklaşıncı,
 Ak saraydan komşuları
 İçki,çegen koyup
 Selamlaşıp geldiler.
 Şarkı ,kopuz sesi
 Tüm Altay'da yankılandı.
 Yeni gelen gelinin
 Güzelliğinden halk şaşırdı.
 Uzaktan görünce ay misali ,

- Ay carkının akalayt.*
Uduru körzö, kün keberlü,
Kaçarı kızıl carajın.
- 1740 *Attu kelgeni tujüp köröt,*
Coyu kelgeni oturıp köröt,
Araay coboş bazıttu,
Kuuçundanıp bu iygende,
Şılırap akkan suu oşkoş,
- (326)
- 1745 *Ak sütteñ amzap,*
Aarçı-kurtla ajanıp,
Arakını amzajıp içet.
Alalu-uuldu amaduzın alıp,
Amır-ezen cangan dejip,
- 1750 *Ayıldeşarı süünip maktayt.*
Caraş çööçöy catırap
Kün ebire kolgo oynoyt.
Cañar kojoñ altayga
Cañılana berbey kanayttı.
- 1755 *Adalu-uuldu cañı kelin*
Atarın cedinip iygen
Ceñ ceñineñ koltuktajıp,
Ak örgöni köstöp,
Bazıp iybey kanayttı.
- 1760 *Ança-mınça bolboy bu*
Ak örgöögö cetiler.
- Ay ışığından parlak
Yakından görünce güneş misali,
Gözleri kızıl
Atı gelen indi .
Yaya gelen oturdu.
Yavaş sessiz adımla ,
Konuşup ilerlerken ,
Fokurdayıp akan su gibi,
- Ak süttten içip,
Yoğurt,et yiyip ,
İçki içtiler.
Baba-oğul hedefine ulaşp,
Rahat-huzurlu geri dönmüş deyip ,
Halkı sevinip övdüler.
Güzel içki ikram edip
Gün boyu ellerinde gezdi.
Güzel şarkılar Altay'da
Yankılandı
Baba-oğul ve yeni gelin
Atlarını yürüttü
Yenlerini ellerine alıp ,
Ak sarayı gözleyip
İlerlediler.
Bir hayli uzaklaşıp
Ak saraya geldiler.

- Ondogı bolgon cırgaldı* Orada olan neşeyi
Onçoızın aydıp bolbozım. Burada anlatamam .
Eki kün ödördö, İki gün geçtiğinde ,
1765 *Ezer-sezer eki iydi* İki iyi köpek
Küñküldede ürüp iydi. Gündüz havladı.
Tündük boydı koorıgan Gece boyu koruyan
Eki kara mürküdi İki kara kartal
Akşıp-akşıp uça berdi. Bağırarak uçtu.
1770 *Kögüldey-Baatır aydat:* Kögüldey-Baatır şöyle dedi:
"Kayın adañ bergen "Kayınbabanın verdiği
Ak malı la albatızı At sürüsü ile halkı
Keleetken bu emtir. Bu gelenler işte
Balam ayılđaştırıñla kojo Oğlum komşularınla birlikte
1775 *Arıp cobop kalgan albatıga* Güçsüzleşip bitkin kalan halka
Udura utkup bolujıgar"-deyt. Karşılayıp yardım et"- dedi.
Kumduzak Baatır ayılđaştırıla Kumduzak Baatır komşularıyla
Attarınga minip bu Atlarına binip
Arakı, çegen kanjalagan İçki, çegen bağladı
1780 *Ulustarın utkup emdi* Halkı selamlayıp
Kazaladıp kojoñbıla Dört nala şarkılarla
Eles etpey kanayttı Silüet gibi kayboldular
Art booçıga çıgarda, Tüm arka koşumlarını çıkarıp,
Ak malın aydagan Ak sürüyü götürdü
1785 *Kojoñ oyun cañarla* Şarkı, oyun eğlenceyle
Cüs baatırı baştagan Yüz bahadıra önderlik etti.

	<i>Ak calañda keleediri.</i>	Ak ovaya geldiğinde
	<i>Kumduzak Baatır ayıldaştarıla</i>	Kumduzak Baatır komşularıyla
	<i>Albatıga bolgojıp iyerge</i>	Halka yardım edip ,
1790	<i>Türgen-tükey braadat.</i>	Ok gibi ilerledi.
	<i>Ança-mınça bolboy cürüp</i>	Bir hayli uzaklaşıp
	<i>Ak malın aydagan,</i>	Ak sürüyü götürdü.
	<i>Ar cööjözün koştogon</i>	Bütün malı birleşti
	<i>Albatı-congo cedip keldiler.</i>	Yurduna yetip geldiler .
1795	<i>Ezer-sezer eki iydi</i>	İki iyi köpek
	<i>Eldi-condı ebirip kelgen,</i>	Halkın etrafına geldi
	<i>Kumduzak-Baatırğa calkançıp,</i>	Kumduzak Baatır'ı yalayıp ,
	<i>Eer kaptalinga çıgara</i>	Karnına çıkarak
	<i>Kalıp kırıñzıp mañtagılayt.</i>	Atlayıp, koşturdu.
1800	<i>Eki mürküt bolgojın</i>	İki kartal ise
	<i>Ak malın aydagan</i>	Ak sürüyü götürdü
	<i>Köçkün albatızına udura</i>	Göçen halka karşı
	<i>Ekü ebire uçup kelip ,</i>	İkisi dönerek uçtu.
	<i>Kumduzak bu baatırdıñ</i>	Kumduzak Baatır'ın
1805	<i>Eki iyninge oturup aldı.</i>	İki omzuna oturdu.
	<i>Eki kaanniñ albatızı</i>	İki kağanın halkı
	<i>Cakşılajıp tanijat.</i>	Selamlaşıp tanıştı.
	<i>Erjine attarı bolzo,</i>	Değerli atları ise
	<i>Kişteyip mında tanijat.</i>	Kişneyip burada tanıştı.
1810	<i>Ezen-amırın surajıp,</i>	Hal-hatır sorup,
	<i>Ermek kuuçın köptöyt.</i>	Konuşma çoğaldı
	<i>Karatı-Kaanniñ uluzı aydat:</i>	Karatı-Kaan'ın halkı:

	<i>"Kögüldey-Baatır, slerdiñ</i>	"Kögüldey-Baatır, sizlerden
	<i>Kandıy bökö kiji- dejet.-</i>	Daha güçlü kişi dedi .-
1815	<i>Kazır bütken Karatı- Kaan</i>	Öfkeli Karatı Kaan
	<i>Öltürüp koyordo tındanıp</i>	Öldürdüğünde canlanıp
	<i>Öç nekep cuulaşpay</i>	Öc alıp savaşmadan
	<i>Oyto katap kudalap bargan.</i>	Yeniden dünürlüğe geldi
	<i>Kazırlanıp ol kıygırbas,</i>	Öfkelenip bağırmas
1820	<i>Kandıy cakşı baatır- dejet.-</i>	Ne kadar iyi bahadır dedi
	<i>Cakşı kaan bolordo,</i>	İyi kağan olduğundan
	<i>Küünzep boyloris tergendis!-dejet.-</i>	İsteyerek geliriz!- dediler
	<i>Kaanniñ kıstançık dep kızı</i>	Kıstançık adlı kızı
	<i>Biske karuu bolgon uçun</i>	Bize değerli olduğu için
1825	<i>Kojo köçkönis bu"-dejet.</i>	Birlikte göçeriz"- dediler
	<i>Arçın küydürüp, cakşılaşkan,</i>	Ardıç yakıp dost olmuşlar.
	<i>Ak sütteñ içkilep</i>	Ak süttten içip
	<i>Arajan ajın amzagılayt,</i>	Sıcak yemek yiyip,
	<i>Altan cerge odu salıp,</i>	Atmış yere çadır kurup,
(328)		
1830	<i>Aş-kursagın kaynadıp</i>	Yemek kaynatıp
	<i>Albatı-con kuuçındaıp,</i>	Halk sohbet edip ,
	<i>Tepiş bajınañ terep, kezip,</i>	Tepsi başına toplanıp,
	<i>Aş bajınañ amzap ,</i>	Sofra başından tadıp ,
	<i>Ajangılap bu oturat.</i>	Yemek yiyip oturdular .
1835	<i>Arakı kımıs cetkiline</i>	İçki kırmızı yettiğince
	<i>Amzajıp olor içkileyt.</i>	Tadına bakıp içtiler.
	<i>Kalay bergen kalık-con</i>	Kadeh tutan halk

	<i>Cañarlajıp bu cırgayt.</i>	Neşelenip,kutladı.
	<i>Albatınıñ cañarına</i>	Halkın sesine
1840	<i>Altay-kañıy cañılanat.</i>	Tüm Altay yankılandı.
	<i>Eldiñ-conniñ cañarına</i>	Halkın sesine
	<i>Ene Altayı torgılat.</i>	Ana Altay titredi.
	<i>Ajanıp alğan albatınıñ</i>	Yemek yiyen halkın
	<i>Aştagan kursağı toyıp,</i>	Acıkan karnı doyup,
1845	<i>Arıgan sını ceñile berdi.</i>	Güçsüz gövdesi rahatladı.
	<i>Atanar dep cöptöşkön ,</i>	Atlara deyip ,
	<i>Ar-cööjöni ülejip, koştóp</i>	Her şeyi paylaşıp, koşup
	<i>Ak malın bu aydap,</i>	Ak sürüyü yürütüp,
	<i>Kögüldey-Baatırdıñ curtın köstöp,</i>	Kögüldey Baatır'ın yurdunu gözleyip ,
1850	<i>Barıp catpay kanayttı.</i>	Yola çıktı.
	<i>Kalay bergen albatı</i>	Kadeh tutan halk
	<i>Kojoñbıla braadat.</i>	Şarkılarla ilerledi.
	<i>Balalu añdar balazın taştap,</i>	Çocuklu olanlar çocuğunu bırakıp,
	<i>Eeçiy bazıp tıñdap artat,</i>	Arkalarından dinledi .
1855	<i>Uyalı kuştar uyazın taştap,</i>	Yuvalı kuşlar yuvasını bırakıp ,
	<i>Ebire uçup tıñdap ugat.</i>	Çevrelerinde uçup,onları dinledi.
	<i>Ança-mınça braatkança,</i>	Epey ilerleyince,
	<i>Kögüldey-Baatırdıñ bu</i>	Kögüldey-Baatır'ın
	<i>Arıp kalğan albatızı</i>	Yorulup kalan halkı
1860	<i>Süüne berbey kanayttı.</i>	Sevinerek ilerledi.
	<i>Ak örgöödö tuştaju</i>	Ak sarayda görüşme
	<i>Aydıp bolbos ködreñilü bolgon,</i>	Yapılıp halk bütün oldu.
	<i>Ondogı bolgon kuuçındı</i>	Orda olan sevinci

- Onçoizin aydıp bolbozım.* Burada anlatamam.
- 1865 *Taşdaktalıp taş atkan,* Işıklar saçarak tan attığında
Tatlar dep kuştar etken. Bildircin kuşları ,
Kürelenip kün çıkkın, Dairelenip güneş çıktığında
Küük dep kuştar etken. Guguk kuşları gelmiş .
Albatı-conı bolgojin Halkı ise
- 1870 *Ajanıp toygon bolgon.* Yemek yiyip doydu.
Kögüldey-Baatır örgöödöñ çıgıp , Kögüldey-Baatır saraydan çıkıp,
Aytkan sözi mindiy boldı: Söylediği sözü şöyle oldu:
- (329)
- “Azırap algan balam,* Yetiştirdiğim oğlum
Aytkan sözümdi uk!-deyt.- Sözümlü dinle!-dedi
- 1875 *Karatı-Kaan kayınıñ* Karatı-Kaan kayınbaban
Kızınga ülü edip bergen Kızına pay vermiş
Albatını kiçeep kör. Halkını öğrenmeye gayret et
Başka baş kojulganda, Başka lider gelince ,
Başkalanbas kerek, Yabancılaşmaması gerek.
- 1880 *Albatinga albatı kojuldı,* Halkına halk eklendi.
Aydıp bolbos süünçi!-deyt.- Anlatılmaz bir sevinç !- dedi
Odun, suu cok con artpazın, Ateşi,suyu olmayan halk çoğalmaz .
Odorı cok mal turbazın, Otlığı olmayan hayvan durmaz .
Cüs baatırıñ baştap, Yüz bahadırın önder olup ,
- 1885 *Ayıldeşarıñ kojo alıp ,* Komşularınla birlikte
Kojulıp kelgen albatıga Birleşip gelen halka
Ayıl-curt olor tutsın. Ev-yurt versinler.
Altı kündi ötkürbey Altı gün geçmeden

	<i>Onçozi belen bolzın.</i>	Her şeyi hazır olsun.
1890	<i>Odın-suuga condı baştap, Ayıl-curtın tutsın Odorluga mal başkarzın” –dep Katu sırkındı cakardı, Adazınıñ bu cakaruzın</i>	Halkın ateşi-suyu başlayıp , Evini- yurdunu alsın Otlağa sürü sevk etsiné -deyip Sıkı emir verdi. Babasının bu emrini
1895	<i>Büdürbey moynop bolbos. Cüs baatırdı bolgojın Malta kireele cetkildeyt Ayıldaştarı malta, kireelü Odun-suuga con baştap,</i>	Yerine getirmemek olmaz. Yüz bahadırı ise Baltayla biçmeye yeteriz dedi. Komşular baltayla biçerek Oduna- suya halk sahip oldu .
1900	<i>Ayıl-curt edip Er kindiktü albatızı Arır çılaarın bilbey Amırı çok iştegileyt. Odorluga mal başkarıp,</i>	Ev-yurt kurup Yiğitleri,halkı Yorulmak bilmeden Dinlenmeden çalıştı. Otlağa sürü sevk edip ,
1905	<i>Onço ulustar iştegileyt. Beş kün ödördö, Kögüldey-Baatır boyı Cañı tutkan curtardı Ebire cortıp turup,</i>	Halk çalıştı. Beş gün geçince, Kögüldey-Baatır kendisi Yeni kurulan yurtları Gezip dolaşıp ,
1910	<i>Tutaktu cerdi körüp Turguza la etsin deyt. Altı kündi ötkürbey Karatı-Kaan bolgojın Kızınga ülü edip bergen</i>	Yetersiz yeri görüp Oracıkta dursun dedi. Altı gün geçmeden Karatı-Kaan ise Kızına hissesini,payını verdiği

1915	<i>Albatı-congo bolgojin</i>	Halkla birlikte
(330)		
	<i>Altı kündi ötkürbey</i>	Altı gün geçmeden
	<i>Cañı curtla cetkildegen.</i>	Yeni halkla geldi.
	<i>Köçüp kelgen albatı-con</i>	Göçüp gelen halk
	<i>Alkış bıyan aydijıp,</i>	Hayır dua edip ,
1920	<i>Süüngiley berbey kanayttı.</i>	Sevinerek geldi.
	<i>Altınçı künde Kögüldey-Baatır</i>	Altıncı günde Kögüldey Baatır
	<i>Ak örgöödöñ çıgıp aydat:</i>	Ak saraydan çıkıp :
	<i>"Azırap algan uulım, –deyt.-</i>	"Yetiştirdiğim oğlum,
	<i>Kalğançı cakıltamdı бүдүр.</i>	Kalan emrimi yerine getir.
1925	<i>Cüs baatırıñdı baştap</i>	Yüz bahadırının önderliğinde
	<i>Ayıldeşarıñla kojo</i>	Komşularınla birlikte
	<i>Ayga, künge mızıldagan</i>	Aya-güneşe karşı parlayan
	<i>Ak örgööni boyınga et-deyt.-</i>	Ak sarayını kendine yaptırdı-dedi
	<i>Ak örgöö bolgojin</i>	Ak saray ise
1930	<i>Altı künge бүтсин" –deyt.-</i>	Altı günde bitsin"-dedi
	<i>Ağaş kezip taştar oodıp</i>	Ağaç kesip taş kırıp
	<i>Albatı-conlo bu kojo</i>	Halkla birlikte
	<i>Cüs bartırları baza caba,</i>	Yüz bahadırı,
	<i>Öy ötkürüp oturbay</i>	Zaman geçirip oturmadan
1935	<i>Ağaş-taşla albatı</i>	Ağaçla-taşla halkı
	<i>Ak örgööni бүдүрerge</i>	Ak sarayı bitirmek için
	<i>Albadanıp iştegileyt.</i>	Gayret edip çalıştılar
	<i>Altın-möñün çümin</i>	Altın-gümüş binaya
	<i>Kögüldey-Baatır başkarat,</i>	Kögüldey-Baatır önderlik etti.

- 1940 *Altı kündi ötkürbey* Altı gün geçmeden
Albatı-conı aradap Halkı yrdım edip
Ak örgööni бүдүрүп iydi. Ak sarayı bitirdi.
Ak örgöögö bolgojin Ak saraya ise
Kumduzak Baatır abakayıla Kumduzak-Baatır eşiyle
- 1945 *Köçüp albay kanayttı.* Göçüp geldi.
Onoñ arı albatı Ardından halkı
Arıır –çılaarın bilbeyt. Yorulmak bilmeden,
Cüs baatır cadatan Yüz bahadır
Baza cañı örgööni Yeniden yeni sarayı
- 1950 *Beş künge бүдүрдiler.* Beş günde bitirdi.
Katu işteri bojoordo Zor işleri bittiğinde
Kalık-conı bu cırgalda Halkı kutlamada
Arakı kımıs temdegen İçki kımız hazırladı
Kojoñ cırgal baştalı. Şarkı kutlama başladı .
- 1955 *Oyin-cırgal bojoordo,* Oyun-kutlama bittiğinde
Kalgançı tutkan örgöögö Son yapılan saraya
Cüs baatır curtay berdi. Yüz bahadır yerleşti.
Kögüldey-Baatır aydat: Kögüldey-Baatır şöyle dedi:
- (331)
“Odus konup, aydıñ "Otuz gece bekleyip ayın
1960 *Ak toolun küni tuşta,* Ak dolunay zamanında,
Uulımniñ toyın ederim. Oğlumun düğününü yaparım.
Edi –conım emdeşteyin Halkımı sevindireyim
Arakı ajın temdep, İçki, yemek hazırlayıp,
Carlu toygo beletenzin!-deyt.- Güzel bir düğün hazırlayın!-dedi

- 1965 *Altay üstünde altan kaanga,*
Cer üstünde ceten kaanga
Elçi türgen iyiger !"-deyt.
Arı-beri elçi iyip ,
Albatı-conı tüymey berdi.
- 1970 *Kaandardı toygo elçilep,*
Alıp Baatırları atanat.
Carlu toygo soyorgo
Bazıp bolbos bayım semizin,
Cedip bolbos cılım semizin,
- 1975 *Bulut bolgon kazılzınañ*
Baza taldap ekelet.
Karatı-Kaanga toy carlap
Cüs baatırdıñ başçıızı
Küler-baatır atandı,
- 1980 *Altan özök beltirinde*
Keen caraş Altayda
Kebis oşkoş calanta
Toy cırgaldı ötkürer dep,
Cöptöjip albay kanayttı.
- 1985 *Bazıp bolbos bayım semizin*
Büktey cıgıp em soyot.
Cedip bolbos cılım semisti
Cıga tartıp soygılayt.
Bulut bolgon kazıluzınañ
- 1990 *Baza kojup soygılayt*
- Altay üstünde altmış kaana,
Yer üstünde yetmiş kaana
Elçi gönderin!"dedi
Dört bir tarafa elçi gönderip ,
Tüm halk heyecanlandı
Kaanları düğüne çağırmaya ,
Kahraman bahadırları yollandı.
Kalabalık düğünde kesmeye
Kesilmemiş besili semiz hayvanların
Ulaşılamayan değerli hayvanların
Bulut misali karın yağından
Seçip alıp getirmişler.
Karatı-Kaan'ı düğüne davet etmek için
Yüz bahadırın başı
Küler-Baatır yollandı.
Altmış nehrin kavuştuğu yerde
Güzel Altay'da
Halı gibi ovada
Düğün sevinci var deyip,
Anlaşıp konuşmuşlar
Kesilmemiş besili semiz hayvanları
Yıkıp sonra da soydular.
Ulaşılamayan değerli hayvanları
Yıkarak soydular.
Bulut misali karın yağından
Tekrar birleştirip soydular

	<i>Taygaga tüñey et tuuragan,</i>	Dağ gibi et yığıp,
	<i>Talay keptü arakı temdep</i>	Deniz gibi içki akıtıp
	<i>Carlu toygo beletenet.</i>	Kalabalık düğüne hazırladılar.
	<i>Kök-boro atka mingen</i>	Gök boğa ata binen
1995	<i>Küler-Baatır bolgojin</i>	Küler-Baatır ise
	<i>Karatı-Kaanniñ atlayın köstöp,</i>	Karatı-Kaan'ın yurdunu gözleyip ,
	<i>Tündü-tüştü braadat.</i>	Geceli-gündüzlü ilerledi.
	<i>Kança tümen tuular ajıp ,</i>	Çok sayıda dağ aşıp,
	<i>Kança cüzün suular keçet.</i>	Çok sayıda nehirler geçti.
2000	<i>Erjenede soodu cok,</i>	Değerli atta dinlenme yok.
	<i>Er boyında cok</i>	Adamın kendisinde dinlenme yok.
(332)		
	<i>Barıp catpay kanayttı.</i>	Varıp geldi
	<i>Baza körüp bu cürze,</i>	İlerleyerek uzaklaşınca ,
	<i>Kara tayga sınınga</i>	Kara tayga ova sınırına
2005	<i>Çıgıp kelgen ol emtir,</i>	Çıkıp geldi.
	<i>Odu bolgon cerge</i>	Ateşi olan yere
	<i>Tokum sogup amırap alıp,</i>	Koşum soyup dinlendirip,
	<i>Adın eertep minip iyet.</i>	Atını eyerleyip binip gitti.
	<i>At sulugin caykay tartıp,</i>	Atın gemini çekip ,
2010	<i>Kayış kamçı cañıy tudat.</i>	Kayış kamçıyı salladı.
	<i>Kök-boroniñ calmajinga</i>	Gök boğanın kalçasına
	<i>Tuda berbey kanayttı.</i>	Tutarak vurdu.
	<i>Kök-borozi bolgojin</i>	Gök boğası ise
	<i>Kara tayganı tömön</i>	Kara tayganın tamamını
2015	<i>Kazaladıp bu braadat.</i>	Dört nala ilerledi.

	<i>Ança-mınça bolbodi</i>	Epey yol gitti
	<i>Altan özök beltirinde</i>	Altmış nehrin kaynaştığı yerde
	<i>Ak calañga cedip keldi.</i>	Ak ovaya yetip geldi.
	<i>Kuskun uçup uçınga cetpes</i>	Kuzgun uçsa uçmaya yetmez
2020	<i>Kuba çöldi bolgojin</i>	Kuba çölünü ise
	<i>Kuyun keptü ödö berdi.</i>	Kasırga gibi geçiverdi .
	<i>Sañıskan uçup uçınga cetpes</i>	Saksağan uçsa uçmaya yetmez
	<i>Sarı çöldi bolgojin</i>	Sarı çölü ise
	<i>Salkın keptü ödö berdi.</i>	Rüzgar gibi geçiverdi.
2025	<i>Kök-boro erjenezi</i>	Değerli atı
	<i>Kök ölöñdi kömö baspay</i>	Yeşil otu ezmeden
	<i>Köni corgo braadat.</i>	Güzel rahvan ilerledi.
	<i>Caş ölöñdi caya baspay</i>	Yeşil otlu yere basmadan
	<i>Caraş corgo braadat.</i>	Güzel rahvan ilerledi.
2030	<i>Baza körüp braatsa,</i>	İlerleyince,
	<i>Karatı-Kaanniñ bolgojin</i>	Karatı-Kaanın
	<i>Con curtagan turluzinga</i>	Halkının yaşadığı yere
	<i>Cedip kelgen bu emtir</i>	Varıp geldi.
	<i>Celeelü malın ebirip</i>	Çit içindeki sürünün çevresinde dolanıp
2035	<i>Tergeelü curtıñ ortozıla</i>	Yurttaki insanların arasında
	<i>Barıp catpay kanayttı.</i>	İlerledi.
	<i>Ança-mınça baratkança ,</i>	Epey yol gidince
	<i>Karatı-Kaanniñ örgöözi</i>	Karatı-Kaanın sarayı
	<i>Ayga künge mızıldap</i>	Aya -güneşe karşı parlayıp
2040	<i>Ayda turbay kanayttı.</i>	Görüldü.
	<i>At çakızı baza anda</i>	At çakızı bir daha

	<i>Ayga künge mızıldayt.</i>	Aya güneşe karşı parladı.
	<i>Kandiy caan baatır dejip</i>	Büyük bahadır nerede deyip
	<i>Karatı-Kaanniñ</i>	Karatı-Kaan'ın bahadırları
(333)		
2045	<i>Kaykap körüp turadılar.</i>	Şaşıp kaldılar.
	<i>Ança-mınça bolboy lo</i>	Epey zaman geçti
	<i>Küler-Baatır bolgojin</i>	Küler-Baatır ise
	<i>Tergeelü curtıñ ortozıla</i>	Yurttaki insanların arasında
	<i>Kaan örgöözinge cedip,</i>	Kaanın sarayına varıp,
2050	<i>At çakızına cortıp keldi.</i>	At çakızına koşturup geldi.
	<i>Adınañ tüşken boyınça</i>	Atından iner inmez
	<i>Adın çakıga buulap</i>	Atını çakıya bağlayıp
	<i>Ak örgööni köstöp bastı.</i>	Ak saraya geldi.
	<i>At alatan altan alıp</i>	At bakıcısı altmış alp
2055	<i>Aaylanıp bolboy turgulayt.</i>	Anlamayıp durdular .
	<i>Ceñ tudatan ceten alıp</i>	Yen tutan yetmiş alp
	<i>Cerdöön körüp turgulayt .</i>	Görüp durdular.
	<i>Küler-Baatır bolgojin</i>	Küler Baatır ise
	<i>Kaalgalu ejik kayra açıp</i>	Ahşap kapıyı ardına kadar açıp
2060	<i>Ak örgöögö kirip kelet.</i>	Ak saraya girip geldi.
	<i>Ot ayaginga bu oturıp,</i>	Ateş başına oturup,
	<i>Cakşılajıp oturat.</i>	Selamlaşıp oturdu.
	<i>Kögüldey-Baatır biçigen</i>	Kögüldey-Baatırın yazdığı
	<i>Samara biçikti alıp beret.</i>	Mektubu alıp verdi.
2065	<i>Karatı-Kaan kolgo alıp</i>	Karatı-Kaan eline alıp
	<i>Ayga-künge cölöy tudup,</i>	Işığa doğru tutup,

- Kıçırıp körör bolzo,*
Bu aydıñ ak tolunda
Kumduzak Baatırla kızınıñ
 2070 *Cardu toyinga kelzin dep*
Biçip calgan bu emtir.
Abakayı örö turup,
Bir arkıt çegendi
Bir ayak edip taptap urala,
 2075 *Tuda berdi baatırğa.*
Sungan kolın tartkalakta
Küler-baatır çegendi
Cañıs tınıp içip iydi.
Tepşıge tolo et salıp,
 2080 *Çara ayakka köçö urat.*
Kurut teertpek sarju
Ekelip baza çogo salat.
Etti cuunı üze cigen
Çaylap emdi oturat.
 2085 *Kaan abakayı körüp,*
Ajıktu baatır dep sananat.
Karatı-Kaan aydat:
 (334)
"Kızımniñ toyinga bararıs,
Balamniñ sebin bolzo,
 2090 *Törtön töögö koştoylo,*
Alararıs", –dep ayttı.
- Okuyup,daveti gördüğünde,
 Bu ayın dolunayında
 Kumduzak Baatırla kızının
 Davetli düğününe gelin diye
 Yazılmıştı.
 Eşi ayağa kalkıp,
 Bir torba çegeni
 Bir Kadehe dökerek,
 Tutuverdi bahadıra .
 Elini uzatarak çektiğinde
 Küler-Baatır çegeni
 Bir nefeste içti.
 Tepsie et koyup ,
 Büyük kaseye çorba doldurdu.
 Peynir,pide,yağ
 Getirip hepsini ateşe attı.
 Etin yağın tamamını yedi
 Çay içip oturdu.
 Kaanın eşi görüp ,
 Ne iyi bahadır diye düşündü .
 Karatı-Kaan söyledi:
 " Kızımın eğlencesine varırız,
 Yavrumun çeyizini ise
 Kırk deveye yükleyerek ,
 Alırız"- dedi

	<i>Toy carlagan baatırğa</i>	Eğlenceyi bildiren bahadıra
	<i>Kolgo tutsa koyt etpes</i>	Eliyle tutmaya yetmeyecek
	<i>Kara tajuur turgustı,</i>	Kara matara dikti.
2095	<i>Arakı ajın amzap içti.</i>	Çok fazla içki içti.
	<i>Edi-kanı izip ,</i>	Gövdesi ısınıp ,
	<i>Ermek-kuuçını köptöy berdi.</i>	Sohbet çoğaldı .
	<i>Ajanıp toygon küler-baatır</i>	Yemek yiyip doyan Küler-Baatır
	<i>Ak örgöödöñ bu çıgıp,</i>	Ak saraydan çıkıp,
2100	<i>Kök-borozın minip iyyen</i>	Gök boğasına binip
	<i>Altayın köstöp cortıp iydi.</i>	Altay'ı gözleyip yola çıktı.
	<i>Kögüldey Baatır aydat:</i>	Kögüldey Baatır söyledi:
	<i>"Akır akır balam –deyt.-</i>	"Bekle bekle yavrum dedi
	<i>Carlu caan toy bolzo,</i>	Büyük eğlence olacaksa ,
2105	<i>Margaan carış eder kerek.</i>	Ödüllü yarış yapmak gerek .
	<i>Cer üstiniñ altan kaanı,</i>	Yer üstünün yetmiş kaanı
	<i>Altay üstüniñ Altan kaanı</i>	Altay üstünün altmış kaanı
	<i>Carlu toygo kelze,</i>	Davetli düğüne gelirse
	<i>Caraş körör uçurlu, –deyt.-</i>	Yarış güzel olur, dedi
2110	<i>Kara-küreñ adıñdı</i>	Kara atını
	<i>Caradıp soodıp körzöñ,</i>	Sevip dinlendirerek ,
	<i>Margaandı ol algadıy!-deyt,-</i>	Yarışı o kazanacak !-dedi
	<i>Carışta caman cok</i>	Yarışta hile yok
	<i>Boyiñnın adıñdı minip</i>	Kendi atına binip
2115	<i>Boyiñ carış" –deyt.</i>	Kendin yarış"-dedi
	<i>Kumduzak uulı ayda salat:</i>	Oğlu Kumduzak atını hazırladı.
	<i>"Carışsa, ceñü alarga</i>	"Yarışta zafer kazanmaya

- Albadanarım adam!"deyt.*
Altay üstineñ altan kaan.
 2120 *Cer üstiniñ ceten kaan*
Carlu caan bu toygo
Cetkilep kelbey kanayttı,
Kögüldey-Baatır aydat:
"Boyıstıñ albatı-conıska
 2125 *Türgen elçi iyiger,*
Uraktaazı attu kelzin,
Cuuktagızı coyu kelzin,
Sokorlorı cedektü kelzin,
Aksaktarı ulaalu kelzin"-deyt.
 2130 *Onoyıp tüymep turgança,*
 (335)
Ezer-sezer eki, taygıl
Küñküldede ürüp iygen
Kün çıgıjın köstöp
Mañtay berbey kanayttı.
 2135 *Tündük boyın korıgan*
Eki kara mürkütteri
Akşıp-akşıp bu iyele,
Eki taygıldı eeçiy uçtı,
Mını körgön Kögüldey-Baatır
 2140 *"Akır akır balam!deyt.-*
Karatı-Kaan kaynıñ
Carlu toygo keleediri.
- Gayret edeceğim babam! "dedi.
 Altay'ın altmış kağanı
 Yer üstünün yetmiş kağanı
 Davetli büyük eğlenceye
 Yeterli gelmedi .
 Kögüldey-Baatır:
 "Kendi halkına
 Elçi gönder,
 Uzaktan atlı gelsin,
 Yakından yaya gelsin,
 Körler kılavuzlarıyla gelsin ,
 Sakatlar değnekleriyle gelsin"- dedi.
 Konuşup telaşlandı.
 İki iyi köpek
 Güneş doğunca havladı.
 Gün doğusuna doğru
 Koşmaya başladı.
 Gece boyunca koruyan
 İki kara kartalı
 Bağırarak takip etti .
 İki köpeğin ardından uçtu .
 Bunu gören Kögüldey-Baatır
 "Dur dur oğlum-dedi
 Karatı-Kaan kaynın
 Davetli düğüne geliyor

	<i>Eli-coniñla kojo</i>	Halkınla birlikte
	<i>Artaş cerge odu salıp</i>	Ağaçlı yere ateş yakıp
2145	<i>Kudalardı utkıgar!”-deyt.</i>	Dünürleri karşıla !"dedi.
	<i>Kumduzak Baatır turguza la</i>	Kumduzak-Baatır şimdi
	<i>Ettü tepşi tudungan,</i>	Etli tepsiyi tutmuş.
	<i>Eli-conın baştap alıp,</i>	Tüm halk uyararak,
	<i>Kudaların utkup atanat,</i>	Dünürleri karşılamaya gitti .
2150	<i>Artaş booçıga olor çıgıp</i>	Ağaçlık tepeye onlar çıkıp
	<i>Odu salıp çay azat.</i>	Ateş yakıp çay hazırladı.
	<i>Arakı kımıs artıgınça</i>	İçki kıımız bolluğuyla
	<i>Kudalardı utkıırga bu</i>	Dünürleri karşılamaya
	<i>Sakıy berbey kanayttı.</i>	Beklemeyip gitti.
2155	<i>Eki mürküt ak ayasla</i>	İki kartal ak aydınlıkla
	<i>Şuñup uçup keldiler.</i>	Uçup geldiler.
	<i>Eki ebire uçala,</i>	İki kere çevrelerinde dönerek,
	<i>Kumduzak Baatırdıñ bolzo</i>	Kumduzak Baatır'ın
	<i>Eki carınga oturdılar .</i>	İki omzuna oturdu.
2160	<i>Eki taygıl iytti</i>	İki hızlı köpeği
	<i>Baza cedip kelgileyle,</i>	Koşup gelirken ,
	<i>Eezinge kırızıp calkançıyt.</i>	Rüzgar gibi vızıldayıp,gök gürledi.
	<i>Cañar kojoñ kudalardıñ</i>	Dünürlerin gelişiyle şarkılar
	<i>Cañlana berbey kanayttı .</i>	Yankılandı.
2165	<i>Ajarıp körör bolzo, kudaları</i>	Dünürleri gören herkes
	<i>Törtön töögö cöøjö koştogon</i>	Kırk deve mal yükledi
	<i>Cedip kelbey bu kanayttı.</i>	Yetip geldi.
	<i>Küyü balanıñ tugandarı</i>	Damadın akrabaları

	<i>Ak sût tudungan utkup</i>	Ak sütle karşılayıp
2170	<i>Turbay kanayttı.</i>	Durmadan
	<i>Arakı kımıs kımıs kubarlap</i>	İçki kımız hazırlayıp
	<i>Kün ebire çööçöy urat.</i>	Gün boyu içki sundu.
	<i>Alkış, bıyandu kojoñdori</i>	Şükran, iyilik şarkıları
(336)		
	<i>Altay-kañıyga cañılanat,</i>	Tüm Altay'da yankılandı.
2175	<i>Eki kaannıñ albatızı</i>	İki kağanın halkı
	<i>Eptü-cöptü kuuçındaıjp</i>	Güzelce sohbet edip
	<i>Ak örgöönı köstöp baraadat,</i>	Ak sarayı gözleyip ilerledi.
	<i>Ak örgöögö kudalar cederde,</i>	Ak saraya dünürler gelince ,
	<i>Aydıp bolbos utkul boldı.</i>	Anlatılmaz karşılama oldu.
2180	<i>Ar cöözın töölördöñ</i>	Her şeyi develerden
	<i>Kudaları tujüret.</i>	Dünürleri indirdi.
	<i>Albatı-con cööjözın</i>	Halk her şeyi
	<i>Cañı örgöögö tajıgılayt.</i>	Yeni saraya taşıdı.
	<i>Kubarlu çööççöylör bolzo</i>	Parlak kadehler ise
2185	<i>Kün ebire aylanat,</i>	Gün boyu gezdi .
	<i>Karatı-Kaan mında</i>	Karatı Kaan burada
	<i>Aç mıkının tayangan</i>	Çıplak beline dayandı
	<i>Ak örgöönı ajıktayt,</i>	Ak sarayı izledi.
	<i>"Altın-möñünle çümdep</i>	" Altın-gümüşle süsleyip
2190	<i>Cañı caan örgöönı</i>	Yeni sarayı
	<i>Kanay kapşay etken?-deyt.-</i>	Ne kadar çabuk bitirdiniz?-dedi
	<i>Cañıs örgöö emes</i>	Tek saray da değil
	<i>Eki cañı örgöö etkenin</i>	İki saray yaptınız

- Kanayıp kaykabas!"-deyt.* Bu imkansız!" dedi.
- 2195 *Kögüldey-Baatır aydat:* Kögüldey-Baatır:
"Conniñ moynı coon dep "Halkın boynu kalın deyip
Tegin aytkan emes, Boş söz değil,
Ömölü curt öñjinip dep Öğüt tutan yurt büyür.
Kep sös çın emey!"-deyt. Atasözü doğrudur değil mi?"dedi.
- 2200 *Karatı-Kaan kızına* Karatı-Kaan kızına
Ençi edip bergen Miras edip verdiği
Eli-conı aydijat: Halkı şöyle konuştu :
"Altı kündi ötkürbey "Altı gün geçmeden
Köçüp kelgen köçkünderge- Göçüp gelen halka
 2205 *Onçolorınga cañı curttı* Yeni yurdu
Tudup bergeni süünçilü de, Vermesi hem sevindirdi,
Kaykamçılı da iyne!"-dejet. Hem de şaşırttı!"-dedi
Onoñ arı oyto lo Ondan sonra yeniden
Ozogızın oygortıp , Eskiye düşünüp,
 2210 *Eskidegizin eltertip* Öncekileri anıp
Kuuçındaııp oturgılayt. Sohbet edip oturdular.
Ança-minça bolbodi, Epey zaman geçince,
Attar tınıjı kuu tuman, Atların nefesi beyaz duman gibi,
Albatı cüzi kızıl ört Yüzleri kızıl ateş gibi
 2115 *Ak örgöni ebire* Ak sarayın çevresinde dönerek
Cuulıp kelbey kanayttı. Toplanıp geldiler.
- (337)
- Askan kazandarı kaynaarda,* Kazanları kaynayınca,
Kögüldey-Baatır carlayt: Kögüldey Baatır emir verdi:

	<i>Kumduzak Baatır carlayt</i>	Kumduzak Baatır emir verdi.
2220	<i>"Kumduzak Baatır uulumniñ Carlu caan toy-cırgalın Keen caraş bu altayda Kebis oşkoş calañga ediger! Ak çeçektü calañga</i>	" Kumduzak Baatır oğlumun Davetli büyük düğününü Güzel Altay'da Halı gibi ovaya yayın ! Ak çiçekli ovaya
2225	<i>Arkaktu kebister cayzın! Ak baştu kargandarga Ak kemirçek kiyis cayzın! Kök çeçekterlü calañga Köböñ torko cayzın!"-deyt.</i>	Çok sayıda halı serin! Ak başlı yaşlılara Ak keçe serin! Yeşil çiçekli ovaya Pamuk ipek gibi yayın!" -dedi.
2230	<i>Albatı-conı kıymırap Ak baştu kargandarga bolgojin Altan cüzün çeçekterlü Ak calañga bu emdi Ak kemirçek kiyis cayat,</i>	Halk kaynaşıp Ak başlı yaşlılara ise Altmış çeşit çiçekli Ak ovaya şimdi Ak keçe serdi.
2235	<i>Kök çeçekterlü calañga Kańça cüzün kebis cayat. Caraş çañkır calañga Cajıl torko caygılayt. Albatı iştenip turgança,</i>	Yeşil çiçekli ovaya Yüzlerce halı serdi. Bu güzel yeşil ovaya Yeşil ipek serdiler. Halk çalışıp dururken,
2240	<i>Aru ezin salkın soktı. Ene altaydañ bolgojin Ekçey ezin, salkın keldi. Emdi körör bolgojin, Ceten kulaş müüstü</i>	Tatlı bir esinti çıktı. Anne Altay'dan ise Esinti,rüzgar geldi. Görüldüğünde ise , Yetmiş kulaç boynuzlu

- 2245 *Ceren –küreñ teke mingen* Kahverengi tekeye binen
Cer-kindigi enezi Yer anası
Cajıl torko kiyingen, Yeşil ipek giyinmiş.
Altın-möñün çümdengen, Altın-gümüşle donanmış,
Arı körzö ay keberlü Bakınca yüzü ay misali
- 2250 *Ay carkının akalayt.* Ay ışığı gibi parladı.
Udura körzö, kün keberlü Karşıdan bakınca güneş misali
Kün carkının akalayt. Güneş ışığı gibi parladı.
Altay üstiniñ ceten kaanı, Altay'ın yetmiş kaanı ,
Albatı-conıla bu kojo, Halkıyla birlikte,
- 2055 *Cer-kindigi enezi aldında* Yerin anası önünde
Tize ceñil çögödöp, Dizleri üzerine çöküp
Börükterin bu suurıp, Börkünü çıkarıp,
Tili çeçen alkap, Güzellik dileyip,
Cerge caba mürügileyt. Yere-göge hayır dua ettiler.
- (338)
- 2260 *Uzun edektü ulustarı* Uzun etekli insanlar
Eki tuluñın sıymap , İki örgüsünü okşayıp,
Tize ceñil çögödöp, Dizleri üzerine çöküp,
Tili çeçen alkış surap , Güzellik dileyip
Cerge caba olor mürgüyt . Yere göge hayır dua ettiler.
- 2265 *Kaykamçılı utkuul boldı,* Hayret verici karşılama oldu.
Kalık-con süüne berdi , Halk sevindi.
Körbögön ulus köküp ugat , Görmeyen halk da bunu duydu.
Ukpagan ulus uçurıp surayt, Duymayan halk şaşırıp sordu.
Bilbes ulustar mında Bilmeyen insanlar burada

- 2270 *Biler ulustaň surap ugat .* Bilenlerden duyup öğrendi
Cer-kindigi enezi Yerin anası
Kögüldey-Baatırdı kuçaktanıp , Kögüldey- Baatır'ı kucaklayıp,
Aytkan sözi mindiy boldı : Şöyle söyledi:
"Ölö berer tını çok , " Ölüverecek canı yok,
2275 *Özüp toktoor cayı çok* Artacak yaşı yok
Kögüldey-Baatır uulım , Kögüldey-Baatır oğlum,
Komudalıñdı köp ukkam Şikayetini çok duydum.
Taş oçogıñ cemirilbes , Taş ocağın yıkılmaz,
Taklan-külüñ çaçılbas . Külün saçılmaz,
2280 *Odurgan odıñ öçpös edip* Ateşini sönmey edip
Ordıña oturar uul bergem . Sana oğul verdim.
Kumduzak Baatır la Kıstañçık Kumduzak Baatır ile Kıstañçık
Elen-çakka curtazın dep , İki nesil yaşasın.
Toyinga men keldim-deyt . Ben eğlençenize geldim"-dedi.
2285 *Toylu eki balazın* Düğünü olan iki yavrusunu
Eki kollo kuçaktanıp , İki koluyla kucaklayıp,
Aytkan sözi mindiy boldı : Söylediği sözü böyle oldu:
"Odurgan odı öçpözin , "Yanan ateşi sönmeyin
Otto kazan izü turzun , Ateşte kazan ısınsın,
2290 *Askan kazanı soobozın ,* Astığı kazanı soğumasın,
Aylınañ ulus ayrılbasın. Birleşen ulus ayrılmasın.
Alın edekke bala bassın , Ön eteğe çocuk bassın ,
Kiyin edekke mal bassın , Arka eteğe davar bassın,
Ulaazınañ uy içsin, Çadırından inek içsin,
2295 *İrgezineñ iyt cizin .* Çatlaklarından köpek içsin .

	<i>Abıldap aş öskürzin ,</i>	Kazıp tohum yetiştirsin ,
	<i>Arkaga tolu maldu catsın .</i>	Arkada çokça davarı yatsın .
	<i>Aylınga toltıra cööjölü ,</i>	Evine yetecek varlıklı ,
	<i>Altay-kudayınañ alkıştu</i>	Altay'ın Tanrısından dualı ,
2300	<i>Ooru –cobol cok ,biyandu ,</i>	Hastalık olmadan , güzel,
	<i>Omok cakşı curtagar!"-deyt .</i>	Sağlıklı, mutlu yaşayın!"-dedi
	<i>Munı ukkan Karatı-Kaan</i>	Bunu duyan Karatı- Kaan
(339)		
	<i>Castıra etkenin bilip,</i>	Hata ettiğini anlayıp ,
	<i>Tömön körgön közin</i>	Her şeyi gören gözü
2305	<i>Örö körböy otura berdi .</i>	Görmez olup olduğu yerde kalakaldı.
	<i>Oturgan ulusta ün de cok ,</i>	Oturan insanlarda ses yok,
	<i>Çımlı uçkanı ugulat .</i>	Sineğin uçtuğu duyuluyor.
	<i>Üşkürüp bu Karatı-Kaan</i>	Karatı-Kaan iç çekip
	<i>Börkün bolzo koltuktanıp ,</i>	Börkünü ise koltuğuna alıp,
2310	<i>Tize ceñil çögödöp ,</i>	Dizleri üzerine çöküp,
	<i>Tili çeçen alkap ,</i>	Güzel sözle söyleyip ,
	<i>Cer-kindigi enezin aldinga</i>	Yerin anasına
	<i>Cerge caba mürgüp surayt :</i>	Hayır dua ettiler:
	<i>"Cer –kindigi enem ,</i>	"Yer anam,
2315	<i>Castıra meniñ kılınanımdı</i>	Benim hatamı
	<i>Taştagar!"-dep mürgüyt</i>	Affet!"- deyip af diledi
	<i>Cer –kindigi enezi aydat</i>	Yerin anası
	<i>"Biytke bıçak suuratın ba?</i>	" Bıte bıçak çektin mi?
	<i>Kudalap kirgen kargandı</i>	Dünürlük yapan yaşlı insanı
2320	<i>Kara sananıp öltürgeñ !</i>	Kötü düşünüp öldürdün!

- Buruuñdı boyıñ bilgen bolzoñ .* Kabahatini kendin bildin ise
Katap emdi kaçan da Bir daha asla
Kara sananbay cür ! Kötü düşünmeden yaşa!
Bir kinçegiñdi taştayın"-deyt. Kinini bırak "-dedi
2325 *Karatı-Kaan mında* Karatı-Kaan burada
Caynap calınıp murgüp aydat : Yalvarıp,af diledi:
"Erjene adım büdürülgen " Değerli adım itibardan düştü
Er boyım castırgam Kendim doğru yoldan çıktım .
Kiji öltürgen adım çıkkın Adam öldürene çıktı adım
2330 *Kinçegimdi taştagar ,* Kinimi affet.
Kara bajım kajayıp Kara başım ağarıp
Kara cerge kirgençe Kara yere girinceye kadar
Kijige kara sananbayın. Kimseye kötü düşünmeyeyim.
Örö özör tındunı da Hiçbir canlıyı da
2335 *Öltürbey cüreyin, –deyt .* Öldürmeden yaşayayım,-dedi
Kalık-con kaykap uktı , Halk şaşırıp dinledi,
Eli-conı ebi çok uktı .- Tüm millet duydu.
Kalık-congo katkıga arttım , Halkı kendime güldürdüm.
Elge-congo elekke arttım . Millet benimle alay etti
2340 *Öltürer bolzoor boyoordo,* Öldüren de benim,
Öskürer bolzoor boyordo"-dep Yetiştirip,büyüten de benim" deyip
Karatı-Kaan sözün ayttı . Karatı-Kaan böyle söyledi
Cer-kindigi enezi aydat : Yer anası
"Kumduzak Baatır uulınga " Kumduzak Baatır oğluma
2345 *Kızıñdı bergen uçun ,* Kızını verdiği için

- Kinçegiñdi taştayın" –deyt.* Kinini affettim"- dedi.
- Kögüldey-Baatır aydat :* Kögüldey-Baatır:
- "Ulu söstö uyat çok .* " Doğru sözde ayıp yok.
- Caan söstö cajt çok,* Önemli sözde sır yok.
- 2350 *Öçkön ottı kamıskan ,* Sönen ateşi yakan,
- Ölgön meni tırgıskan ,* Beni ölüyken diriltten,
- Cer-kindigi enem,-deyt .-* Yer anam , -dedi.
- Karatı-Kaandı men* Karatı Kaan'a ben
- Öltürgen dep öştöböğöm .* Öldürdü deyip kin beslemem.
- 2355 *Bazıngan dep cuulaşpagam .* Aşağıladı deyip savaşmam.
- Ekinçi kudalap bararımda,* İkinci kez kızını istediğimde,
- Ermek aytpay kızın bergen.* Söyletmeden kızını verdi.
- Kuda bolup kalganda ,* Dünür olduğumuzda ,
- Mende kırmak çok edi.* Düşman olmak yok dedi.
- 2360 *Cer-kindigi enem ,* Yer anam ,
- Karatı-Kaanniñ camanın* Karatı-Kaanın kabahatini
- Taştap iyekter "–deyt* Sen affet"-dedi.
- Caramıktu cargı dejip* Terbiyesini bildirip
- Con-albatı kaktırdı .* Halk onu kendine getirdi.
- 2365 *Körümçilü süünip arttı ,* Halkın mutluluğu arttı,
- Cer-kindigi enezi aydat :* Yer anası
- "Kalık –connıñ cargızı bu,* " Halkın adaleti bu
- Kalaptanba ,Karatı-Kaan .* Kızma Karatı-Kaan.
- Eldiñ- connıñ cargızı bu ,* Milletin adaleti bu,
- 2370 *Emdi kaçan da kara sananba !* Şimdi hiç kötü düşünme!
- Kaan kijiniñ kinçegin* Kaan kişinin kinini

- Kalık-con uksın –deyt .-* Tüm halk duysun-dedi
Kögüldey-Baatır uulım Kögüldey-Baatır oğlum
Baldarıñnıñ toy-cırgalın Çocukların eğlencesini
2375 *Onoñ arı başkar"-deyt .-* Şimdi başlat"- dedi.
Kögüldey-Baatır carlayt: Kögüldey-Baatır emir verdi:
"Erke meniñ eli-conım, "Benim sevgili halkım,
Ettü köçö bışkan bolzo , Etli çorbası pişsin ,
Cattañ kelgen kelinniñ Uzaktan gelen gelinin
2380 *Şañkın cazıp, çeçip ,* Saçı süslenip, yapılıp,
Eki başka bölüp, İki parçaya bölünüp ,
Tuluñ edip örzin Örgü yapıp örülsün
Etti-cuunı çogup Halk toplanıp
Toy-cırgaldı baştagar!"-deyt Düğün başlasın!" -dedi
2385 *Köjögölü kelindi bolzo ,* Perdeli gelini ise ,
Kelinder, cintter kjoñbıla Genç kızlar,gençler şarkılarla
Cañı örgöögö kiydirip, Yeni saray için giydirip,
Tör bajinga oturguzat. Baş köşeye oturttu.
(341)
Töbözinde tört şañkızın Tepesinde dört örgüsünü
2390 *Tört kelin castı.* Dört gelin yaptı
Arkazında altı şañkızın Arkasında altı saç örgüsü
Altı kelin castı, Altı gelin yaptı,
Kurlaazınga cetken çaçın Kulağına gelen saç
Eki kelin eki tuluñ edip İki gelin iki parça yapıp
2395 *Örüp iybey bu kanayttı.* Ördüler
Onoñ arı albatı-con Ondan sonra halk

	<i>Suurumga bu kirip</i>	Eğlence yerine gelip
	<i>Tepşi bajınañ terep,kezip,</i>	Tepsi başına toplanıp,
	<i>Aş bajınañ amzap,</i>	Yemek yiyip ,
2400	<i>Toy-cırgalı baştala berdi.</i>	Eğlenceyi başlattı.
	<i>Alkış-bıyandu, çööçöylü</i>	Hayır dualı ,kadehli
	<i>Alkış-bıyandu söstöri</i>	Güzel sözleri
	<i>Ak örgöödö cañılanat.</i>	Ak sarayda yankılandı.
	<i>Tepşilü et tajıp</i>	Tepsiyle et taşıyıp
2405	<i>Ciit uuldarı cügüret,</i>	Yiğit oğulları koşturdu
	<i>Ettü köçö ayakka urup</i>	Eti çorbayı doldurup
	<i>Kelinder baza cügüret.</i>	Genç kızlar koşturdu.
	<i>Kızıl çööçöy kılbrap,</i>	Kızıl kadeh ikram edip ,
	<i>Kün ebire kolgo oynoyt.</i>	Gün boyu ellerinde gezdi .
2410	<i>Kalaylu çööçöy caltırap,</i>	Kalaylı kadehler parlayıp,
	<i>Kün ebire koldo oynoyt.</i>	Gün boyu ellerinde gezdi.
	<i>Kojoñdu çööçöy baştaldı,</i>	Şarkılı eğlence başladı,
	<i>Kokur kuuçın köptöy berdi.</i>	Neşeli sohbetler çoğaldı.
	<i>Arakı, kımıs artıgınça,</i>	İçki kırmızı bolluğuyla,
2415	<i>Albatı-conı cırgan turat.</i>	Halk şenlik yaptı.
	<i>Cañar, kojoñ cañıray berdi,</i>	Güzel şarkılar çalındı,
	<i>Caş agaştar caykanıjat.</i>	Yaş ağaçlar sallandı.
	<i>Ediski ünle kojoñdojot,</i>	İnce sesle şarkı söylendi.
	<i>Emil agaştar caykanıjat.</i>	Bütün ağaçlar sallandı.
2420	<i>Albatınıñ cañarına</i>	Halkın sesine
	<i>Altay-Kañıy cañılanat.</i>	Tüm Altay yankılandı
	<i>Ay kanattu kuştarı</i>	Etrafta uçarken duydu

	<i>Aylana uçup,ugup cüret,</i>	Uçarken bile duydu,
	<i>Eldiñ-conniñ cañaringa</i>	Tüm milletin sesine
2425	<i>Ene Altay torgulat.</i>	Anne Altay sallandı.
	<i>Elik, sığın aňdarı</i>	Tüm vahşi hayvanlar
	<i>Ebire bazıp, ugup cüret.</i>	Etrafta dolaşırken duydu.
	<i>Kak ağaştañ bür tomulat,</i>	Kuru ağaçtan tomurcuk açtı,
	<i>Katu cerdeñ ölöñ özöt.</i>	Sert yerden ot bitti.
2430	<i>Attar çıyragı carışta,</i>	Atların güçlüsü yarışta,
(342)		
	<i>Alıptar böközi kürejet.</i>	Alplerin güçlüleri güreşti.
	<i>Cintter çıyragı bolgojın</i>	Yiğitlerin cesurları
	<i>Coyu cügürüp carijat.</i>	Koşup yarıştı.
	<i>Komuşçılar komus sogot,</i>	Kopuzcular kopuz çaldı.
2435	<i>İkiliçiler ikili oynoyt.</i>	İkiliciler ikili oynadı.
	<i>Kayçı ulus kaylap margijat,</i>	Kayçılar kaylayıp yarıştı,
	<i>Bijeçi bijelep oynoyt,</i>	Dansçılar dans edip oynadı.
	<i>Togus künge toylogon,</i>	Dokuz gün eğlence oldu.
	<i>Toolop bolbos oyun körgön,</i>	Sayırsız oyun oldu.
2440	<i>Eki kaanniñ eli-conı</i>	İki kağanın halkı
	<i>Eptü cakşı toylogon .</i>	Çok güzel eğlendi .
	<i>Cakşı toy boldı dejip,</i>	Güzel düğün oldu deyip ,
	<i>Caandar caştar onçozi süünet.</i>	Büyükler,gençler hepsi sevindi.
	<i>Cer üstüniñ ceten kaanın ,</i>	Yer üstünün yetmiş kaanı ,
2445	<i>Altay üstüniñ altan kaanın</i>	Altay üstünün altmış kaanı
	<i>Adalu-uuldu üydeşti.</i>	Babalı oğullu tören yaptı
	<i>Uraak catkan ulustarı</i>	Uzaktaki ulusları

	<i>Aylık kursak apardı.</i>	Aylık yemek gönderdi.
	<i>Cuuk catkan ulustarı</i>	Yakındaki ulusları
2450	<i>Cılına ciir kursak apardı.</i>	Yıllık yiyecek gönderdi.
	<i>Toy-cırgalı toktop,</i>	Eğlence sona erip ,
	<i>Tarap-tarkap albatı canarda,</i>	Dağılan halk döndüğünde ,
	<i>Cer-kindigi enezi</i>	Yerin anası
	<i>Ceten kulaş müüstü</i>	Yetmiş kulaç boynuzlu
2455	<i>Ceeren –küreñ tekezin</i>	Kahverengi tekeye
	<i>Eertep iybey kanayttı.</i>	Binip yola koyuldu.
	<i>“Cuu-çak tüşpezin,</i>	"Düşmanlık-savaş olmasın
	<i>Amır cakşı cadıgar!”-deyt.</i>	Güzelce yaşayın!" dedi
	<i>Kumduzak Baatır kaan</i>	Kumduzak Baatır kağan
2460	<i>Bolzın dep cakıyla</i>	Öyle olsun deyip emriyle
	<i>Cana berbey kanayttı.</i>	Geri döndü.
	<i>Ol toydo kojo turuştım,</i>	O toyda birlikte durdum.
	<i>Arakı içip ajala,</i>	İçki içip yemek yiyip
	<i>Uyuktap kalgan emtirim.</i>	Uyuyup kalmışım.
2465	<i>Onoñ arızın ukpadım,</i>	Ondan sonrasını duymadım,
	<i>Biler kiji cartap tüzetsin.</i>	Bilen kişi anlatsın.

7. SONUÇ

Destanlar, içerdği olağanüstü özelliklere rağmen halkın düşünüşünü, yaşayışını, düşüncelerini ve hayallerini yansıtması bakımından önemli bir yere sahiptir.

Tezimizin giriş bölümünde Altay Türklerinin tarihi gelişimleri yanında onların gelişmiş destan geleneğine sahip olma sebeplerinden söz ettik. Bunlar arasında en önemlisi , avcılık ve hayvancılık kültürüne sahip olmalarıdır.

İkinci bölümde Kögüldey Baatır destanının teşekkülü ve anlatıcısı Nikolay Kokoroviç Yalatov hakkında bilgi verdik. Destanı yapısı, dil ve anlatım ve anlatım özellikleri , ahenk unsurları açısından tanıttık.

Üçüncü bölümde Kögüldey Baatır destanında yer alan mitik ve epik motifleri destanda yer aldıkları şekilde örnekler vererek inceledik.

Dördüncü bölümde destanın konusuna değinerek özetini verdik. Bu şekilde destan kahramanlarının kısaca tanıtımını uygun gördük.

Beşinci bölümde de Kögüldey Baatır destanının transkripsiyonlu metnini verilrek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Sonuç olarak Kögüldey Baatır destanı Altay destan kültürünü yansıtması ve canlı bir şekilde gözler önünde yaşatması bakımından önemlidir. Altay Türklerinin hayat tarzlarını ve inançlarını yansıtan bu unsurlardan özellikle destan kahramanının, yiğitlerin ve atlarının ayrıntılı tasvirleri anlatılanları desteklemektedir.

KAYNAKÇA

- Akiner, S. (1995). **Sovyet Müslümanları**, İstanbul.
- And, M. (1998). **Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası**.
- Arslan, M. (2005). **Türk Destanlarında Evren Tasarımı**, Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı, İzmir.
- Atlas (**Aylık coğrafya ve Keşif Dergisi**), (2000). 92.
- Bayat, F. (1993). **Oğuz Epik Enenesi ve Oğuz Kağan Dastanı**, Sabah Neşriyatı, Bakü.
- Bayat, F. (2007). **Türk Mitolojik Sistemi 1**, Ötüken Yay., İstanbul.
- Bayat, F. (2007). **Türk Mitolojik Sistemi 2**, Ötüken Yay., İstanbul.
- Caferoğlu, A. (1999). **Türklerde Av Kültü ve Müessesesi**, 7. TTK Tebliğleri, 1.
- Cooper, J. C. (1992). **An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols**, Londra.
- Çançibaeva L. V.O. (1978). **Sovremennih Religioznih Perejıtkah u Altaytsev, Etnografiya Naradov Atlaya i Zapadnoy Sibiri**. Moskova.
- Çoruhlu, Y. (2000). **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, İstanbul.
- Direnkova, N. P. (1940). **Şorskiy Folklor**, Moskova-Leningrad.
- Dilek, İ. (2002). **Altay Destanları 1**, TDK, Ankara.
- Dyakonova V. P. (1976). **Pogrebalniy Obryad Tuvintsev Kak İstoriko-Etnografiçeskiy İstoçnik**, Leningrad.
- Eliade, M. (1999). **Şamanizm**, Çev. İsmet Birkan, Ankara.
- Ergun, M. (1998). **Altay Türkleri'nin kahramanlık destanı: Alıp Manaş**, Ankara.
- Fuzuli, B. (2006). Türk Mitolojisinde Dağ Kültü, **Folklor/ Edebiyat**, Ankara, 12, 46.
- Gömeç, S. (1999). **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Ankara.
- Hall, J. (1996). **Illustrated Dictionary of Symbols in Eastern and Western Art**.
- Hyde, L. (8 Ağustos 2000). "Altaians Celebrate Cultural Freedom in Siberia", **Turkistan Newsletter-Türkistan Bülteni**.
- İnan, A. (1991). **Makaleler ve İncelemeler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İnan, A. (2000). **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara.

İnternet: ekitap. kulturturizm. gov. tr/ Eklenti/ 12594, altayturkleripdf. adresinden 12 Mart 2014'te alınmıştır.

Kalafat, Y. (1995). ***Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri***.

Kalafat, Y. (1995). ***Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri***.

Lvova E. L. ve Oktyabrskaya İ. V. (1989). ***Traditsionnoe Mirovozenie Tyurkov Yujnoy Sibiri***, Çelovek Obşçestvo, Novosibirsk.

Naskali, E. G. (1999). ***Altay Destanı Maaday Kara***. İstanbul.

Ögel, B. (1989). ***Türk Mitolojisi***, 1.Cilt, Ankara.

Potanin, G. N. (1883). ***Oçerki Severo-Zapadnoy Mongoli***, vıp 4, St. Petersburg.

Potapov, L. P. (1946). ***Kult Gor na Altaye***, Sovetskaya Etnografiya, 2.

Potapov, L. P. (1964). "The Altays", M.G.Levin ve L.P.Potapov (Eds.), The Peoples of Siberia, Chicago, London, ***The University of Chicago Press***, 305.

Potapov, L. P. (1991). ***Altayskiy Şamanizm***, Leningrad.

Pozdnev D. (1899). ***İstoriçeskiy Oçerk Uygurov***, St. Petersburg.

Radlof, W. (1998). ***Proben-1***, Türk Dil Kurumu, Ankara.

Radloff, W. (1994). ***Sibirya'dan-3***, Çev Ahmet Temir, İstanbul.

Roux J. P. (2005). ***Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar***, İstanbul.

Roux, J. P. (2000). "Dağ kozmik eksen Türkler ve Moğollar," çev. G. Yılmaz, ***Antik Dünyada ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü***.

Somuncuoğlu, A. Altay Cumhuriyeti, Türkler Ansk., ***Yeni Türkiye Yayınları***, 20, 141-149,

Şincina, İ. B. (1997). ***Caar 1***, Gorno Altaysk, 5-23.

Tretyakov, P. (1871). ***Turuhansk Bölgesinin Geçmişi ve Bu Günü***, SPb.

Verbitskiy, V. İ. (1893). ***Altayskiye İnorodsu:Altay halkı***, Moskova.

Williams, C. A. S. (1941). ***Chinese symbolism and art motifs: An alphabetical compendium of antique legends and beliefs, as reflected in the manners and customs of the Chinese***. Tuttle Publishing.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : CEYLAN, Selda Anıl
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 1987, Ankara
 Medeni hali : Bekar
 Telefon : -
 Faks : -
 e-mail : gazi_anlcyl@hotmai.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Lisans	Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı	2009
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı	2014

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
Öğretmenlik, 2010'dan itibaren	MEB/ANKARA	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Tiyatro, Sinema, Yüzme, Kitap Okumak, Müzik, Değişik yerler gezmek.

GAZİ GELECEKTİR...

Gazi gelecektir...

